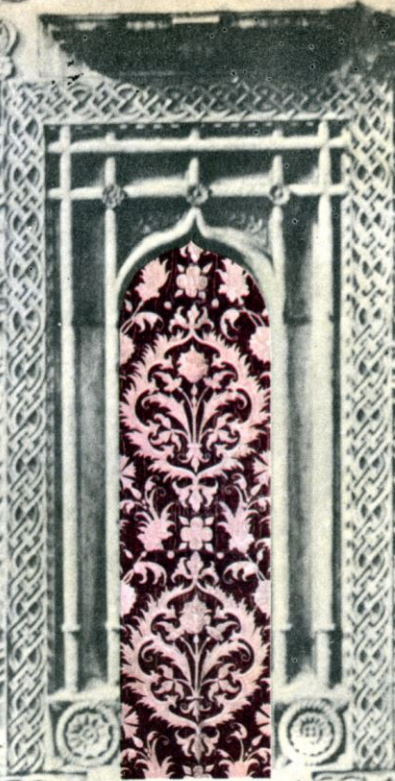

magazin istoric

ANUL XVIII Nr. 5 (206) MAI 1984

magazin istoric

Revistă de cultură

istorică

Anul XVIII

Nr. 5 (206)

mai 1984

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CANDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

23 AUGUST 1944-23 AUGUST 1984: 40 ANI DE LA
REVOLUȚIA DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ,
ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ

- Ritmurile istoriei românești: *Ion Ardeleanu* 2
- O necesitate istorică — alianța tuturor forțelor patriotice: *Gheorghe Zaharia* 4
- „Ziua luptei întregului popor”: *Gh. Țuțui* 8
- 1943. În România pericolul în sine există 10
- File de epopee: Concursul Magazin istoric, ediția 1984 23
- Moldova în vremea lui Vasile Lupu: *Alexandru Ligor*... 15 • Marele Variaam al Moldovei: *I.C. Chișimiu*... 20 • Sprijinitor al popoarelor sud-dunărene: *Silviu Anuichi*... 22 • Schliemann, un impostor?... 24 • Continuitate neîntreruptă în vatra străbună: *Camil Mureșanu*... 25 • Erasmus din Rotterdam și contemporanii săi: *Florin Hera*... 29 • Vechiul regat al Daciei...: *Lidia Prisecaru*... 33 • Cărți sosite la redacție... 34 • Asaltul Königsbergului: *I. H. Bagramian*... 35 • Overlord — capitolul secret: *Stephen E. Ambrose*... 41 • Însemnări de la sfârșit de veac: *Gheorghe D. Palade*... 47 • Buenos Aires — cronologia unei capitale: *Florentina Dolghin*... 50 • 1897 — un român prin America: *David B. Funderburk*... 52 • Fiecare popor aduce o contribuție unică istoriei mondiale: *A. L. Narocinițchi*... 57 • Români în oastea lui Garibaldi... 58 • Pe vremea când Roma era doar un sâțuc: *Constantin Daniel*... 59 • Poșta Magazin istoric... 63

COPERTELE NOASTRE

①④ Capodopere ale artei feudale românești din vremea lui Vasile Lupu, mărturie peste veacuri a excepționalei înfloriri culturale a țărilor române în sec. XVII: a) stema Moldovei executată din bronz aurit; b) broderie cu motive orientale executate de un atelier moldovenesc în 1638-1639, pentru Trei Ierarhi; c) costum fastuos (sacoș) din catifea brodată cu fir de aur, argint și perle, dăruit de Variaam așezămintului Secu; d) detaliu din portretul lui Ioan, fiul lui Vasile Lupu (broderie pe catifea); e) pahar din argint aurit decorat cu email colorat, lucrat în 1641 la comanda lui Vasile Lupu. Fondul copertelor

① și ④ reprezintă un detaliu din sculptura Trei Ierarhilor, construcție „unică și prea frumoasă”, cum o caracteriza unul din oaspeții voievodului român...

② ... și o capodoperă a picturii universale. Predarea orașului Breda, de marele artist spaniol Velázquez (1599-1660), contemporan cu Vasile Lupu. Prima jumătate a sec. XVII a marcat, dealtfel, o înflorire culturală europeană pe multiple planuri, arta românească aducându-și partea ei de contribuție la patrimoniul cultural universal (Moldova în vremea lui Vasile Lupu, p.15)

③ Gigantica metropolă sud-americană, Buenos Aires este un oraș încărcat de istorie: a) gauchos, locuitorii pampei argentinienne; b); c) imagini ale orașului, la distanță de trei secole — în veacul XVII și astăzi (Cronologia unei capitale, p. 50)

Macheta artistică a copertelor ① și ④: arhitect Ascanio Damian

①

④

②

③

ION ARDELEANU

Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, din august 1944, marele eveniment istoric de la înfăptuirea căruia vom sărbători în acest an patru decenii, și-a pus amprenta hotărâtoare asupra destinului națiunii române. Privind în perspectiva timpului, experiența istorică a poporului nostru confirmă pe deplin aprecierea că August 1944 reprezintă un corolar al luptelor pentru dreptate socială și libertate națională și, în același timp, începutul unei noi ere în istoria multimilenară a poporului român. Sub conducerea Partidului Comunist Român, poporul nostru s-a angajat în cea mai amplă și profundă operă de edificare istorică, înscrind România pe traiectoria luminoasă a socialismului, acea orînduire în care omul își poate împlini aspirațiile sale cele mai înalte.

De-a lungul celor patru decenii care s-au scurs din august 1944, cum arată secretarul general al partidului, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, „România a parcurs mai multe etape istorice, jalonate de uriașe prefaceri revoluționare, de mărețe realizări în toate domeniile de activitate. Dînd dovadă de înaltă abnegație și devotament pentru cauza socialismului, a înfloririi patriei, învingînd greutăți de tot felul, clasa muncitoare, fărînamea și intelectualitatea, întregul nostru popor, urmînd cu încredere partidul, au înfăptuit revoluția democratică și revoluția socialistă, au desfășurat cu succes opera istorică de construcție socialistă, lichidînd pentru totdeauna exploatarea omului de către om, consolidînd noua orînduire și trecînd cu succes la fîurirea societății socialiste multilateral dezvoltate în România”.

In epoca istorică deschisă de 23 August 1944, etapa inaugurată de Congresul IX al Partidului Comunist Român se dovedește a fi etapa cea mai fertilă, cea mai bogată în înfăptuiri din întreaga existență multimilenară a poporului român, marile victorii

obținute în acest timp purtînd pecetea faptelor și gîndirii tovarășului Nicolae Ceaușescu, a ideilor și orientărilor sale de o inestimabilă valoare teoretică și practică. Aflîndu-se în fruntea partidului și a statului, tovarășul Nicolae Ceaușescu a imprimat întregii opere de edificare a noii orînduiri un spirit revoluționar, înnoitor, profund științific și rațional, stimulînd și mobilizînd energiile creatoare ale oamenilor muncii la fîurirea conștientă a propriei lor istorii.

Dezvoltarea impetușă economico-socială a patriei noastre, creșterea viguroasă a potențialului material și spiritual al societății românești demonstrează din plin caracterul profund realist și științific al planurilor cutezătoare elaborate de partid, de secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, socialismul devenind astfel idealul nou de viață al întregului popor român, al tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate. Fiecare treaptă pe drumul edificării noii orînduiri, a realizării unei puternice și moderne baze tehnico-materiale a societății constituie factorul hotărîtor al ridicării României pe noi trepte de progres și prosperitate.

Concepția secretarului general al partidului prioritară la înfăptuirea neabătută a politicii de industrializare socialistă — ca bază a progresului economic și social al societății socialiste românești, a întăririi independenței și suveranității naționale — a generat un ritm înalt de dezvoltare în ramurile de vîrf ale industriei, alinierea acestora la exigențele revoluției tehnico-științifice mondiale, amplasarea tot mai echilibrată și armonioasă a obiectivelor economice în profil teritorial, ridicarea continuă a parametrilor calitativi ai producției. Totodată, reconsiderînd importanța agriculturii în structura întregii economii naționale, secretarul general al partidului a inițiat o nouă și profundă revoluție agrară, așezînd și această ramură a economiei noastre pe temeiuri moderne, științifice.

Tabloul actual al economiei României socialiste este impresionant. Sporirea considerabilă a forței economice a țării în anii construcției socialiste este ilustrată de creșterea producției industriale în această perioadă de 53 ori, a producției agricole de aproape 3 ori, a venitului național de 16 ori.

În concordanță cu exigențele noii etape de dezvoltare generală a țării, secretarul general al partidului, președintele țării s-a preocupat și se preocupă permanent de dezvoltarea științei, a învățămîntului și culturii, pirghii importante ale procesului de edificare a unei societăți moderne.

In concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu un loc central îl ocupă preocuparea pentru continuă perfecționare a relațiilor sociale socialiste, exercitarea la un nivel tot mai înalt a rolului oamenilor muncii de proprietari, producători și beneficiari ai bunurilor materiale și spirituale ale societății. Ca rezultat al acestei politici științifice de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate s-au produs și se produc importante mutații în structura societății noastre, în fizionomia claselor și în raporturile dintre ele în direcția întăririi coeziunii întregii națiuni române. Dispariția treptată a deosebirilor esențiale dintre clasele și categoriile sociale, rezolvarea justă a problemei naționale, unitatea de acțiune dintre oamenii muncii români și cei aparținând naționalităților conlocuitoare constituie baza socială a unității și coeziunii indestructibile a poporului român în jurul partidului, a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

A 40-a aniversare a Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă găsește poporul nostru în plin avânt creator, angajat cu toate forțele sale în realizarea sarcinilor și obiectivelor stabilite de Congresul XII și de Conferința Națională ale partidului. Perioada care a trecut de la Congresul XII se caracterizează prin noi și mărețe realizări în dezvoltarea multilaterală a țării, în înfăptuirea obiectivului fundamental privind trecerea țării noastre la un nou stadiu de dezvoltare, realizarea unei noi calități a muncii și a vieții în toate domeniile de activitate. S-a desfășurat un intens proces de perfecționare a relațiilor de producție și sociale, de organizare pe baze științifice a conducerii societății, de dezvoltare a democrației socialiste, creîndu-se un cadru organizatoric larg pentru participarea directă a întregului popor la edificarea conștientă a societății socialiste multilateral dezvoltate. Toate acestea generează un profund optimism în rândurile poporului nostru, sînt un izvor de adîncă încredere în justițea drumului pe care Partidul Comunist Român călăuzește întreaga națiune.

Acumulările cantitative și schimbările calitative pe planul vieții social-economice, poli-

țice, cultural-științifice, jalonate de hotărârile Congresului XII, ale Conferinței Naționale ale Partidului Comunist Român au dimensiunile și semnificațiile unor evenimente istorice care poartă amprenta pasiunii creatoare, competenței, cutezanței, spiritului revoluționar, afirmat plenar, constituindu-se, totodată, în repere, în temelii solide și în certitudini pentru treptele noului viitor socialist și comunist al patriei.

Știința și tehnologia, direcționate realist și integrate organic în procesele și fenomenele progresului social și economic, s-au afirmat ca factori esențiali în definirea conținutului și ritmului acestui proces rapid de dezvoltare, cu accent deosebit pe calitate, în soluționarea aspectelor vitale ale dezvoltării generale a patriei. Creația tehnico-științifică de masă, folosirea pe scară largă a tehnologiilor noi, ridicarea continuă a nivelului tehnic în procesul de producție, activitatea de invenții și inovații constituie modalități deosebite de eficiente pentru dezvoltarea gândirii științifice a maselor, cît și pentru folosirea rapidă și corespunzătoare a celor mai noi cuceriri ale științei și tehnologiei în interesul societății.

Implicarea necesară și pe trepte noi, calitativ superioară, a factorului uman în înseși cauzalitățile și mecanismul dezvoltării sociale redimensionează întreaga perspectivă a proceselor de afirmare a condiției umane, ca autentic subiect al istoriei, a rolului ce revine conștiinței socialiste în complexitatea fenomenelor desfășurate pe multiplele planuri în societatea noastră contemporană.

În lumea de azi atît de greu încercată prin consecințele crizei economice, dar îndeosebi prin recrudescența politicii de neîncredere, prin instabilitate și spectrul războiului, România socialistă, datorită orientărilor principale clarvăzătoare, a activității neobosite a președintelui Nicolae Ceaușescu, acționează cu fermitate pentru oprirea cursei înarmărilor și trecerea la înfăptuirea dezarmării, în primul rînd a celei nucleare, asigurarea securității și păcii pe planeta noastră.

Succesele impresionante ale edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, creațiile artistice, științifice și tehnice realizate în cadrul acestei societăți noi a omului liber, care permite manifestarea deplină a muncii și creației, conferă caracteristici definitorii realizărilor de azi — deschizătoare de mari perspective progresului istoric al României.

Bilanțul general al anului celei de-a 40-a aniversări a Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, reprezintă garanția fundamentării orientărilor viitorului României de țară socialistă cu nivel mediu de dezvoltare, a întîmpinării de către întregul popor cu noi rezultate în muncă al celui de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român.

**De la Comitetul Național
 Antifascist
 la Frontul Național
 Antihitlerist**

Partidul nostru a pornit de la faptul că răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, ieșirea din războiul antisovietic și participarea la lupta împotriva Germaniei fasciste constituiau o necesitate istorică națională, iar realizarea acestor obiective impunea colaborarea cu toți aceia care erau gata, într-o formă sau alta, să ia parte la această mare bătălie. În aceste împrejurări interne s-a pregătit și înfăptuit acțiunea istorică de la 23 August 1944, care marchează o cotitură epocală în viața poporului român, în dezvoltarea României.

NICOLAE CEAUȘESCU

O NECESITATE ISTORICĂ: ALIANȚA TUTUROR FORȚELOR PATRIOTICE (II)

Conf. dr. GHEORGHE ZAHARIA

Procesul de continuă dezvoltare a acțiunii de coalizare a forțelor patriotice antihitleriste din România¹ în cadrul unor alianțe largi la scară națională însemna în fapt pregătirea, sub conducerea Partidului Comunist Român, a asaltului decisiv declanșat la 23 august 1944.

Urmărind lărgirea coaliției realizată prin crearea Frontului Patriotic Antihitlerist pînă la cuprinderea tuturor partidelor, grupărilor și personalităților politice influente, comuniștii considerau că unitatea clasei muncitoare trebuia să fie coloana vertebrală a acestei alianțe politice largi. În acest sens, la 15 noiembrie 1943, C.C. al P.C.R. s-a adresat, din nou, în scris, C.C. al P.S.D., propunîndu-i „intrarea imediată în Frontul Patriotic Antihitlerist, format din forțele antihitleriste din România, și în Comitetul patriotic pe țară al acestui front. În același timp — se spune în continuare în scrisoare —

vă propunem să vă uniți cu noi și cu celelalte organizații antihitleriste la lupta pentru cîștigarea conducerii partidelor național-țărănești și național-liberal, pentru ultima noastră platformă de luptă propusă acestor partide”.

Discuțiile purtate de activiștii de frunte ai celor două partide muncitorești au avut ca rezultat încheierea, în a doua jumătate a lunii aprilie 1944, a unui acord de Front Unic Muncitoresc. Manifestul programatic dat publicității cu prilejul zilei de 1 Mai 1944 chema toate forțele patriotice antihitleriste să se unească în lupta hotărîtă pentru: „Pace imediată, răsturnarea guvernului Antonescu, formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinii de război germane. Sprijinirea armatei roșii eliberatoare. Alianță cu Uniunea Sovietică, Anglia și Statele Unite. Pentru o Românie liberă, democratică și independentă”.

¹ Magazin istoric, nr. 4/1984.

Unitatea de acțiune

muncitorească

Realizarea Frontului Unic Muncitoresc a fost un eveniment de mare însemnătate pentru organizarea detașamentelor înarmate muncitorești, denumite „Formațiuni de luptă patriotice”, și pentru lărgirea coaliției politice anti-hitleriste. Cu forțe unite, clasa muncitoare a impus un curs hotărât organizării luptei de rezistență; aceasta a influențat celelalte forțe sociale nemulțumite de regimul antonescian și dominația hitleristă, a determinat grăbirea procesului de coalizare a lor în cadrul unei acțiuni unitare la nivel național. „Constituirea Frontului Unic Muncitoresc — aprecia tovarășul Nicolae Ceaușescu — a jucat un rol hotărâtor în unirea tuturor forțelor democratice, în creșterea autorității partidului nostru în alianță cu partidul socialist, a autorității clasei muncitoare. Pe această bază partidul a putut colabora cu celelalte forțe patriotice, inclusiv cu armata, cu Palatul, în realizarea obiectivelor de importanță națională”.

Orientarea unor grupări politice și cercuri ale burgheziei spre ruperea alianței cu Germania, deși determinată de motive foarte diferite și contradictorii, corespundea — în situația dată — intereselor vitale ale țării. Cu forțe unite, comuniștii și social-democrații au dezvoltat contactele stabilite anterior cu aceste grupări ceea ce a dus la încheierea, la 26 mai 1944, a unei înțelegeri cu gruparea liberală condusă de Gh. Tătărescu, cu reprezentanții Partidului Socialist-Tărănesc (Lothar Rădăceanu și Mihail Ralea) și ai grupării național-democrate de sub conducerea lui Petru Topa (derivată din fostul Partid Naționalist-Democrat aflat, înainte de război, sub conducerea lui Nicolae Iorga), constituindu-se astfel, *Coaliția Național-Democratică*. Reprezentanții P.C.R. au semnat

Pace imediată.

Răsturnarea guvernului Antonescu, formarea unui guvern național, din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste.

Îzgonirea armatelor hitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinilor de război germane!

Sprijinirea Armatei Române eliberatoare.

Alianță cu Uniunea Sovietică, Anglia și Statele Unite.

Pentru o Românie liberă, democratică și independentă!

Trăiească 1 Mai, ziua de înfrângere în comun a păcii și de unire a clasei muncitoare!

1 Mai 1944

FRONTUL UNIC MUNCITORESC

CIESTE!

...și **dă-l mai**
departe!

procesul-verbal al înțelegerii în numele tuturor organizațiilor politice din Frontul Patriotic Antihitlerist.

În aceste împrejurări, în luna mai 1944, I. Maniș și C.I.C. Brătianu, fără a renunța la pertractări cu mareșalul Antonescu, au consimțit să participe la constituirea unui *Comitet Central de Acțiune* format din reprezentanți ai P.C.R. (Lucrețiu Pătrășcanu), P.S.D. (Constantin-Titel Petrescu), P.N.Ț. (Iuliu Maniu), P.N.L. (Constantin I.C. Brătianu) și a unui birou, ca organ executiv, alcătuit din Petre Constantinescu-Iași și Vasile Bigu (P.C.R.), Ștefan Voitec și Iosif Jumanca (P.S.D.), Ghiță Pop și Nicolae Hudiță (P.N.Ț.), Constantin (Bebe) Brătianu și C.C. Zamfirescu (P.N.L.). În cadrul de mai sus, s-au purtat numeroase discuții, rezultatele concrete ale acestora materializându-se în luna iunie.

Concomitent, mareșalul Antonescu, de comun acord cu Palatul și liderii P.N.Ț. și P.N.L., a recurs la o nouă rundă de tratative la Cairo și Stockholm cu reprezentanții

U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii în vederea încheierii armistițiului. În dorința de a destrăma coaliția hitleristă și a grăbi sfârșitul războiului, guvernul sovietic a informat, la 30 martie 1944, că era gata să ia contact cu mareșalul Antonescu în vederea discutării condițiilor de armistițiu, dînd, printre altele, asigurări că „va pune la dispoziția mareșalului, într-o zonă din regiunea Prutului, toate trupele românești din Crimeea și din regiunea Nistrului, după capitularea lor, pentru a fi organizate cu scopul unei rezistențe eventuale împotriva germanilor”. La 5 aprilie 1944, reprezentantul U.R.S.S. la Cairo, Novikov, declara lui Barbu Știrbey, trimisul special al României, că „soluția imediată este cea deja indicată de aliați prin telegrama din 30 martie a guvernului englez, cînd guvernul sovietic a cerut: 1. ca trupele române să se predea rușilor, care — la rîndul lor — le vor pune la dispoziția mareșalului Antonescu; 2. ca guvernul român să delege o persoană competentă sau unul din generalii actualmente prizonieri în Rusia spre a stabili

un contact direct între cele două comandamente, în scopul de a rezolva problemele practice în legătură cu ajutorul militar mutual împotriva germanilor". La 13 aprilie 1944, Nanu, reprezentantul diplomatic al României la Stockholm, transmitea că „însărcinatul cu afaceri sovietic a înmănat condițiile armistițiului", în care se menționa din nou că diviziile române angajate pe front „vor trebui sau să capituleze în fața armatei roșii sau să atace spatele germanilor și să ducă operațiunile împotriva germanilor împreună cu armata sovietică. Dacă se face aceasta, guvernul sovietelor se obligă a completa armamentul acestor divizii și a le trece imediat la dispoziția mareșalului Antonescu și a lui Maniu". Erau apoi menționate condițiile minime ale armistițiului: 1) ruptura cu germanii și lupta comună împotriva lor; 2) restabilirea frontierei româno-sovietice din 1940; 3) repararea pagubelor cauzate Uniunii Sovietice; 4) înapoierea tuturor prizonierilor de război și inter-naționali sovietici și aliați. Comunicarea avertiza că acele condiții minime „pot fi agravate dacă România nu le acceptă într-un timp apropiat".

Guvernul antonescian n-a dat curs propunerilor sovietice, datorită punctului 2 din condițiile minime. Pentru a evita însă eventualele zguduiri sociale și politice, reprezentanții P.N.Ț. și P.N.L. au continuat să pună accentul pe trimiterea urgentă a unor brigăzi aeropurtate anglo-americane în România, considerate de I. Maniu drept „un factor esențial al oricărei acțiuni din partea noastră". La Cairo, reprezentanții puterilor aliate cereau, dimpotrivă, trecerea la o acțiune concretă în țară, în sensul propunerilor făcute în aprilie de guvernul U.R.S.S. Față de această poziție, I. Maniu și C.I.C. Brătianu au consi-

derat că încheierea armistițiului de către guvernul Antonescu ar fi fost cea mai bună soluție, în care scop au și făcut numeroase demersuri pe lângă Ion și Mihai Antonescu, până în ziua de 23 august 1944.

Deși împărtășeau același punct de vedere, regele Mihai și sfetnicii săi au ajuns la concluzia că singura cale de salvare a monarhiei, singura modalitate prin care aceasta ar fi putut să fie absolvită de răspunderile ce îi reveneau, era participarea monarhului la o acțiune de ieșire din războiul hitlerist. „Nu numai aliații — spuneau ei —, dar însăși opinia publică română va putea susține, cu drept cuvânt, că opoziția democratică, prin inactivitatea ei, s-a dovedit nepunctuoasă. Poporul român va fi înclinat, în mod natural, să-și îndrepte privirea către noi forme de organizare politică și socială". În continuare, consilierii regelui se întreba: „Cine își poate imagina că monarhia și o formă de stat ce și-au manifestat în acest fel solidaritatea totală cu cauza germană ar putea supraviețui?"

Această perspectivă sumbră pentru ele, cât și iminenta transformare a țării în teatru de război nimicitor au impus cercurilor Palatului Regal căutarea și a unei alte soluții, în eventualitatea că mareșalul Antonescu va continua să refuze încheierea armistițiului. Anterior, aceste cercuri contaseră pe soluția propusă de liderii partidelor național-țărănesc și național-liberal, cunoscută sub denumirea „planul Gigartu". Ea consta în înlocuirea, cu asentimentul lui Hitler (!), a lui I. Antonescu cu inginerul Gigartu sau cu un general agreat de hitleriști; a miniștrilor de externe și de război, precum și a șefului Marelui Stat Major cu oameni de încredere ai Palatului. În concepția acestor cercuri, primul ministru, cei doi miniștri și șeful

Marelui Stat Major, folosindu-se de poziția lor, urmau să acționeze „înșelând vigilența germanilor, în vederea scoaterii țării din război".

Răsturnare prin forța armelor

La consfătuirea din noaptea de 13-14 iunie 1944¹, care a avut loc în casa lui I.B. Săfianu din Călea Moșilor nr. 103, între reprezentanții partidului comunist (Lucrețiu Pătrășcanu și Emil Bodnaraș) și reprezentanții Palatului și ai armatei (generalii Constantin Sănătescu și Gheorghe Mihail, colonelul Dumitru Dămăceanu, șeful statului major al Comandamentului Militar al Capitalei, Grigore Niculescu-Buzești, directorul cifrului în Ministerul de externe, Ioan Mocsonyi-Stircea și Mircea Ioanițiu, funcționari de rang înalt ai Casei Regale), în fața argumentelor comuniștilor, care au demonstrat caracterul nerealist și periculos al „planului Gigartu", reprezentanții Palatului au renunțat la formula respectivă și au acceptat planul propus de partidul comunist de înlăturare cu forța armelor a guvernului antonescian. Pentru intensificarea pregătirii armatei în vederea acțiunii eliberatoare, a fost constituit un comitet militar. Un rol important în perfectarea militară a acțiunii au avut generalul Constantin Sănătescu, șeful Casei militare și mareșal al Palatului Regal, Emil Bodnaraș, din partea P.C.R., generalul Constantin Vasiliu Rășcanu, comandantul Corpului 5 teritorial, generalul Constantin Anton, șeful de stat major al Inspectoratului General al Jandarmeriei, colonelul Dumitru Dămăceanu și alți ofițeri su-

¹ Magazin istoric, nr. 6/1969.

periori din Marele Stat Major și Comandamentul militar al Capitalei.

Prin aderarea regelui și a sfetnicilor săi la planul partidului comunist, ei au dat dovadă, ca și Gh. Tătărescu și alți oameni politici burghezi lucizi, de mult mai mult realism politic decât șefii P.N.Ț. și P.N.L. Fără îndoială, cercurile Palatului țineau seama și de faptul că, în lipsa unei acțiuni hotărâte, România ar fi rămas izolată la tratativele de pace, că P.C.R., care prin toată activitatea lui își manifestase constant politica de prietenie cu Uniunea Sovietică, era singurul partid politic cu autoritate în tratativele ce urmau a fi purtate cu guvernul sovietic.

În ceea ce îi privește pe I. Maniu și C.I.C. Brătianu, presiunea maselor și a propriilor lor partizani, desfășurarea favorabilă a contactelor P.C.R. cu gruparea liberală condusă de Gh. Tătărescu și cu cercurile Palatului Regal le-au impus adoptarea unei poziții mai realiste. Ei au aderat, în sfârșit, la platforma propusă de partidul comunist privind constituirea *Blocului Național Democratic*. Platforma, cu caracter antifascist, antihitlerist, general-democratic, conform declarației publicată la 20 iunie 1944, prevedea:

„1. Încheierea, fără întârziere, în baza ofertei făcute de aliați, a unui armistițiu cu Națiunile Unite (Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii), căutând a obține condițiunile posibile cele mai bune pentru interesele țării.

2. Ieșirea României din Axă, eliberarea țării de ocupația germană, alăturarea ei la Națiunile Unite și restabilirea independenței și suveranității naționale.

3. În acest scop: înlăturarea actualului regim de dictatură și înlocuirea lui cu un regim constituțional democratic, pe baza acordării drepturilor și

libertăților civice tuturor cetățenilor țării.

4. Prezentul acord intră imediat în vigoare și obligă părțile contractante la organizarea și ducerea în comun, fără nici o întârziere, a acțiunii pentru realizarea punctelor de mai sus stabilite”.

În declarație se arăta, de asemenea, că formațiunile politice care alcătuiau Blocul Național Democratic (P.C.R., P.S.D., P.N.Ț. și P.N.L.) își păstrau întreaga independentă ideologică și politică, „acordul intervenit neprivind decât punctele mai sus fixate”.

Se realizase astfel *Frontul Național Antihitlerist*, expresie a realităților istorice, obiectiv urmărit de-a lungul anilor în raport cu evoluția situației țării printr-o politică de largi alianțe inițiată încă în 1933, când s-a creat Comitetul Național Antifascist, și continuată cu tenacitate și clarviziune de Partidul Comunist Român. Blocul Național Democratic — finalizare a politicii de alianțe antifasciste promovate de P.C.R. — a jucat un rol politic hotărâtor în mobilizarea și angajarea tuturor forțelor patriotice ale națiunii în declanșarea insurecției din august 1944 care avea să marcheze începutul revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă a poporului român.

Începând de la 23 august 1944, țara noastră și-a mobilizat toate resursele umane și materiale în marea confruntare pentru înfrângerea Germaniei hitleriste. *Totul pentru front, totul pentru victorie!*, apelul lansat de Partidul Comunist Român a găsit un puternic ecou în întreaga națiune, care s-a angajat cu dăruire și înalt patriotism în lupta pentru eliberarea definitivă a patriei, aducându-și totodată o importantă contribuție la înfrângerea celui de-al III-lea Reich. Ziua de 9 mai 1945 a devenit, astfel, o triplă aniversare a înaltelor virtuți și tradiții ale

poporului român, care sărbătorește la aceeași dată proclamarea independenței de stat, victoria împotriva fascismului și ziua eroilor.

Insurecția din august 1944, s-a înscris ca un moment de răscruce în istoria României, determinind o cotitură radicală în destinele țării noastre. „*După cum se știe, — aprecia secretarul general al partidului — răsturnarea dictaturii militaro-fasciste și eliberarea României de sub dominația hitleristă au deschis calea unor profunde transformări revoluționare, naționale și sociale în țara noastră, calea asigurării deplinei independențe și suveranității naționale, a fâuririi de către poporul român a propriului său viitor.*”

Istoria celor patru decenii care s-au scurs de la evenimentele din august 1944 și îndeosebi perioada deschisă de Congresul IX al P.C.R., de când în fruntea partidului și a țării se află tovarășul Nicolae Ceaușescu, este istoria marilor transformări revoluționare ce au schimbat radical chipul patriei. În rîndul țărilor lumii, România se înalță astăzi cu mîndrie, ca o țară a demnității, a progresului și libertății, retrospectiva marilor înfăptuiri obținute în cele patru decenii fiind o puternică ilustrare a forței creatoare pe care o dobindește un popor stăpîn pe destinele sale. Aniversarea a patru decenii de la declanșarea revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă și cel de-al XIII-lea Congres al partidului care va avea loc în acest an — evenimente cu profunde semnificații în noua istorie a țării — sînt întîmpinate de întregul nostru popor strîns unit în jurul Partidului Comunist Român — centrul vital al întregii națiuni — sub semnul muncii creatoare, de înaltă responsabilitate, pentru a ridica pe trepte și mai înalte glorioasa operă de construire a socialismului.

Dr. GH. ȚUȚUI

În mai 1944, se împlineau cinci ani de la marile demonstrații antihitleriste și antirăzboinice de la 1 Mai 1939, când, alături de întregul popor, în spiritul unității de voință și acțiune, clasa muncitoare din țara noastră, la chemarea Partidului Comunist Român, și-a manifestat dorința și hotărârea de a apăra independența și suveranitatea patriei, grav amenințate de politica agresivă a statelor fasciste-revizioniste, în primul rând de Germania nazistă. Demonstrația de la 1 Mai 1939 — în organizarea căreia tovarășul Nicolae Ceaușescu a avut un rol hotărâtor, dându-i, împreună cu alți militanți ai partidului, din rândul cărora s-a distins, prin activitatea desfășurată în acei ani, tovarăsa Elena Petrescu-Ceaușescu, o orientare profund patriotică — însemnase unul din momentele în care practica vieții noastre politice a verificat justetea liniei tactice promovate cu consecvență de Partidul Comunist Român încă din 1933, o dată cu crearea Comitetului Național Antifascist, de constituire a unui front larg de forțe politice patriotice, antifasciste — singurul în măsură să bareze ascensiunea fascismului spre putere, să preîntâmpine izolarea țării pe plan extern. Anii care au urmat — cei mai dramatici din întreaga istorie a poporului român — au pus cu maximum de acuitate în fața întregii națiuni problema salvării din grava situație în care se afla. Era nevoie de efortul conser-

tat al tuturor forțelor politice interesate în păstrarea ființei statale românești, în redobândirea independenței și suveranității patriei. Proces deosebit de complex, opera de solidarizare a întregii națiuni a pus încă o dată în evidență rolul P.C.R. de organizator și conducător al luptei de eliberare națională a întregului popor.

Ca și în 1939, când muncitorimea română își manifestase viguros împotrivirea față de iminența pericolului hitlerist, care lichidase deja statele austriac și cehoslovac, și acum, în 1944, clasa muncitoare s-a aflat în primele rânduri ale luptei pentru interesele națiunii. Coalizarea tuturor forțelor patriotice, antihitleriste ale națiunii a avut ca nucleu de bază tocmai unitatea de acțiune muncitorească, a cărei realizare în aprilie-mai 1944 a impulsat procesul de constituire a Frontului Național Antihitlerist.

În a doua jumătate a lunii aprilie 1944, după perfectarea acordului de Front Unic Muncitoresc dintre conducerea Partidului Comunist Român și Partidului Social-Democrat, capacitatea de acțiune a clasei muncitoare în cadrul rezistenței antihitleriste a sporit considerabil. Acordul de front unic a dat muncitorimii din România mai multă putere de influențare asupra celorlalte păături și clase sociale, i-a ușurat acțiunea de mobilizare a poporului în vederea luptei cu arma în mână pentru răsturna-

rea guvernului antonescian, scoaterea țării din războiul hitlerist și întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste. În urma difuzării manifestului-apel de constituire a Frontului Unic Muncitoresc, acțiune începută încă la 16 aprilie 1944, în numeroase întreprinderi din Capitală și din alte centre ale țării s-au constituit comitete de front unic și formațiuni de luptă patriotice. Comuniștii au inițiat o amplă campanie de propagandă și organizare prin care se urmărea ca ziua de 1 Mai să prilejuiască desfășurarea unor puternice acțiuni de masă. Postul de radio „România liberă”, în emisiunea sa din 15 aprilie, arăta, între altele: „Frați români! Se apropie ziua de 1 Mai. În acest an sârbătoarea primăverii și a veseliei trebuie să fie ziua luptei întregului popor, indiferent de convingerile politice, de religie sau de origine socială. Trebuie să fie ziua unirii tuturor forțelor democratice, antifasciste în lupta contra cotropitorilor, pentru salvarea patriei. Acest 1 Mai trebuie să fie piatra de hotar a suferințelor noastre și a pornirii luptei pe viață și pe moarte pentru eliberarea națiunii”.

Creșterea luptei întregului popor pentru eliberarea sa națională, ca și a rolului comuniștilor în cadrul acestei lupte de salvagardare a ființei naționale, erau urmărite cu vădită îngrijorare de către organele de represiune ale regimului antonescian, care făceau efor-

turi spre a zăgăzui lupta revoluționară a maselor. În această privință ni se pare elocvent și documentul inedit pînă acum din care reproducem cîteva fragmente și care reprezintă un ordin de serviciu elaborat de Prefectura Poliției Capitalei, Direcția Poliției de Siguranță, la sfîrșitul lunii aprilie 1944:

**„Prefectura Poliției Capitalei,
Acțiunea Poliției de Siguranță,
Ordin de serviciu Nr. 14 070**

În ziua de 1 Mai fiind sîmbătoarea internațională a muncii, Partidul Comunist din România, care nu are fiindă legală și deci organizațiile sale activează clandestin, a hotărît și a făcut toate pregătirile în vederea următoarelor acțiuni:

Pentru intensificarea acțiunii de propagandă împotriva războiului și pentru eventuale manifestații de stradă s-au constituit în cadrul organizațiunii Frontul Patriotic comitete de cartier și subcomitete de străzi. Aceste comitete au misiunea de a recruta elemente care au suferit de pe urma războiului, cît și pe acelea care au făcut parte din fostele partide democratice, pe care urmează ca în ziua de 1 Mai să le împingă la manifestațiunile de stradă pentru a protesta:

Contra continuării războiului; pentru pace imediată cu U.R.S.S. și anglo-americani; pentru ca să se scoată imediat din cartierele de locuit instalațiile militare, unitățile militare germane, depozitele germane etc., deoarece acestea sînt căutate de aviația anglo-americană.

Vor continua să lipească etichete și șabloane pe ziduri, lozinci comuniste. Vor continua difuzarea manifestului tipărit pentru 1 Mai 1944, intitulat Către poporul român. Români, muncitori, muncitoare, țărani, intelectuali, soldați și ofițeri patrioți din România.

În cuprinsul manifestului, Comitetul Central al partidului comunist se adresează tuturor claselor sociale și tuturor formațiunilor politice, îndemnîndu-le să treacă alături de armatele roșii și să izgonească pe germani din țară. În general, prin acest manifest se urmărește coalizarea întregului popor românesc, pentru ca să determine: răsturnarea actualului regim, izgonirea germanilor din țară și apropierea de Uniunea „Sovietică”.

Difuzarea materialului s-a început la 16 aprilie și se va continua pînă la 3 mai...

Mișcarea comunistă caută să determine pe muncitori să nu se prezinte la lucru în ziua de 1 Mai, iar acei care vor fi nevoiți să intre în fabrici să păstreze un moment de reculegere prin oprirea lucrului, pentru cel căzuți în rîndurile mișcării comuniste în lupta contra fascismului.

Echipe formate din membrii mișcării comuniste vor merge la cîmîlirele Sf. Vineri, Reinvierea, Ghencea și Izvorul Nou, pentru a depune flori pe mormintele comuniștilor înmormîntați acolo.

Echipe de muncitori vor încerca să meargă în pădurile din jurul Capitalei, sub pretextul refugului de bombardament, ținînd sedințe cu caracter comunist, revoluționar. Pădurile vizate sînt: Andronache, Pantelimon, Crîngăși, Băneasa etc.

Vor trimite echipe formate din membri de încredere ai mișcării la plejele publice pentru a ține sedințe zburațoare, adică vor căuta să întărească spiritele acolo unde sînt aglomerații de persoane. Cu această ocazie vor protesta contra valului de scumpete, contra lipsurilor de alimente, contra impozitelor mari și scumpirii pîinii, contra imprumutului apărării naționale.

Se va încerca dirijarea maselor muncitorești de la periferii spre centru, pentru a le angrena într-o demonstrație de stradă care urmează să ceară pace cu Rusia și izgonirea germanilor din țară. Se va face uz de toate lozincile comuniste lăsate pînă acum și menționate mai sus.

Echipe compuse din 2-3 oameni de partid au sarcina să meargă în gări și locuri de trecere pentru refugiați. Se vor forma echipe pentru cartierile sinistrate, care vor căuta să arate celor căzuți în nenorociri că distrugerile nu se datoresc decît germanilor care ne-au tirat într-un război care nu era al nostru”.

Pentru a preveni toate aceste acțiuni preconizate de comuniști, organele de ordine ale aparatului de stat antonescian au făcut o amplă concentrare de forțe. Iată cîteva pasaje din partea a doua a documentului, revelatoare și ele pentru teama și deruta care domneau în acele zile în rîndul cercurilor politice din jurul dictatorului Antonescu:

„Începînd din seara zilei de 30 aprilie a.c. orele 20, pînă în dimineața zilei de 3 mai a.c. personalul comisariatelor de poliție, sub ordinele d-lor chestori respectivi, vor executa pe teren măsurile de mai jos:

Va supraveghea... Uzina de gaz și electricitate (Circumscripția 32), Uzina de gaz din b-dul Mărășești (Circ. 22), Uzina electrică din b-dul Carol (Circ. 2), Uzina electrică din b-dul Goleșcu (Circ. 32), Uzina electrică Parcoul Carol (Circ. 22), Poșta și Telegraful (Circ. 21), Palatul poștelor, Societatea anonimă de telefoane (Circ. 21), „Societatea comunală a tramvaielor cu depourile respective, aparținînd de comisariatul 3, 4, 5, 14, 22, 28 și 32, precum și garașele de autobuze, muncitorii cîșterii de la serviciul Mișcării (Circ. 37-36) și Societatea de radiodifuziune (Circ. 38).

La barierele orașului, circumscripțiile respective vor fixa posturi speciale pentru a semnaliza grupurile de muncitori ce s-ar deplasa în pădurile din jurul Capitalei. Aceste posturi au de asemenea îndatorirea să informeze la timp intrarea în oraș a oricăror grupuri de țărani sau muncitori din comunele limitrofe.

Comisariatul de poliție în raza căreia se găsesc fabrici, ateliere și orice întreprinderi industriale, mai ales acelea care lucrează pentru apărarea națională, în înțelegere din timp cu direcția respectivă, unde nu există comandanți militari, și cu comandanții militari la celelalte, vor lua măsurile necesare de pază și siguranță pentru prevenirea actelor de sabotaj, acolo unde, de comun acord, se crede că este cazul.

În timpul cît durează aceste măsuri de pază și siguranță d-nii chestori de sectoare, împreună cu personalul brigăzilor de siguranță, personalul comisariatelor, gardienii publici, ceruți special de la Corpul de gardieni, în afară de cei existenți în posturi, care rămîn pe loc, și oamenii de la Regimentul de jandarmi pedestri, vor executa patrule permanente în cartierele muncitorești și cele sinistrate, cu misiunea de a aresta pe colportorii materialului scris și de propagandă comunistă, [pe cei] care șablonază lozinci și embleme comuniste, cît și [pe cei] care vor încerca să arboreze drapelul roșii în fabrici, biserici, [pe] stîlpi de telegraf etc...”

Documentul conține multe alte ordine privitoare la măsurile de preîntîmpinare a oricăror manifestații comuniste prilejuite de sărbătorirea zilei de 1 Mai 1944.

Deși acest document a fost elaborat de organele represive ale regimului antonescian care, în mod evident, nu cunoșteau amploarea activității P.C.R. și a mișcării de rezistență antihitleristă, el este edificator pentru larga influență de luptă preconizată de comuniști o căpătaseră în rîndul maselor. Mai relevăm și faptul că el a fost emis cu aproximativ patru luni și jumătate înainte de declanșarea actului revoluționar din august 1944, avînd astfel o confirmare în plus că Partidul Comunist Român era forța politică principală a rezistenței antihitleriste din România.

În condițiile creșterii rezistenței împotriva Germaniei, ale adâncirii crizei regimului de dictatură fascistă și ale înfringerilor suferite pe front de către armatele hitleriste, partidul comunist, în colaborare cu celelalte forțe antihitleriste, a intensificat lupta pentru răsturnarea guvernului antonescian, întoarcerea armelor împotriva Germaniei și alăturarea României la coaliția antihitleristă.

NICOLAE CEAUȘESCU

1943: ÎN ROMÂNIA PERICOLUL ÎN SINE EXISTĂ

„Azi este ajunul Anului nou.

Dispare un an, dar gândul înnoirii face să dispară nostalgia apusului. Privirea se întoarce de la trecut spre viitor, înainte. Anul nou se desemnează, tocmai la lumina realităților mari și mici din jurul nostru, ca aducător de cardinale deznodăminte, de nebanuite schimbări în toată structura noastră internă și externă. Pragul noului an pe care îl trecem cred că va marca o piatră de hotăr în istoria omenirii, între o lume care a fost — cu specificul ei economic, social și politic —, și între lumea nouă de care se vorbește astăzi”.

Sînt cuvintele prin care, la sfîrșitul anului 1943, dr. Petru Groza — unul dintre fruntașii Frontului Patriotic Antihitlerist — sesiza o evoluție a evenimentelor așa cum aveau să se desfășoare ele în perioada imediat următoare. Într-adevăr, încă la începutul anului 1944, situația internă și externă pe plan politic și militar demonstra că lupta poporului român intra într-o etapă hotărîtoare. Subordonarea față de Germania, fiejulrea bogățiilor țării de către armatele germane, pierderile suferite pe front aduseseră România la marginea catastrofei. Muncitorimea, țărănimea, intelectualitatea, cadre ale armatei cu funcții importante în ierarhia militară, masele largi ale poporului român își manifestau tot mai puternic nemulțumirea și ura față de regimul antonescian, se pronunțau tot mai ferm împotriva alianței cu Germania hitleristă, cerînd ieșirea din război, alăturarea la coaliția antihitleristă și alungarea trupelor fasciste din țară. „Muncitori, țărăni

și intelectuali antifasciști — glăsuia un manifest lansat de P.C.R. cu prilejul Anului nou — anul 1944 înseamnă pentru întreaga lume o luptă decisivă pînă la eliberarea Europei de sub jugul hitlerist. Muncitori din fabrici și ateliere, organizați-vă pînă nu e tirziu! Țărani, ascundeți recolta muncii voastre! Intelectuali! Voi, prin grai și scris, înainte pentru o Românie liberă și democratică!”

Dorința de pace, de a se pune capăt războiului hitlerist era exprimată și în editorialul ziarului Timpul, în numărul său din 1 ianuarie 1944: „Ceea ce am putea cere mai mult anulul în care intrăm acum ar putea fi numai: PACEA”.

La 1 noiembrie 1943, ministrul Germaniei la București, baronul Manfred von Killinger, expedia la Berlin o lungă telegramă în care-și exprima îngrijorarea în legătură cu modul în care evoluau evenimentele din România. Ce anume îl neliniștea pe diplomatul hitlerist?

„Situația în România se ascute — scria von Killinger... România strigă mereu să i se dea arme fără a le plăti, referindu-se la pierderile din ianuarie anul acesta. Armele livrate de noi nu sînt folosite contra Rusiei, ci rămîn în țară...

Încercarea de a păstra cît mai puține trupe germane în țară este evidentă încă de mult timp. Chiar trupele de aviație necesare pentru apărarea petrolului sînt considerate ca o povară, deoarece ele ar putea împiedica o eventuală înțelegere cu Anglia-America... Prin interzicerea plății cotelor de lei necesare pentru întreținerea trupelor germane se încearcă permanent de a le micșora sau de a împiedica sporirea lor...

Propaganda pentru purtarea intensă a războiului este slabă. Împotriva propagandei prin soapte de către aderenții inamicului se face puțin. Tezele lor sînt: Germania a pierdut deja războiul..., germanii ne mănîncă totul — nu le dați cereale, nu le dați petrol, căci atunci se termină războiul...

Clodius se izbește de mari greutăți în tratativele [economice] cu România. Mă tem că în România vor apărea dificultăți. Eu nu cred că există un pericol acut și că ne aflăm în România în fața unor evenimente ca în Italia¹; sînt însă convins că pericolul în sine există².

Documentul — semnificativ prin recunoașterile sale cu privire la procesul de continuă deteriorare a raporturilor româno-germane, al adîncirii crizei regimului antonescian — se alătură altor numeroase mărturii privind evenimentele din acea perioadă. Printre ele și jurnalul generalului Radu R. Rosetti din care Magazin istoric a mai publicat unele extrase³. Fragmentele din acest jurnal care urmează se referă la perioada martie-mai 1943 și aduc elemente edificatoare despre starea de spirit a diferitelor cercuri politice, inclusiv din rîndul

reprezentanților regimului antonescian. Deși sfera de observație a autorului însemnărilor este restrînsă la unele cercuri ale claselor dominante și ale aparatului de stat, consemnările sale întregesc imaginea nemulțumirilor generale ale poporului român, nemulțumiri pe care, printr-o susținută activitate, Partidul Comunist Român le canalizează într-un front tot mai larg al rezistenței antihitleriste ce tinde să cuprindă toate forțele patriotice și democratice ale națiunii. Dealtfel, în cursul anului 1943, eforturile depuse de P.C.R. în această privință și-au găsit materializarea în constituirea Frontului Patriotic Antihitlerist, ce reunea, alături de partidul comunist, Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților, Madoszul, Partidul Radical-Tărănesc și unele organizații locale ale Partidului Social-Democrat, ceea ce a grăbit procesul de organizare a luptei forțelor patriotice la scară națională.

În preluarea textelor, am respectat originalul, indicînd intreruperile prin trei puncte, iar completările noastre prin paranteze drepte. Notele din subsoal, ca și titlul fragmentelor ne aparțin.

Marian ȘTEFAN

1943. 20 martie. A fost la mine Chelaru, lectorul de limba română de la Universitatea din Zagreb. Spune că situația din Croația⁴ e rea. Croații urăse pe italieni, unguri... Vreau să fie independenți, dar unii sînt germanofili, alții anglofili și alții rusofili. Germanii au trimis trupe care pun acum ordine pentru că, de doi ani de cînd ocupă Croația, italienii n-au făcut nimic decît să mănînce și să care provizii din Croația. Croația trimite rezistențele sale — pe care dealtfel nu [se] poate conta cu totul — ca să fie înstruite în Germania. Tot în Germania s-au trimis numeroși lucrători.

După-amiaza merg să văd pe Șteflea la Marele Stat Major, unde convorbirea noastră se prelungește mult. Îi spun... cele ce mi se spun despre manevrele lui Ică [Mihail Antonescu] contra lui Antonescu. Aseută în tăcere și apoi propune să ne mutăm de lângă masa sa de lucru — pe care sînt multe telefoane, din care unul ar putea servi de ascultare vreunui agent al lui Ică, care-l supraveghează — într-un colț opus al camerei, unde-mi face o lungă expunere pe care o rezum în rîndurile următoare:

La 5 ianuarie 1942, mareșalul Antonescu a adresat lui Hitler o scrisoare⁵, redactată de Ică în care spune că

vom interveni cu toate forțele românești spre a lichida în cursul anului războiul cu Rusia... În această scrisoare sau în alta (nu mi-a rămas precis în amintire) a [fost] fixată⁶ chiar data la care ar fi [fost] disponibile trupele noastre ca [fiind] luna mai. Șteflea îmi atrage atenția acî asupra acțiunii sale despre care-mi vorbise de mai multe ori — de a întîrzi concentrarea trupelor românești pînă la finele lunii august și de a trimite diviziile noastre numai cu 2/3 din efectiv⁷.

¹ Scrisoarea era răspunsul lui Antonescu la cererile pe care Hitler i le trimisese prin maiorul Engel, șeful său de cabinet, care sosise la București la începutul lunii ianuarie 1942 în fruntea unei delegații de ofițeri germani spre a oferi în dar dictatorului român un automobil Mercedes-Benz. Antonescu răspundea solicitărilor lui Hitler, promîțînd, pentru campania din primăvara lui 1942, o participare românească cu efective ce însumau aproape 3/4 din întreaga noastră armată (primul esalon — 10 divizii și un al doilea de circa 5 divizii). Marele Stat Major român (M.S.T.M.), prin șeful său, generalul Iosif Iacobici, a ridicat obiecții împotriva hotărîrii lui Antonescu, dar acesta, în scrisoarea trimisă lui Hitler la 5 ianuarie, promitea să „la toate măsurile” în privința pregătirii „diviziilor românești ce vor participa la campania de primăvară”. Drept urmare a nesocotirii părerii sale, la 8 ianuarie, generalul I. Iacobici a înaintat un memoriu lui Antonescu, reafirmînd punctul de vedere al M.S.T.M., dar dictatorul și-a menținut hotărîrea, determinîndu-l pe generalul Iacobici să-și ceară demisia din funcția ce-o ocupa; la 20 ianuarie 1942, șef al M.S.T.M. a fost numit generalul Ilic Șteflea (vezi Magazin istoric, nr. 8/1979).

La finele verii trecute și toamna, cînd mareșalul Antonescu a fost bolnav și s-a crezut că nu va supraviețui și Ică credea că va lua el succesiunea, Ică a atacat în repetate rînduri, în Consiliul de Miniștri, Statul major din pricina [modului de desfășurare a] operațiilor din Rusia, țîtînd însă în mod vădit pe mareșal.

[Ică] a scris o scrisoare lui Pantazi⁸, scrisoare vorbind în termeni violenți de Șteflea, acuzîndu-l că a trimis trupele în Rusia fără cunoștința sa... și făcîndu-l răspunzător de tot ce s-a întîmplat. Pantazi a comunicat lui Șteflea ceva din conținutul scrisorii, dar a refuzat să [i]-o dea. Șteflea a avut însă în mină o copie de pe această scrisoare, [copie] făcută de generalul Arhip, căruia i-o dăduse generalul Pantazi ca să o citească. Dealtfel, Șteflea a mai fost înștiințat de [spre] tot ce spunea atunci Ică față de Arhip contra lui...

Pierzîndu-și cumpătul, Ică a început să atace pe mareșal (acesta nefîind prezent) în ședințele Consiliului de Miniștri ce se stenografiu ca de obicei.

Între acestea, Ică a vrut să ocupe casa fostă a lui Urdăreanu (aparținînd de fapt lui Malaxa), în care era găzduită Misiunea [militară] germană cu Hansen și a cerut lui Șteflea, prin O. Vlădescu⁹, să intervină în acest sens, oferînd casa Lupească în schimb.

Șteflea a trimis pe șeful secției de legătură la Hansen, care a refuzat. Șteflea a întrebat atunci pe mareșal dacă s-a insistat și, la spusa acestuia că da, s-a dus în persoană la generalul Hansen, care a refuzat din nou și a făcut [a avut] o violentă și lungă leșire

⁸ Dictatorul Antonescu traversase o perioadă în care sănătatea lui fusese grav afectată de crize de malarie.

⁹ Ministru secretar de stat la Ministerul apărării naționale.

¹⁰ Secretarul general la Președinția Consiliului de Miniștri.

¹ Aluzie la evenimentele din 25 iulie 1943 cînd a fost arestat Mussolini și s-a format guvernul condus de mareșalul Pietro Badoglio (Magazin istoric, nr. 2/1980).

² Magazin istoric, nr. 7-8/1979, 10/1982.

³ Conform directivelor lui Hitler, formulate la 12 aprilie 1941, teritoriul Iugoslaviei a fost împărțit între Germania, Italia, Ungaria și Bulgaria. Italia a anexat Muntenegru, Dalmatia, o parte din Croația, jumătate din Slovenia, unele teritorii ale Serbiei, vestul Macedoniei și majoritatea insulelor din Marea Adriatică.

contra lui Ică, caracterizându-l cu vorbe grele, zicând că încurcă totul, că e un gheșfar, că e laș, că e anglofil, că trădează pe mareaș și citind [a citat] din spusele lui Ică etc. Cum Șteflea avea și alte informații despre cum văd pe Ică cel din Milsinea [militară] germană, [el] a raportat lui Antonescu, fiind lă văzut, aceasta. Supărare a lui Antonescu contra lui Ică, supărare mărită fiind Șteflea l-a spus ce cuvântări a ținut Ică în Consiliul de Miniștri.

Mareașul a chemat pe Pantazi și pe Dobro¹ care-l au repetat [și alte lucruri] spuse de Ică în Consiliu, Pantazi prezentându-l și scrierarea lui Ică către dînsul (contra lui Șteflea, dar în fond, peste aceasta, contra lui Antonescu). Antonescu a cerut atunci minunile stenogramelor luate în acele ședințe ale Consiliului de Miniștri. Acestea au dispărut [între timp].

Au urmat certuri violente între mareaș și Ică, cu hotărîrea de a da afară pe Ică, cu căderea acestuia în genunchi în fața mareașului și sărutarea minii lui Antonescu în fața unor martori...

Antonescu a reluat el conducerea ședinței Consiliului de Miniștri (ceea ce mi-a spus [el însuși] deunăzi că a reluat conducerea afacerilor în mîna lui). Dar Antonescu a aflat de atunci tot ce spune Ică unuia sau altuia contra lui cum și că afirmă că trebuie a se schimba linia conducerii noastre politice externe, trecînd de partea anglo-saxonilor.

Nu a reacționat de astă dată, dar Șteflea are impresia hotărîtă că Antonescu, printre alți eforturi puterice, se stăpînește, cum s-a stăpînit în ultimele luni ale colaborării sale cu Horia Sima și că pregătește îndepărtarea lui Ică².

¹ General Gh. Dobro - ministru secretar de stat la Departamentul înzestrării armatei și producției de război, iar din 20 februarie 1943 și interimar la Departamentul economiei naționale.

² Documentele și informațiile disponibile și accesibile pînă în prezent nu lasă să se vadă o astfel de încercare extremă a raporturilor dintre Ion și Mihai Antonescu. Pe lângă cele amintite de generalul R.R. Rosetti au existat și multe alte momente dificile în relațiile dintre cei doi Antonesci. Astfel, A. Gould Lee, biograful regelui Mihai, povestește că la 1 ianuarie 1943, cu prilejul recepției de la Palat, regele a ținut un discurs în fața șefilor misiunilor diplomatice de la București în care și-a exprimat speranța că anul 1943 va aduce mult dorită pace, punîndu-se capăt războiului. Ion Antonescu, prezent la recepție, a reacționat violent, manifestîndu-și nemulțumirea față de caracterul defetist al discursului monarhului. Nemulțumirea dictatorului a fost sporită de reproșurile pe care le-a primit de la Berlin, unde discursul regelui a fost comentat ca un act ce contravenea relațiilor germano-române din acel moment. Dictatorul român l-a reproșat lui M. Antonescu lipsa de vigilență, dînd posibilitate regelui să rostească un astfel de discurs, altul decât cel al cărui text se pare că-l fusese prezentat și pe care îl vizase. Nu se poate crede totuși că raporturile dintre dictator și ministrul său de externe ajunseseră total compromise, căci altfel Ion Antonescu nu s-ar fi oprit cu atîta hotărîre cercierilor formulate de Hitler în cursul

Șteflea se ține în strînsă legătură cu Dobro (care e cel mai bine văzut de mareaș) și cu Pantazi...

Îl întreb despre situațiunea pe frontul românesc... Îl întreb despre refacerea armatei. Răspunde că e pe cale bună. Trupele din Crimeea și din Peninsula Taman au început să primească materialul cel mai nou. Ca tunuri grele primim material Skoda, din cel ce am mai avut. Antonescu a declarat net lui Hitler că nu mai bagă armata în joc (afară de cele opt divizii din Crimeea și Taman), pînă ce nu vor fi complet înarmate cu material cu totul modern.

Îmi confirmă nolle numiri de generali... Racoviță³ la comandamentul trupelor din București - nu-l cunosc; C. Sănătescu ca șef al Casei militare regale - excelentă numire!...

2 aprilie. Elise Brătianu⁴ vine la mine... Vine apoi generalul C. Sănătescu, numit de curînd șef al casei militare a regelui. Vorbim de noul său rost. Antonescu l-a pus la curent cu totul, așa cum știu și eu... Vorbim apoi de bătălia de pe Don, în care a comandat Corpul IV armată (Diviziile 18, 15 și 1-a cavalerie), din care n-au rămas

convorbirilor din 12-13 aprilie 1943 de a-l îndepărta pe Mihai Antonescu, deoarece acesta inițiasse unele demersuri pe lângă guvernul fascist italian, respectiv pe lângă Galeazzo Ciano, ministrul de externe și ginerelul lui Mussolini, în vederea coordonării acțiunii de ieșire din alianța cu Germania hitleristă, punct de vedere nelămpărit însă de Mussolini.

³ Mihail Racoviță, viitor ministru de război în guvernul format în noaptea de 23 august 1944.

⁴ Generalul Constantin Sănătescu a jucat un rol important în acțiunea de pregătire și înlăptuire a răsturnării regimului antonescian și întoarcere a armelor împotriva Germaniei hitleriste; în noul cabinet constituit în noaptea de 23 august el deținea funcția de prim-ministru.

⁵ Văduva lui I.I.C. Brătianu.

decît trenurile regimentare de luptă și convolurile...

După-amiază... vine la mine generalul Gh. Dobro. Întîl discutăm chestiunea funcționării lui ca ministru al economiei naționale; Îl sfătuiesc să nu continue a o face, căci nu are pregătirea necesară, problemele sînt azi prea grele și depînd de factori ce nu-l pot stăpîni... Răspunde că l-a fost impus de mareaș...

E convins că pînă în toamnă va rearmă și recelipa cele 28 de divizii în bune condiții...

În fine vorbim despre relațiile dintre rege și Antonescu și dintre mareaș și Ică, [discuție ce se desfășoară] cam în liniile în care am vorbit deunăzi cu Șteflea și azi cu Sănătescu... Ca de obicei, Dobro vorbește sănătos și cu multă bună judecată...

7 aprilie... V. Slăvescu⁵ mi spune că Antonescu, ștergîndu-l numele din lista celor ce erau să fie renumiți în Consiliul bancar (întemeiat de Slăvescu acum 10 ani) și-a dat demisia de la Casa de depuneri și consemnațiuni și [de la] o altă instituție de stat, în semn de protestare. Cum refuzul lui Antonescu l-a fost comunicat vineri de [către] Dobro, trebuie să fie adevărat. Este o greșală a lui Antonescu...

După aceea vine Raoul Bossy, care pleacă mîine la postul său în Berlin, deoarece nu e nimie hotărît în privința mutării lui admisă în principiu⁶.

A fost Kallay⁷ la Roma; primit la gară de Mussolini, cu declarații magnificoile... Pe Bossy l-ar interesa să fie mutat către la Vatican, unde ar

⁵ V.V. Slăvescu (*Magazin istoric*, nr. 2-5/1979, 1-2/1980).

⁶ Aveau loc discuții în legătură cu mutarea lui Bossy de la Berlin la Vatican; faptul s-a petrecut, într-adevăr, dar la 15 iunie 1943.

⁷ Kallay Miklós, primul ministru al Ungariei.

Din primele momente ale prezenței lor în România, în octombrie 1940, trupele hitleriste au stîrnit ura întregului popor. În imagine: militari germani, însoțitori ai unui tren în drum spre front, arborează un aer sfidător față de cetățenii unei locașități din zona Sibului

Debarcarea aliaților în nordul Africii (8 noiembrie 1942). La scurtă vreme, trupele germano-italiene au fost constrinse să capituleze

fi coleg cu Ciano¹ și cu Weizsäcker², conducătorul de fapt al politicii externe germane, care va fi trimis probabil acolo. Ar fi un semn că la Vatican se fac negocieri importante...

9 aprilie... Plec la ora 18.05 cu trenul la Arad.

10 aprilie. Sosec la Arad la 12.35. Mă așteaptă la gară locotenentul colonel Al. Popp. Dejunăm în oraș, apoi plecăm cu automobilul la Beluș.

11 aprilie... Ceremonie în piața orașului... pentru sfârșirea steagului refugiaților și expulzaților din teritoriul vremelnic ocupat de unguri...

12 aprilie... După dejun, automobilul lui Popp mă duce [de la Beluș] la Arad, unde fiau cealalt... și apoi plec cu trenul la București.

15 aprilie... Întîlnesc pe Dobre, cu care mă plimb puțin. Spune că Anto-

¹ În februarie 1943, Mussolini îl demite pe gherele său din funcția de ministru de externe, numindu-l ambasador la Vatican.

² Ernst Weizsäcker, secretar de stat la Ministerul de externe german.

³ În urma Diktatului de la Viena, după ce autoritățile horthyste au cotoplit nordul Transilvaniei, numeroși cetățeni români au fost expulzați ori au fost nevoiți să se refugieze în diferite localități din țară. După cum scrie publicația *Ardealul* din 29 ianuarie 1944, cifra celor care fuseseră expulzați ori se refugiaseră din teritoriul cotoplit se ridică la 219.297. „Raportind la numărul total al românilor existenți la data de 30 august 1940 în Transilvania arbitrată — arată ziarul — constatăm că 17 la sută din populație a trebuit să vină [în țară] din cauza binelui prea mare”.

nescu s-a întors mulțumit de la Führer⁴. Ică Antonescu e bolnav. Dobre e nemulțumit de necinstea personalului de la Ministerul economiei naționale și de abuzurile generalilor în rezervă sau retrageți, puși în diferite consilii sau comitete.

22 aprilie. Știri oficiale arată că anglo-americanii atacă indiferenți la marile pierderi în oameni și materiale ce suferă în Tunisia. Pe de altă parte, aceleași știri spun că germanii și italienii evacuează tot ce nu este absolut strict necesar pe cîmpul de luptă și că în general fiau măsurile ce indică pregătirea evacuării Tunisiei⁵.

24 aprilie. Călătorit dimineața cu trenul de la București la Brașov... Aici, agitație printre sași, care sînt siliți de organizația lor — se zice cu consimțămîntul lui Antonescu (o fi adevărat?)

⁴ Se referă la convorbirile din 12-13 aprilie 1943. Cu acel prilej, Hitler i-a prezentat lui Antonescu violentele sale nemulțumiri în legătură cu atmosfera politică din România, reproșându-i acțiunile lui M. Antonescu și Iuliu Maniu, care tatonau spre tratative cu Aliații. Hitler a cerut lui Antonescu să-l îndeparteze pe M. Antonescu și să ia severe măsuri împotriva lui Maniu. Dictatorul român a refuzat să-l îndeparteze pe Ică, dar a sugerat soluția unui „concediu” prelungit al acestuia, sub motiv de boală. În cursul convorbirilor a fost discutată și atitudinea regelui Mihai.

⁵ Se referă la evenimentele militare desfășurate în Africa de Nord. După debarcarea anglo-americană în Maroc și Algeria — operația „Tortă” (8 noiembrie 1942). — se produsese și o debarcare de forțe blindate germano-italiene în Tunisia (12 noiembrie 1942). Ea nu a mai putut stăvilii ofensiva Aliaților care, după ce între 16-29 martie 1943 străpung apărarea inamicului la frontiera Tunisiei, silesc armatele germano-italiene din Africa de Nord să capituleze (13 mai 1943). (Amanunți despre desfășurarea debarcării aliate în Africa de Nord în *Magazin istoric*, nr. 1-2/1974).

— să plece în Germania spre a servi în armata germană, chiar dacă sînt soldați români”. După legile noastre ei își pierd cetățenia românească. Ce vor deveni?

27 aprilie... Seara mă întorc cu trenul la București...

29 aprilie... Vine la mine Ioanin și-mi spune că în lipsa mea [din București] Ică Antonescu și-a dat demisia și că Antonescu a cerut sfatul mai multora, între alții, al lui Gh. Brătianu și al generalilor Pantazi și Dobre și că toți au fost pentru respingerea demisiei lui Ică. Mareașul s-a împăcat cu Ică și l-a menținut.

Îmi vorbește apoi despre conferințele ce au avut loc la Școala superioară de război, conferințe la care au asistat toți comandanții de mari unități și alți generali. El (Ioanin) a fost însărcinat cu luarea măsurilor de pază [a localului în timpul desfășurării conferințelor]...

După-amiază a fost la mine colonelul Robert Bossy. Impresia sale de la conferințele de la Școala [superioară] de război nu coincid cu totul cu ale lui Ioanin. Așa, conferința lui Ică Antonescu o socotește meșteșugit prezentată, dar goală ca cuprins...

În partea a doua a după-amiezii merg la Marele Stat Major și stau de vorbă multă vreme cu Șteflea. Iată ce-mi spune:

...Despre conferințele de la Școala [superioară] de război, la care au fost de față toți comandanții de unități, începînd cu cei de regimente și pînă la cei de armată, zice că erau necesare și au îngăduit să pună armata la curent cu realitatea. Despre cîvîntarea lui Ică spune că a fost cîvîntare de politician, vorbind unei adunări electorale...

* Cu prilejul convorbirilor din 12-13 aprilie 1943, s-a discutat și problema unui acord româno-german, prin care guvernul român să aprobe înalțarea cetățenilor români de naționalitate germană, ca voluntari. În cadrul armatei germane. Problema era în dispută de mai multă vreme și neexistînd un acord în această privință, grupul etnic german căuta să organizeze recrutarea și trimiterea clandestină de voluntari în Germania. Guvernul român încercase să pună capăt acestor procedee prin legea din 22 decembrie 1942 care pedepsea aspru pe toți cetățenii români care se sustrăgeau de la prestarea serviciului militar în armata română. În urma insistențelor părții germane, în cursul convorbirilor din 12-13 aprilie, Antonescu și-a dat acordul de principiu, eliminînd însă de pe lista celor care puteau fi recrutați, pe baza de voluntariat, pe toți acei germani care erau deja ofițeri sau subofițeri în armata română. Acordul semnat la București în 12 mai, prin numeroase alte categorii de germani exceptați, restringea foarte mult posibilitățile hitleristilor de a recruta cetățeni români de naționalitate germană în cadrul trupelor Reichului.

Asupra întrevederii ultimei a mareșalului cu Hitler spune că a fost mai mult de ordin politic. Nu ni s-a cerut nimic. S-a vorbit de războiul total¹. Pentru aceasta germanii vor să-și îndoiască armata; pregătirea va ține doi ani, iar făptuirea va ține după aceea încă doi ani.

— Încă patru ani de război!, exclamă eu.

— Da, zice Șteflea.

Conducătorii sașilor din România s-au obligat față de nemți a le procura voluntari sași pentru a forma un corp de armată de trei divizii; n-au reușit. Acum se face o convenție prin care autorizăm pe sași a se angaja (în armata germană ca) subofițeri, instructori, mecanici, șoferi și meseriași...

După informațiile ce le are prin atașatul [nostru] militar din Berlin (colonel Ion Gheorghe), foarte bine informat prin legăturile ce a stabilit acolo (nevasta sa e germană), germanii nu sînt demoralizați, dar încep a fi obosiți prin eforturile fizice ale războiului.

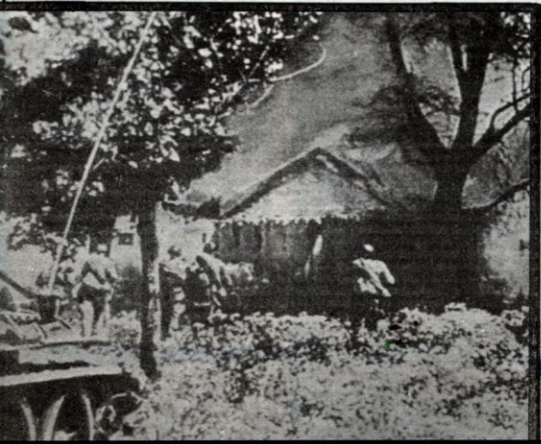
Anglo-americanii sînt superiori în aer germanilor în Occident.

Și el (Șteflea) e conștient de schimbările sociale de după război, cînd va urma o socializare generală peste tot.

Asupra alcătuirii armatei noastre, o vom avea pînă la toamnă reorganizată și rearmată așa cum a fost la în-

¹ Paralel cu încordarea maximă a tuturor energilor interne și intensificarea caracterului terorist al regimului hitlerist (mobilizarea totală și mobilizarea civilă a tuturor femeilor și bărbaților din Germania, decretate la 13 și 28 ianuarie 1943), prin proclamarea, la 18 februarie același an, a „războiului total”, cercurile hitleriste promovau o politică și mai fătășă de încălecare a normelor internaționale privind purtarea războiului.

Ample acțiuni ofensive ale armatei sovietice în cursul iernii și primăverii anului 1943: secență din timpul luptelor pentru eliberarea Harkovului (martie 1943)

ceputul războiului, dar armarea ei desăvîrșită cu material ultramodern nu ar putea fi terminată decît peste doi ani...

Atitudinea Turciei?, întreb eu. Neutralitate absolută, legată de situația din Rusia...

5 mai... De la ora 13 la 19.15 stau de vorbă cu I. Antonescu la Președinția Consiliului de Miniștri...

Îi spun, arătînd că probabil este o calomnie de-a opoziției, nefîind momentul de așa ceva acum, că se vorbește că vrea să facă o constituție nouă și să o supună unui plebiscit. La aceasta răspund:

— Acum n-avem constituție și eu am depline puteri ce mi s-au dat prin plebiscit. Guvernez cu legi ce nu corespund noii stări. Încet, încet, modific aceste legi și numai după aceea voi face o lege de natură constituțională. Dar este un alt lucru, eu pot muri — un accident, un glonte — și nu se poate ca țara să se găsească deodată fără conducător.

— De ce nu te înțelegi cu regele?, îi spun eu.

— Regele e un copil influențat de mama sa.

— Nepregătită și ea și influențabilă. adaug eu și continui: cum vezi, atunci, succesiunea?

Se gîndește o clipă și apoi spune:

— Sîntem în război, dacă ar fi pace, ar fi altceva; un stat alcătuit din căpeteniile bisericilor, universităților, de la Curtea de casație și șefii armatei l-ar desemna [pe succesor]. (Deduce deci că desemnarea lui Ică de [către] dînsul a căzut baltă). Dar atitudinea lui față de Ică reiese și din următoarele:

a) Spunîndu-i că Brătînii și liberalii în general spun de cîlva timp, alci și în provincie, că au fost nedrepti față

de Ică și că acesta este un adevărat om de stat și că el a împiedicat pe Antonescu de a face multe greșeli, fața lui Antonescu ia o înfățișare dură și spune:

— Dar de la ce m-a împiedicat!!

b) Vorbînd despre conferințele dinainte de Paști de la Școala (superioară) de război, (despre) care-i spun că e bine că le-a făcut, mă întrebă ce am constatat despre impresia ce au făcut, căci are informații de la Serviciul Secret, dar nu poate crede tot. Îi spun. Mă întrerupe zicînd că din cele la care a asistat nu l-a plăcut sfîrșitul conferinței lui Șteflea...

Îi atrag atenția asupra agitației sașilor din Transilvania pe chestia trimiterii lor [ca] voluntari (!) în armata germană. Spune că știe, că la început s-a opus cererii ce l s-a făcut, dar pe urmă a primit (în condițiile ce-mi spusese Șteflea); că-i pare bine că a primit, pentru că majoritatea sașilor refuză să meargă... Pe de altă parte, prin aceasta, sașii s-au dezbinat și sînt contra conducătorilor lor [naziști] actuali.

Îi întreb dacă a fost mulțumit de întrevăderea sa ultimă cu Hitler. Spune nu. Și la întrebarea mea de ce?, răspunde:

— La a doua sedință era de față și Ribbentrop (prima fusese singur cu Hitler) și acesta, arătîndu-i un dosar de pe masa Führerului, l-a spus:

— Uitați-vă, avem alci notele schimbate de Maniu cu englezii.

În sine, Antonescu a clocotit, dar a răspuns:

— Cunoaștem aceste legături și notele schimbate, dar creдем că numai eu și serviciul meu secret le cunoaștem... Ribbentrop a spus atunci că dacă Maniu ar fi fost german ar fi fost condamnat la moarte și executat. A cerut ca Antonescu să ia cele măsuri contra lui Maniu.

Antonescu a răspuns [că] deoarece Maniu are mult prestigiu în țară și orice măsură ar lua s-ar întoarce numai contra sa, dar și contra germanilor, Ribbentrop a vrut să mă insiste dar Hitler i-a făcut semn să înceteze și a spus:

— Să lăsăm pe mareșal să facă cum crede el că este mai bine.

...Antonescu este revoltat contra lui Maniu și a celorlalți politicieni ce duc campanie împreună cu adversarii noștri. Îmi spune că în decembrie alcătuiseră, pe hitler, un guvern de tranziție, crezînd pe Antonescu căzut în urma înfrîngerii de pe Don. De asemenea, îmi mai spune că el au organizat și mențin un adevărat boicot, împiedicînd pe mulți să colaboreze cu guvernul...

MOLDOVA

ÎN VREMEA

LUI VASILE LUPU

Dr. ALEXANDRU LIGOR

Aprilie 1634-aprilie 1653. Timp de 19 ani, fără cîteva zile — deci aproape două decenii —, țara românească a Moldovei a fost cîrmuită de una din cele mai reprezentative personalități ale vieții politice feudale românești: Vasile vodă Lupu. Au fost două decenii de mari și diverse realizări în cele mai diferite aspecte ale vieții: economic, cultural, politic. Două decenii în care contactele cu celelalte principate românești, îndeosebi cu cel de la miazăzi de Carpați au fost deosebit de complexe, contribuind hotărîtor la cristalizarea conștiinței unității de neam, limbă, origine și interese a românilor de pretutindeni. Prin deosebitele lor realizări, prin luminile pe care le-au aruncat asupra istoriei românești, acești ani se constituie ca o epocă a cărei înțelegere contribuie la mai buna descifrare a devenirii noastre istorice.

Pentru a înțelege complexa personalitate a voievodului Vasile Lupu, care în urmă cu 350 ani s-a urcat pe tronul Moldovei, trebuie să cunoaștem înainte de toate împrejurările istorice în care a trăit și a activat, cadrul politic general în care a evoluat.

Care era, așadar, tabloul politic european, ce configurație avea lumea de atunci?

Odată cu încetarea preponderenței spaniole (decădere manifestată încă din a doua jumătate a secolului XVI), viața politică a continentului traversa o perioadă de intense frământări, marcate prin repetate încercări ale diverselor puteri de a-și impune supremația. Astfel, în 1618 a izbucnit, sub hegemonie franceză, un îndelungat conflict, rămas în istorie sub numele de Războiul de 30 de ani, îndreptat în principal împotriva Habsburgilor. Numeroasele alianțe făurite, desfăcute și apoi refăcute în cursul celor trei decenii de necontenite lupte, au făcut practic ca întreaga Europă să participe, într-o formă sau alta, la această conflagrație. Nu s-au încheiat bine tratativele de pace de la Westfalia¹ și în răsăritul Europei a izbucnit războiul de eliberare al ucrainenilor conduși de Bogdan Hmelnițki împotriva Poloniei feudale, încheiat șase ani mai târziu, în 1654, prin uniunea ruso-ucraineană de la Pereiaslav. Dar șirul luptelor a continuat. Imperiul otoman împotriva Veneției și, pe de altă parte, același imperiu împotriva Persiei. În sfîrșit, în a doua jumătate a veacului a izbucnit războiul ruso-turc pentru stăpînirea Azovului. Astfel, întreg veacul XVII, dar mai cu seamă primele șase decenii, au constituit o epocă de războaie neîntrerupte.

Frământările erau însă nu numai de natură militaropolitică, ci și socială. Sub impulsul noilor clase și categorii sociale în ascensiune, în Țările de Jos și Anglia s-au desfășurat revoluțiile burgheze, marcînd inaugurarea unei noi epoci în istoria universală. Revoluția socială era, în bună măsură, o consecință și a revoluției științifi-

¹ Magazin istoric, nr. 4/1976.

fice și culturale. La jumătatea sec. XVII se afirmă valoroși oameni de știință — matematicieni, fizicieni, filozofi — precum Galileo Galilei, Torricelli, Blaise Pascal, Thomas Boyle. Tot în această perioadă creează scriitorii ca Lope de Vega, Pierre Corneille, John Milton, Molière și artiști plastici ca Rubens, van Dyck, Velasquez, Rembrandt.

„Cuvîntul său era ascultat”

Acestea erau împrejurările politice, sociale și culturale europene de care Moldova, ca și celelalte principate românești nu puteau face abstracție. Dealtfel, cărturarul Miron Costin — contemporan cu Vasile Lupu — a sesizat pe deplin interdependența între evoluția țării românești de la răsărit de Carpați și celelalte state ale vremii: „Și aceia să se știe, că această țară, fiindu mai mică, nice un lucru singură den sine, fără adunare și amestec cu alte țări s-au făcut” — așadar, judecarea evoluției politice și, în general, a fenomenelor istorice trebuie făcută și prin raportare la ceea ce se petrecea pe continent și în chip deosebit în țările învecinate.

Care era — privită prin această prismă — situația țărilor române? Toate trei — Transilvania într-o măsură mai mică — se găseau sub dominația Imperiului otoman, menținându-și însă o largă autonomie, îndeosebi pe plan intern. Firește că raportul de vasalitate existent între țările române și Imperiul otoman trebuie judecat în mod nuanțat, în funcție de condițiile existente la un moment dat. Luptele în care se găsea angrenat pe alte fronturi făceau ca Imperiul otoman să acorde în această perioadă de la jumătatea sec. XVII o atenție mai restrinsă regiunii carpato-dunărene.

În aceste condiții, era firesc ca principatele române să-și afirme tot mai deschis tendințele de autonomie, să încerce chiar să transforme

autonomia în independență. Dar, pentru ca această tendință să aibă sorți de izbândă, trebuia ca țările române să fie puternice în interior. Și, într-adevăr, observăm că, după o perioadă de frământări interne manifestate în primele decenii ale sec. XVII, se ajunge la o epocă mai îndelungată de echilibru și liniște internă — premisă importantă a afirmării celor trei țări române pe plan politic european. Astfel, în Transilvania domniile lui Gabriel Bethlen¹ (1613-1629), Gheorghe Rákóczi I (1630-1648) și Gheorghe Rákóczi II (1648-1658) au marcat apogeul principatului, care și-a dobândit un bine meritat prestigiu european². În Țara Românească, domnia lui Matei Basarab (1632-1653)³ a inaugurat, de asemenea, o perioadă de stabilitate internă, cu efecte deosebite asupra dezvoltării economice și culturale interne și cu o afirmare puternică pe plan extern. Asemănător au stat lucrurile și pentru Moldova, ceea ce ilustrează, încă o dată, unitatea de evoluție a țărilor române în evul mediu — element care a constituit un important factor în procesul de consolidare a conștiinței unității naționale a românilor.

Urcarea lui Vasile Lupu pe tron — în aprilie 1634 — a fost o consecință firească a necesității de a asigura stabilitatea internă a principatului. Anii dinaintea alegerii sale fuseseră tulburi: mai întâi țara era slăbită de dese conflicte dintre Movilești și Tomșești pe de o parte, și dintre cele două ramuri ale Movileștilor (urmașii lui Simion și ai lui Ieremia) pe de alta. Domniile lui Gaspar Gratianni și Miron Barnovschi⁴ schițaseră însă și unele inițiative laudabile pe planul dobândirii independenței. Din nefericire, tentativele au eșuat, încheindu-se cu jefuirea țării de către oștile invadatoare. În sfârșit, domnia lui Alexandru Iliaș, cu numeroșii săi dregători aduși din capitala Imperiului oto-

man și cu o fiscalitate excesivă, stîrnise nemulțumirea tuturor puterilor sociale.

Noua domnie a schimbat radical această situație. Nu numai pentru că voievodul, pe care călătorul sirian Paul de Alep, secretar al patriarhului Antiohiei, îl descrie ca fiind autoritar („era înalt la stat, avea o înfățișare severă; cuvîntul său era ascultat și vestitul pretutindeni din pricina bogățiilor sale”), ci mai cu seamă pentru calitățile de organizator de țară pe care le-a avut.

Într-una din istorisirile cuprinse în *O samă de cuvinte*, Ion Neculce arată că „Vasilie vodă, după ce au luat domnia... s-au rugat vizirului să lase țara de bir trii ani și al triili anu să dea birul țării odată... Și i-au făcut pre voie vizirul. Și după ce au venit el în țară, la scaunul domniei, conțos [mantie lungă și îmblănită] cu soboli [samuri] n-au îmbrăcat trii ani, ci numai cu hulpi. Și pe dzi numai o mîierțe [veche măsură de capacitate, aproximativ 150 kg] de pline să minca și doi berbeci și o ialoviță [vacă mare și grasă] la curtea domnească. Cheltui-ală puțină, mai mult de doi galbeni pe dzi nu ieșie”.

Un bun gospodar

Chiar dacă lucrurile nu vor fi stat întrutotul cum le narează cărturarul, politica economică dusă de voievod în primii ani de domnie (curtea domnească dînd ea în primul rînd exemplu de bună gospodărire) a avut efecte pozitive pe toate planurile: la adăpost de invaziile trupelor străine, populația satelor a sporit producția agricolă și a putut crește un număr mai mare de vite. Negoțul a cunoscut o necontenită înflorire, domnia protejînd pe negustori, apărîndu-le interesele chiar și peste hotare, împotriva abuzurilor unor autorități orășenești. Fi-rește, principalul partener comercial rămînea Imperiul otoman, țările române fiind „cămările” care aprovizionau Istanbulul cu grînele și carnea necesare populației din capitala Imperiului otoman. Se desfașura însă și un comerț intens cu celelalte state și îndeosebi

^{1,2} *Magazin istoric*, nr. 12/1979; 5/1974; 11/1976, 9/1982; 5/1976.

cu țările surori Transilvania și Țara Românească. Astfel, spre sfârșitul domniei lui Vasile Lupu, călătorul otoman Evlia Celebi consemna existența a numeroase prăvălii la Iași (2 060 spunea el, exagerând). „Ele sînt piețe și bazaruri... în care se găsesc lucruri de valoare din toate țările... Portul acestui oraș [Iași] este Danzigul...”, astfel încît orezul de India, piperul, scorțișoarele, cuișoarele, ardeul negru lung, toate se aduc cu carele din orașul Danzig“. Existau, arată același călător, „șase case mari de negoț bine înzestrate și în care se găsesc tot felul de mărfuri scumpe“. Situația era asemănătoare și în alte orașe. Astfel, la Suceava, misionarul Niccolo Barsi (care a însoțit o caravană de negustori ce a traversat

va merge ca să fie transportate toate cele necesare... Căci — continuă misionarul — pe oriunde merge, merge fără a păgubi pe locuitori“.

Rod al acestor redresări economice și deci al bunei gospodăririi a țării de către Vasile Lupu, Moldova a înregistrat, în vremea sa, un remarcabil efort constructiv. Nu numai la Iași, unde, spune Miron Costin „au făcut ca de isnoavă [din nou] curțile cele domnești“, ci și la Suceava, unde, după mărturia altui călător, Pietro Deodato Baksic, domnul a construit „un palat, o biserică și alte lucruri ce-i aparțin și [unde] vine adesea să stea cîtvă timp“ sau la Cetatea Neamț, pe care a transformat-o în mănăstire fortificată, găsind astfel un mijloc de a eluda o hotărîre a

otomanilor care interzicea Moldovei să dispună de fortificații din piatră. Toate aceste construcții se făceau însă cu o remarcabilă grijă pentru istoria țării, pentru trecutul ei de glorie. Astfel, la Suceava, de-asupra porții cetății, refăcută în vremea lui, era sculptat „un cap de bour, care este stema țării, iar dedesubt sînt inscripții slavone ale diferiților principii“ — nota Pietro Deodato Baksic. De asemenea la Vaslui, atunci cînd dregătorii însărcinați cu zidirea unor edificii cuteseră să folosească materiale din fostul palat domnesc, construit de Ștefan cel Mare, domnul i-a mustrat aspru, interzicîndu-le să se atingă de o construcție cu rezonanțe în istoria țării.

Dar Vasile Lupu voia mai mult pentru țară decît o simplă refacere economică. Caracterizîndu-i în cîteva cuvinte domnia, Miron Costin spunea despre el că era „omu cu hire înaltă și împărătească, mai mult decît domnească“. Aprecierea se bucura de o largă circulație în epocă, de vreme ce Marco Bandini, vorbind despre palatul voievodal, arăta că acesta „înfățișează o maiestate oarecum rească a acestui principe“.

Remarca lui Costin — care aparținea și altor oameni ai timpului — a fost comentată în fel și chip: unii au văzut în ea doar expresia luxului de la curte, alții au considerat-o ca expresie a dorinței domnului de hegemonie peste celelalte țări românești. Puțini au văzut însă că această presanță „împărătească“, ce se manifesta în cele mai mărunte

Cîteva dintre contemporanii lui Vasile Lupu: sultanul Mehmed IV (1648-1687)...

Moldova din nord, pînă la Cetatea Albă) menționa iar-maroșul „foarte bogat, care ține opt zile în șir, și în care vine lume din toată țara“.

Prosperitatea economică nu venea însă de la sine. Pentru a o stimula, domnitorul făcea dese călătorii prin țară. Misionarul catolic Marco Bandini, care a locuit vreme îndelungată în Moldova, nota în 1640 că „domnul obișnuiește ca în fiecare an să-și viziteze țara. Cu două-țrei săptămîni înainte de a pleca, dă de știre unde

...Vladislav IV, regele Poloniei (1632-1648)...

...Gheorghe Rădăcești I, principele Transilvaniei (1630-1648)...

În p. 15: Vasile vodă Lupu (1634-1653). Tablou votiv de la ctitoria sa Trei Ierarhi

împrejurări de la curte, în eticheta rigidă, în modul cum erau primiți solii, în patronarea unor vaste opere culturale și edilitare adăpostea dorința de a ridica prestigiul țării, de a o impune în chip cât mai evident față de celelalte țări. Este semnificativ, dealtfel, că această caracterizare („fire împărătească”) a fost aplicată și altor domnitori cu remarcabile realizări pe plan cultural: Radu Mihnea — anterior lui Vasile Lupu și Șerban Cantacuzino (acesta în Țara Românească) — în deceniile următoare.

Nu persoana, ci dreptatea; nu lucrul, ci legea

Urmărind realizările pe plan cultural ale lui Vasile Lupu avem însă măsura integrală a importanței acestei domnii în istoria patriei. În același timp nu putem omite că efortul domnului ar fi fost inutil, dacă nivelul cultural al țării înseși nu ar fi fost pe măsura aspirațiilor domniei. Astfel, în domeniul învățămîntului, a fost întemeiată Academia vasiliană, cum a mai fost numită Școala de la Trei Ierarhi, prima instituție de învățămînt superior din istoria Moldovei. Dar funcționarea școlii cu profesori de seamă (în frunte cu Sofronie Poceațki) trimiși de un alt mare cărturar român al timpului, mitropolitul de Kiev, Petru Movilă, ar fi fost imposibilă fără numeroasele școli mărunte (le-am spune azi „de cultură generală”) existente în majoritatea orașelor Moldovei. Numai în Iași, Marco Bandini numărase douăzeci de asemenea școli. Iată, așadar, că întemeierea Colegiului vasilian era o consecință în primul rînd a setei de învățătură, resimțită de toate păturile sociale ale țării.

O altă remarcabilă realizare a vremii lui Vasile Lupu a fost introducerea tiparului în Moldova. Dar, iarăși, care ar fi fost folosul tipărișorilor și al meșterilor tipografi, trimiși de același mitropolit-cărturar Petru Movilă, fără talentul

literar cu totul deosebit al lui Varlaam — cel ce a transpus în cuvînt românesc *Cazania* (1643), intitulată sugestiv *Carte românească de învățătură*. Ea se adresa, ca și cealaltă *Carte românească de învățătură, de la pravile împărătești și de la alte giudepe* (1646) întregii semînții românești.

În legătură cu această *Pravila*, ca și cu cele contemporane ei, dar tipărite în Țara Românească de Matei Basarab, s-a subliniat că ele se numără printre primele legiuri în limba națională în Europa acelei vremi. S-a insistat însă mai puțin asupra faptului că necesitatea de a reglementa o serie de prevederi juridice izvoara din stadiul de evoluție al societății românești de la jumătatea sec. XVII. Dealtfel, preocupările lui Vasile Lupu pentru activitatea juridică reies și dintr-o seamă de relații. Bakiș arăta că domnul ținea divan de judecată în fiecare zi (exceptînd duminica): „La judecăți — spune el — cei ce vorbesc cu domnul stau [de obicei] în genunchi, dar domnul acesta [Vasile Lupu] a desființat acest obicei”. Marco Bandini ne furnizează informații mai amănunțite, inclusiv despre concepția juridică a voievodului, despre efortul lui de a impune respectul față de lege, indiferent de persoană. Bandini arată că Vasile Lupu ar fi afirmat: „Eu nu consider persoana, ci dreptatea, nu lucrul, ci legea; dacă voi toți veți săvîrși o faptă vrednică de moarte, desigur că va trebui să muriți... Cu cei buni, voi trăi în siguranță, cu cei răi mă voi afla întotdeauna în primejdie”. Se spune că domnitorul l-ar fi admonestat chiar pe fratele său: cînd acesta i s-a plîns că n-ar fi fost suficient respectat; domnul i-a răspuns că e de datoria lui să arate el mai întîi bună-cuviință față de oameni, și în felul acesta se va bucura de respectul cuvenit.

Privită prin prisma acestor exemple, editarea *Pravilei împărătești* ne apare într-o lumină nouă, aceea în care justiția feudală, bazată pe tradiție și bun plac, tindea (cel puțin teoretic) să fie înlocuită prin paragrafe de legi — unele și aceleași pentru toți oamenii.

Este deja un principiu care aparține mai mult noii epoci decît orînduirii feudale și apariția lui, concomitent în Moldova și Țara Românească, exprimă o serie de schimbări petrecute simultan în structura societății românești.

Vasile Lupu a fost un voievod cu respect pentru tradițiile și istoria țării. Nu întîmplător, în vremea lui se înregistrează remarcabile realizări în domeniul istoriografic, trecutul țării bucurîndu-se de cea mai adîncă cinstire și prețuire. În acea vreme, Grigore Ureche¹ scrie *Letopisețul Țării Moldovei* — cea dintîi lucrare istoriografică în limba română păstrată pînă în zilele noastre — operă istorică și literară de neprețuită valoare, ce a deschis seria marilor realizări istoriografice, ilustrate apoi de Miron Costin și Ion Neculce.

S-a vorbit mult, în literatura noastră cu caracter istoric și beletristic, de fastul deosebit de la curtea lui Vasile Lupu. Costumele doamnei Ecaterina Cercheza și ale lui vodă însuși au fost descrise cu minuțiozitate și ele corespund într-un total adevărului, căci frescele de la Trei Ierarhi și Golia (ctitorii ce reprezintă ele însele cele mai grandioase realizări arhitectonice din Moldova și poate din întregul ev mediu românesc) le arată pe deplin somptuozitatea. S-a vorbit, de asemenea, de eticheta riguroasă de la curte, de ospețele fastuoase pe care voievodul le oferea. Într-adevăr, descrierile aceluiași Paul de Alep, ca și unele piese de argintărie cum sînt tacîmurile cu emblema Moldovei, păstrate pînă în zilele noastre, atestă această mare strălucire. În bună măsură, asemenea manifestări erau determinate de personalitatea voievodului, de dorința sa de a-și dovedi bogăția și puterea. Nu-i mai puțin adevărat însă că ceremonialul de la curte era, totodată, potrivit concepției vremii, un mijloc de creștere a prestigiului țării. Recepțiile fastuoase aveau loc atunci cînd soseau oaspeți de seamă: patriarhul Antiohiei, Macarie

¹ Magazin istoric, nr. 1/1981.

Zaim, reprezentantul principelui Transilvaniei, Ioan Kemeny (viitor principe și el), numeroși soli poloni ș.a.m.d. Erau, de fapt, prilejuri de contacte diplomatice, domeniu în care Vasile Lupu a desfășurat o activitate deosebit de susținută. Chiar și alianțele matrimoniale realizate de familia sa au răspuns, în primul rând, unor scopuri politice. Căsătoria fiicei sale mai mari, Maria, cu Ianus Radziwill trebuia să ducă la o întărire a legăturilor cu regatul polon, după cum aceea a Ruxandrei, altă fiică, cu Timuș Hmelnițki, era menită să asigure alianța cazacilor. Cele două petreceri de nuntă (mărturia lui Kemeny ne-o confirmă)¹ au fost, în același timp, prilej de contacte diplomatice, domnitorul tratând, la prima nuntă, condițiile alianței cu Gheorghe II Rákóczi, iar la a doua ale sprijinului cazacilor lui Hmelnițki.

Și în relațiile diplomatice, domnul a ținut ca prestigiu personal și al țării să fie respectate. Numeroase relații de epocă ne păstrează strălucite primiri pe care le-a făcut oaspeților de pretutindeni. Atunci însă când aceștia nu înțelegeau să acorde respectul cuvenit țării, domnul acționa în consecință: așa a procedat în 1636 față de solul polon Jerzy Krasinski și în 1640 față de un alt demnitar din Polonia feudală, Wojciech Miaskowski, aflat în trecere prin Iași în drum spre reședința sultanului, cărora le-a refuzat darurile, deoarece aceștia se declaraseră nemulțumiți de faptul că fuseseră întâmpinați de fratele domnului și nu de însuși voievodul!

Dimpotrivă, Ioan Kemeny, Stanislaw Oswiecim și numeroși alți soli au numai cuvinte de laudă pentru căldura și ospitalitatea cu care au fost primiți. Și se cuvine remarcat că aceași caldă ospitalitate o vedeau toți locuitorii. Niccolo Barsi a rămas atât de impresionat de buna găzduire pe care o vedeau oamenii din Moldova, încât, ajuns la Cetatea Albă (pe atunci sub stăpânirea tătarilor), n-a vrut să tragă în gazdă decât la moldoveni.

Stelea și Dobromira

În măsura în care încercările Porții de imixtiune nu afectau autonomia internă a țării, Vasile Lupu, mai mult decât domnul Țării Românești și principii Transilvaniei, a avut relații pașnice cu Imperiul otoman. În 1640, Baksiș remarca deplina libertate a țării de a se administra în interior după voia locuitorilor, „câci așa sînt legile lor din vechime”. Aluzia la tratatele dintre Poartă și țările române — cunoscute sub numele de Capitulații — nu este întâmplătoare. Vasile Lupu a reînnoit aceste tratate cu Imperiul otoman, încheind o nouă Capitulație care preciza libertățile de care țara se bucura în raporturile sale cu Sublima Poartă. Ca și ceilalți principii români, Vasile vodă năzuia la independența țării aderind la coaliția antiotomană din 1646, condusă de Matei Basarab și la care participau principele Transilvaniei și alți suverani din Europa.

...Bogdan Hmelnițki, hatmanul Ucrainei (1648-1657)...

Dar constanta politicii lui Vasile Lupu au constituit-o relațiile cu celelalte principate românești. Mai vechea istoriografie a acordat un larg spațiu conflictelor dintre Vasile Lupu și Matei Basarab, văzînd în ele fie tendințe de cotopire a unei țări de către cealaltă, fie dorința de a da curs unei

amibiții personale a domnului Moldovei. Desigur, calea aleasă de voievod pentru a da curs unei aspirații, altminteri legitime, a românilor de pretutindeni, nu era cea mai nimerită. Dar Vasile Lupu nu putea vedea în chip de „cuceritor” Țara Românească — așa cum

... și Ianus Radziwill

s-a afirmat — și pentru că, într-un fel, de aici își trăsesse obârșia. Potrivit surselor, el era albanez (de fapt aromân), iar tatăl său fusese dragător la curtea munteană; Vasile vodă (numit în tinerețe Coci) trecuse în Moldova unde, a ajuns la cele mai înalte titluri. Vasile Lupu avea conștiința unității de neam ceea ce o dovedește, între altele, atenția pe care a acordat-o tipăriturilor ce se adresau „cătră întreaga seminție românească”, ca și faptul că din opera istorică scrisă sub oblăduirea sa reiese limpede că Moldova era una din părțile constitutive ale vechii Dacii. Ideea refacerii unității acesteia rezultă și din sigiliul pe care și l-a făcut în 1639, când se ducea să-l înscăuneze pe fiul său Ioan în tronul Țării Românești — sigiliu pe care apar reunite, într-un document simbolurile heraldice ale celor două principate, precum și din intenția de a cuprinde și Transilvania, unde, după propria-i mărturisire dintr-o scrisoare din 1643 majoritatea populației o formau românii.

Desigur nu trebuie să minimalizăm evenimentele din

¹ Magazin istoric, nr. 2/1977.

1637, 1639 și 1653 (respectiv luptele de la Ojogeni, Nănișori și Finta). Dar trebuie să subliniem că în cursul unor domnii de circa două decenii, fiecare dintre aceste evenimente au ocupat un loc secundar, precumpănitoare fiind bunele relații sau, în orice caz, cele pașnice, așa cum au fost stipulate în tratatele încheiate în acest interval între țările române. Notabil este în acest sens că, după prima serie de conflicte din 1637-1639, Vasile Lupu a construit la Tîrgoviște mănăstirea Ste-

lea, iar Matei Basarab a înălțat la Soveja (acolo unde doar cu câteva decenii mai înainte se stabiliseră locuitorii muntenii din Rucăr și Dragoslavele) mănăstirea Dobromira, adică „Bună pace”. Dealtfel, similitudinile dintre cele două domnii, realizările culturale aproape identice, grija pentru refacerea economică, liniile generale ale politicii externe ne îndeamnă, mai curînd, la sublinierea elementelor de apropiere între cei doi domni. Din acest punct de vedere, fără a greși, am putea vorbi

mai curînd de o epocă a ambilor domni la care, firește, prin politica lor de independență s-au raliat și Rákóczești din Transilvania. De fapt, fundamentale rămîn și pentru această epocă legăturile dintre locuitori și acestea au fost legături frățești de într-ajutorare și permanentă colaborare economico-culturală etc.

Pe această linie, a bunelor raporturi, se înscriu și relațiile cu Transilvania: „Că dumele voastre nu veți fi fără țara

MARELE VARLAAM AL MOLDOVEI

Prof. univ. dr. I. C. CHIȚIMIA

Există mulți cărturari cu numele de Varlaam în cultura română veche, dar numai unul a primit atributul de cel Mare. A fost mitropolit al Moldovei și activitatea sa a fost strîns legată și marcată de epoca de înflorire pe plan cultural pe care a cunoscut-o Moldova în timpul strălucitei domnii a lui Vasile Lupu.

S-a născut pe la sfîrșitul sec. XVI dintr-o familie de răzeși din Balotești (Vrancea) și a încetat din viață în 1657. De-a lungul vieții sale, Varlaam s-a rînduit printre personalitățile mari ale culturii și literaturii române din sec. XVII. Cărturar cu o bogată cultură (cunoștea bine limbile slavonă, greacă și, probabil, latină), Varlaam a fost dotat în mod vizibil și cu un deosebit talent literar, în primul rînd cu simțul limbii unitare românești, pe care a cultivat-o în scrierile sale.

A fost, totodată, o prezență cu rol politic marcant în vremea sa, activînd în timpul domniilor lui Miron Barnovschi, Alexandru Iliș, din nou Barnovschi, Moise Movilă și Vasile Lupu.

În 1629, Varlaam a fost ales arhimandrit al Sucevei, după ce, cu un an mai înainte, îndeplinise, din însărcinarea domnitorului Miron Barnovschi, o misiune diplomatică în Rusia, la curtea țarului Mihail Feodorovici înfrînindu-se, totodată, cu Petru Movilă. În 1632 a fost ales mitropolit al Moldovei, fără a mai trece prin treapta de episcopat. În anul următor, a condus soborul care a oficiat la Lvov instalarea lui Petru Movilă ca mitropolit al Kievului. Dovadă a reputației deosebite de care Varlaam s-a bucurat în epocă este și faptul că, în 1639, a fost desemnat drept unul dintre cei trei candidați la scaunul Patriarhiei din Constantinopol.

A participat, de asemenea, prin 1644-1645 la o misiune diplomatică în Țara Românească, la curtea lui Matei Basarab. Aici l-a cunoscut pe Udriște Năsturel cu care a legat o strînsă prietenie. Prin intermediul acestuia, a aflat despre existența unui catehism de propagandă calvină tipărit, în 1642, în Transilvania în limba română. Varlaam a luat atitudine împotriva propagandei calviniste, convocînd în 1645 un sobor la Iași, la care au participat ierarhi din Moldova și Țara Românească. Cu acest prilej, el a tipărit, la Dealu, în Muntenia, lucrarea *Cartea carea să cheamă Răspunsul împotriva Catehismului calvinesc*. Ultimii ani de viață și i-a petrecut la mănăstirea Secu, unde s-a stins la vîrsta de peste 70 ani.

Varlaam și-a făcut o mare faimă în vremea lui și de-a lungul veacurilor cu lucrarea sa intitulată *Carte românească de învățătură*, apărută sub oblăduirea lui Vasile Lupu, la Iași, în 1643, în tipografia trimisă de Petru Movilă. Este prima carte în limba română tipărită în Moldova. Lucrarea cuprindea învățături și pilde cu subiect religios și, după cum o arată și titlul, era concepută și alcătuită în ideea unității românilor, ea fiind scrisă „pentru toată seminția românească pretutindene ce se află”, adresîndu-se tuturor locuitorilor din Muntenia, Moldova și Transilvania. Aceeași idee a comunității românilor apare în titlul unei alte *Cărți românești de învățătură*, tipărită tot din îngrijirea lui Vasile Lupu, în 1645, și care era o *Pravilă* (culegere de legi), scoasă de logofătul Eustratie.

Carte românească de învățătură (1643) sau, cum este larg cunoscută, *Cazania lui Varlaam*, a fost scrierea cea mai căutată și cea mai răspîndită în cultura română veche (mai cu seamă în Transilvania). Ea a cunoscut o deosebită circulație în spațiul românesc,

¹ Magazin istoric, nr. 6/1973.

noastră și noi fără a dumnezei voastre", scria în acea vreme, vornicul de Cîmpulung (Moldovenesc) birăului Bistriței, sintetizînd astfel ideea necesității istorice a unității teritoriilor românești. Vasile Lupu se împacă însă mai puțin cu tendințele de hegemonie manifestate de Gheorghe Răkóczi II, ca și cu intenția acestuia de a implica țara (și odată cu ea celelalte principate carpatice) în confruntările europene ale vremii. Cunoscător ale celor ce se pe-

treceau în diferite țări europene, Vasile Lupu își îndrepta atenția cu precădere spre teritoriile românești.

Sintetizînd, cei 19 ani de domnie ai lui Vasile Lupu (care se sfîrșește în împrejurări dramatice în aprilie 1653, domnul revenind pentru scurt timp, în mai-iunie același an) ne apar ca o epocă de importante realizări economice, culturale, politice și diplomatice în viața principatelor române de la jumătatea sec. XVII. Și dacă încercăm o raportare

a realizărilor epocii sale la ceea ce se săvîrșea în acea vreme în întreaga Europă, constatăm că monumentele sale arhitectonice¹ (Trei Ierarhi și Golia), literare (tipăriturile lui Varlaam), istoriografice (*Letopiseșul* lui Grigore Ureche) și de cultură (Academia vasiliană) sînt pe măsura celor din restul continentului. Sub acest aspect, domnia lui Vasile Lupu ne dezvăluie un element încă puțin relevat¹³² dimensiunile sale europene!

deoarece răspundea năzuințelor și sentimentelor românești, de păstrare a tradițiilor și spiritului național, fiind totodată scrisă în „mieroa” limbii române vii, vorbită de toți românii, cum nu reușise nici un alt scriitor de pînă la Varlaam. *Cazania* a intrat în mîni umile și a fost citită în rîndul maselor populare, dar și de mari cărturari. Astfel, unul dintre exemplarele descoperite poartă însemnări datorate lui Mihai Eminescu.

Revelatoare pentru audiența de care s-a bucurat scrierea lui Varlaam în rîndurile maselor românești este circulația ei în Transilvania. Aici au fost depistate 354 exemplare tipărite și 42 copii manuscrise din sec. XVII-XVIII. *Cazania* este semnalată în Transilvania chiar în 1643, anul apariției cărții. Astfel, un exemplar de la Cusuiș, jud. Bihor, a fost cumpărat de logofătul Mihalcea Durac, la 14 martie 1643, direct de la Varlaam și dăruit în părțile Bistriței, la Orhei. Semnificativ pentru interesul de care se bucura lucrarea este și faptul că pentru cumpărarea ei obșteile săteti plăteau prețuri destul de ridicate. Astfel, în 1736 „abrudanii dintre Muntele Someșului [Someșu Cald, jud. Cluj]... o au cumpărat... și au dat 10 oi cu 8 miei”.

Scrierea lui Varlaam are o deosebită valoare literară. În exprimare frumoasă și limpede, Varlaam este creator de structuri narrative pe baza limbii vii a poporului. Numeroase sînt pasaje — mai ales în proloagurile sale la explicarea unor texte biblice — în care limba scriitorului își dezvăluie toate virtuțile stilistice, ca în aceste inspirate comparații: „Cum-u-s iarna vișcole, și vînturi reci, și vremi geroase, de carile se îngreuează oamenii și sînt supărați în vremea iernei, iară dacă vine primăvara ei să ușurează de acelea de toate și să veselesc, că au trecut iarnă cu gerul

și s-au ivit primăvara cu caldul și cu seninul — așea și în vremea de demult au fost viscole și vînturi de scribe și de dosăzi [mîhniri] pre oameni ca și într-o vreme de iarnă...”

Este prezentă în scrierea sa încrederea în om, în rațiune, Varlaam considerînd ființa umană „domn și biruitor al pămîntului și mării, păsărilor și dobitoacelor, peștilor și tuturor fiarelor”. *Cazania* lui Varlaam este înțesată de legende, parabole și povești cu structură de basm fantastic popular. El introduce totodată în cartea sa o serie de legende hagiografice, între care două legate direct de istoria și cultura veche a poporului român (*Viața Sfîntului Ioan cel Nou*, ale cărui moaște fuseseră aduse de la Cetatea Albă la Suceava de Alexandru cel Bun¹ și *Legenda Sfîntei Paraschiva*, cu moaștele aduse de la Constantinopol la Iași de domnitorul Vasile Lupu).

Cazania lui Varlaam a constituit o podoba a literaturii române vechi și Vasile Lupu era îndreptățit să afirme în *Cuvînt către toată seminția românească* despre scrierea învățatului mitropolit că era „un dar limbii românești, de învățătură și de folos”.

Și poate că nici un elogiu adus lui Varlaam și scrierii sale nu este mai elocvent decît cele notate de Nicolae Iorga, în 1906, cînd i-a văzut pe sătenii din com. Voila, jud. Brașov, cum ascultau „cu toată răbdarea și luarea-aminte” lectura unor pagini din *Cartea românească de învățătură*. Și nota cu emoție marele istoric: „E înduioșător gîndul că după aproape trei sute de ani, scrișul unui mitropolit din depărtata mea Moldovă, scrișul unui fiu de țaran din părțile Putnei mai poate mișca așa de adînc țărănimea românească de pe acest pîcior de plai stăpînit de străini”

¹ Magazin istoric, nr. 1/1982.

Varlaam, cărturar și mitropolit

SPRJINITOR

AL POPOARELOR SUD-DUNĂRENE

Dr. SILVIU ANUICHI

Cititor de cultură românească, Vasile Vodă Lupu a fost, în același timp, un protejtor al civilizației sud-dunărene. Adoptând această politică de ajutorare materială și culturală a popoarelor din această zonă — care, cum se știe, se aflau sub stăpânirea otomană, fiind deci lipsite astfel de un cadru statal propriu de dezvoltare — domnul Moldovei continua o politică tradițională a țărilor române (evidentă mai cu seamă după căderea Constantinopolului, în 1453), de continuare ale Bizanțului, politică în care se afirma cu deosebită strălucire și marele său contemporan, domnul Țării Românești, Matei Basarab.

Încă în 1642, numele lui Vasile Lupu a devenit cunoscut în lumea medievală sud-est europeană și orientală prin organizarea, sub patronajul său, la Iași, a celui mai mare conciliu panortodox al evului mediu, la care au luat parte cel mai de seamă prelați și oameni de cultură ai vremii din sud-estul continentului și Orientul Apropiat. După acest conciliu, timp de peste un deceniu, Moldova a înregistrat prezența a numeroși oameni de cultură sud-dunăreni, veniți să solicite ajutoare pentru așezămintele lor; Academia vasiliană și tipăritura de la Iași și-au deschis porțile și pentru tinerii din țările de aici dornici de studii sau meșteri în tipărirea slovelor. Cărțile slavone ieșite de sub teacurile tipografiei leșene erau destinate în mare măsură contrafior de altă limbă, dar de aceeași credință, din Peninsula Balcanică — lipșiți, prin vitregia împrejurărilor istorice, de vechile lor ateliere tipografice. Trebuie subliniat că, în condițiile stăpânirii otomane, lăcașurile religioase — în special cele ce se afirmaseră ca vechi focare de cultură, centre de creație literară și artistică — erau principala mijloc de cultivare și perpetuare a idealurilor de libertate, în mijlocul unor popoare ce-și vedeau amenințat profilul spiritual și identitatea națională proprie. Dealtfel, acest ajutor îmbracă și o haină politică. Prin intermediul reprezentanților clerului, sîrbi și bulgari au aderat la Liga antiotomană din 1650, condusă de Matei Basarab și la care au participat, alături de Țara Românească, Moldova, Transilvania și Ucraina. La primul semna venit din țările române, popoarele balcanice urmau să se răscolească. Din păcate,

desfășurarea evenimentelor a luat o altă turnură, care nu a mai îngăduit punerea în aplicare a acestui plan.

Documentele pe care le-am descoperit recent în colecția jugoslavă stau mărturie despre prestigiul de care s-a bucurat Vasile Lupu în lumea sud-dunăreană. Este vorba de trei hrisoave de danie, păstrate în original (unul dintre ele și într-o copie de epocă) la Belgrad și Sremski Karlovci și de pomelniciu mănăstirilor Hilarand, de la Muntele Athos, în care se află înscrise numele voievozului și al soției sale, Ecaterina Doamna. Prezența lor în pomelniciu menționat atestă că domnul acordase așezămintului de la Hilarand subsidii anuale, așa cum făcuse și predecesorul său Petru Șchiopul, care în 1584 donase aceleași citorilor un ajutor anual de 3 000 aspri. Deși pergamentul nu se mai păstrează, este foarte probabil că, prin dania făcută, Vasile Lupu l-a supralicit pe Matei Vodă, majorând subsidiiul acordat acestei vechi și prestigioase mănăstiri.

În ordine cronologică, Vasile Vodă a acordat subsidii anuale la cerere, mănăstirilor Krusedol din Srem, 10 000 aspri — în 1642; Mileșeva din Slavonia, 13 000 aspri — în 1643 și Lepavina din Croația, 5 000 aspri — în 1650. Arhiva din Sremski Karlovci a Academiei sîrbe de știință și artă din Belgrad păstrează o copie din sec. XVIII a hrisovului acordat mănăstirii Krusedol, copie executată la cererea înaltelor foruri ecleziastice locale pentru a demonstra autorităților habsburgice ale vremii vechimea, prestigiul mănăstirii și continuitatea patronală exercitată asupra ei de către despoii sîrbi și voievozii români. Era o recunoaștere suplimentară, la numai un veac de la moartea lui Vasile Lupu, a rolului său prestigios în conservarea așezămintului, confruntat pe atunci cu serioase greutăți materiale.

Cele trei pergamente prezintă din capul locului izbitoroase asemănări compozițive și stilistice. Scrise în limba slavonă de pisarul Grigore Săldir (primele două) și de Dumitrașcu (cel de-al treilea), documentele au semnătura autografă a voievozului, în galben aurit. Sînt amintiri cel patru înalți prelați pe, care li avea țara în acea perioadă — cunoscutul mitropolit Varlaam și episcopii Romanul, Rădăușilor și Hușilor — acor-

darea daniei fiind justificată prin presupusul exemplu al împăraților bizantini și al predecesorilor săi români: „Și am rivnit domnia mea întru pomenire de mai înainte de noi care au miluit și întărit...”. După stabilirea subsidiiului, fiecare hrisov menționează dorința voievozului de a se numi „citor nou”, precum și obligațiile ce revin mănăstirii. În partea finală sînt menționați martorii „lăsămîntului” domnesc și recomandarea făcută urmașilor de a reînnoi acest subsidiiu.

Dintre cele trei acte, ne-am oprit și nu întâmplător — la hrisovul acordat mănăstirii Mileșeva care prezintă câteva particularități demne de reținut. Mai întii, Mileșeva — ridicată în sec. XIII de primul arhiepiscop sîrb Sava Nemanja (înmormîntat aici) — primise în veacurile XVI și XVII un substanțial ajutor din partea voievozilor munteni, care li stabiliseră un subsidiiu anual de 10 000 aspri. Deoarece Matei Basarab reînnoise dania în 1633, Vasile Vodă a acordat așezămintului o sumă și mai mare pentru a se impune în șirul citorilor acestui prestigios așezămint de spiritualitate balcanică. Textul este redactat în trei culori — negru, galben aurit și roșu —, iar sigiliul cu stema Moldovei, lucrat în bronz aurit, este atîrnat de document.

Cuprinsul documentului face referire specială la regretata doamnă Teodosia (Todesoa) — prima soție a lui Vasile Lupu — și sugerează ideea că Vasile Vodă ar fi avut mai mulți copii decedați. În timp ce numele doamnei Ecaterina este eludat din text. Mai departe, printre martorii amintii figurează în mod cu totul surprinzător ambii fiți ai voievozului, Ștefan și Ioan, deși cel de-al doilea decedase în 1639. Este o mențiune inexplicabilă, cu atât mai mult cu cît „Ioan Voievod” nu figurase nici în pergamentul anterior, emis în 1642. În sulta marilor demnitari apare, în chip de martor, Grigore Ureche cronicarul, pe atunci mare vornic al Țării de Jos. În sfîrșit, pergamentul este contrasemnat și de „Io Ștefan Voievod”, în cernea neagră, dar nu și de „Ioan Voievod”, al cărui nume, cum am văzut, apare și el. O enigmă și o contradicție ce invită la meditație și cercetare istorică.

Iată-ne în fața unui nou concurs *Magazin istoric*. El este dedicat epocii victoriei de la 23 August 1944, rememorării unor momente din lupta antihitleristă a poporului român, înfăptuirii Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, precum și strălucitelor victorii obținute de cetățenii României contemporane în opera de edificare socialistă, în anii de aur ai istoriei românești.

Concursul este alcătuit din patru serii de întrebări care vor fi publicate în numerele 5, 6, 7 și 8/1984 ale revistei. Fiecare serie cuprinde câte 10 întrebări deci în total, 40 întrebări. Acestea sînt alcătuite pe baza articolelor publicate de *Magazin istoric* în anii 1974-1984. În paranteze, la fiecare întrebare, am menționat anul de apariție al numărului de revistă ce trebuie consultat pentru întocmirea răspunsului. Fiecare serie de întrebări

(Continuare în p. 58)

PRIMA SERIE DE ÎNTREBĂRI

1. Un rol remarcabil în pregătirea și desfășurarea acțiunilor antifasciste care au culminat cu marea demonstrație antifascistă și antirăzboinică, organizată de Partidul Comunist Român, la 1 Mai 1939, la București, în stabilirea orientării generale a luptei antifasciste a maselor populare l-a avut militantul comunist și înflăcăratul patriot și revoluționar Nicolae Ceaușescu. În vîltoarea aprigelor bătălii antifasciste din acea perioadă, alături de tovarășul Nicolae Ceaușescu, de alți militanți ai partidului, tovarăsa Elena Petrescu-Ceaușescu s-a remarcat prin atitudinea fermă revoluționară, prin bogata activitate politico-organizatorică desfășurată în rîndul muncitorimii din Capitală.

La 12-14 mai 1939, Conferința internațională pentru democrație și pace de la Paris aprecia că manifestațiile de la 1 Mai 1939 din România sînt expresia voinței poporului român „de a lupta în mod real împotriva agresorului și fascistului”.

Cum se intitula documentul Conferinței din care am citat? (1974)

2. În ce oraș se află ridicat acest Monument al victoriei? (1983)

3. În aprilie 1944, între P.C.R. și P.S.D. s-a realizat Frontul Unic Muncitoresc, factor esențial care a contribuit la consolidarea unității de acțiune a clasei muncitoare, la întărirea capacității sale de luptă în apărarea de conducere a întregului popor în lupta pentru eliberarea patriei.

Indicați data la care a fost difuzat manifestul programatic al F.U.M. (1974)

4. Care a fost suprafața de teritoriu (în kilometri pătrați) degajată în urma luptelor insurecționale purtate de forțele armate române în zilele de 24-31 august 1944? (1981)

5. În perioada septembrie 1941-august 1944, ca expresie a împotrivirii maselor populare față de regimul antonescian și războiul hitlerist, au avut loc aproape 1100 conflicte colective de muncă la care au participat...

Cîți muncitori? (1981)

6. În urma marilor acțiuni desfășurate de masele populare sub conducerea partidului comunist, în luna noiembrie 1944 forțele democratice au cucerit pozițiile principale în admi-

nistrația unui mare număr de județe, pas important în înfăptuirea procesului revoluționar din țară.

Știi în câte? (1975)

7. Relevind rezistența îndrăzită a unităților din componența Armatei 4 române, care au barat ofensiva inamică în Podișul Transilvaniei, o lucrare sovietică sublinia: „Trupele române au menținut în stăpânirea lor trecătorile, ceea ce a avut o importanță esențială pentru deznoadămintul bătăliei”.

Titlul lucrării. (1975)

8. În toate marile bătălii revoluționare din anii 1944-1947, P.C.R. a acționat și s-a afirmat ca principala forță politică a României. Un cu-

noscut om politic al vremii releva că partidul comunist „prin linia lui politică, prin ideologia lui, prin concepția lui asupra lucrurilor, el se afla într-adevăr pe linia procesului de dezvoltare a societății, de la care nu s-a abătut nici o clipă”.

Cine era acel om politic? (1976)

9. Într-un **Apel** al organizației MADOSZ-ului, dintr-un mare oraș românesc, în august 1944, se arăta: „Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari este de mai mult de zece ani aliatul credincios al forțelor democratice române... MADOSZ-ul susține cu toate forțele sale eliberarea poporului din nordul Transilvaniei, deci a poporului român și a fraților noștri maghiari de sub domi-

nația bandiților horthyști și a magnaților reacționari maghiari”.

În care oraș a fost lansat Apelul? (1974).

10. În anii 1942-1943, când războiul, declanșat de Hitler, incendiase întreaga Europă, în turneul de conferințe efectuat în câteva țări, un mare scriitor român afirma cu demnitate caracterul pașnic al poporului român, autohtonul și continuitatea sa pe pământurile străbune. Românii, se arăta în această conferință, sînt crescuți și rămași pe pământurile Daciei, „de pe timpul dacilor și romanilor... Ce argument de continuitate poate fi mai plauzibil decât existența aceluiași popor, pe aceiași locuri, după două mii de ani?”

Numele scriitorului. (1983)

SCHLIEMANN, un impostor?

O somitate în istoriografie este, fără doar și poate, celebrul descoperitor al cetăților Troia și Mycene, Heinrich Schliemann (1822-1890)*. Dar, renumele acestui arheolog german nu l-a impresionat cîtuși de puțin pe cercetătorul scoțian David A. Traill, profesor la Universitatea din California. Într-un articol publicat de revista britanică *Antiquity*, David Traill „îl tirăște pe Schliemann în fața tribunalului istoriei, acuzîndu-l că descoperirea la Troia, în 1873, a faimoasei comori aparținînd lui Priam, pare să fie o înșelătorie”. Aprecierile aparține revistei franceze *L'Histoire*, care, în nr. 64, din februarie 1984, comentează, în continuare, argumentele profesorului Traill:

„Schliemann a pretins că, spre sfîrșitul lunii mai 1873, aflîndu-se în prezența soției sale, și numai a ei, a descoperit în ruinele cetății Troia o fabuloasă comoară compusă din arme, vase și bijuterii confecționate din bronz, argint și aur, comoară pe care el a considerat-o ca aparținînd legendarului Priam, ultimul rege al Troiei.

Coroborînd primele relatări publicate de Schliemann între mai 1873 și februarie 1874, cu informații din scrisorile trimise de arheolog editorilor și fiului său și cu mărturiile unor contemporani, Traill a descoperit o serie de inadvertențe și de afirmații contradictorii. De exemplu, în timp ce Schliemann insistă asupra contribuției soției sale Sofia la descoperirea comorii, aflăm că, în perioada respectivă, ea se afla, de fapt, la Atena. În schimb, o mărturie

păstrată din 1878, dovedește că atunci cînd Schliemann a găsit tezaurul, alături de el se afla un meșteșugar grec, care își amintea perfect... numai de câteva obiecte din bronz și nicidecum de vase sau bijuterii din aur și argint. Continuîndu-și analiza, D.A. Traill demonstrează că Schliemann se contrazice în același mod, atît în ceea ce privește data și locul descoperirii, cît și a conținutului comorii.

Cum opinia unanim acceptată de oamenii de știință este că toate piesele ce compuneau așa-zisa comoară a lui Priam sînt obiecte autentice datînd din epoca bronzului, profesorul David Traill îl suspectează pe Schliemann de a le fi descoperit în diferite puncte ale regiunii și la intervale de timp mergînd de la câteva luni pînă la cîțiva ani. După o vreme, el le-a adunat laolaltă și a anunțat că a descoperit comoara lui Priam pentru a da mai multă strălucire rezultatului cercetărilor sale.

Studiul profesorului David Traill — conchide revista *L'Histoire* — confirmă, la peste un secol distanță, jalnica părere pe care o aveau despre Schliemann proprii lui confracți, care îl calificau drept «sarlatan», «mincinos» și «impostor». Dar, un fapt mai grav decît noua pată pe o reputație nu tocmai imaculată, este acela că, necinstea lui Schliemann, repune în discuție cronologia Troiei, stabilită, în principal, tocmai pe baza obiectelor din «comoara lui Priam».

* Magazin istoric, nr. 1/1967.

CONTINUITATE NEÎNTRERUPTĂ ÎN VATRA STRĂBUNĂ

Prof. univ. CAMIL MUREȘANU

În gândirea secretarului general al partidului, firul interpretativ director al istoriei noastre, reprezentat de concepția tratării unitare a acesteia, a putut fi sesizat în permanență. El străbate, de pildă, ampla parte întâi a Programului Partidului Comunist Român. Un relief deosebit a primit această idee în expunerea rostită de tovarășul Nicolae Ceaușescu la Plenara largită a C.C. al P.C.R., din 1-2 iunie 1982.

Moment de o deosebită semnificație politico-educativă, plenara a subliniat convingător, înscrind-se pe coordonatele riguroase ale adevărului istoric, că tot ceea ce poporul nostru, sub conducerea partidului, înfăptuiește astăzi pentru progresul său material și spiritual nu este numai rezultatul eforturilor generației actuale, ci și urmarea tuturor luptelor purtate de întregul nostru popor, de-a lungul mileniilor, pentru a-și apăra libertatea și independența, pentru a-și făuri o viață mai bună.

Așezată la baza activității educative a istoricilor, această concepție se relevă a fi una dintre contribuțiile cele mai valoroase la făurirea omului nou, constructor al societății socialiste multilateral dezvoltate și deschizător al drumului spre comunism, om pătruns de un profund patriotism, cu trăsăturile corespunzătoare exigențelor deosebite ale epocii pe care o trăim, în funcție de care a fost definit acest sentiment complex în expunerea prezentată de tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congresul educației politice și al culturii socialiste, din 2 iunie 1976.

Faptul însă că documentele partidului nostru, expunerile secretarului său general au subliniat în atâtea rânduri necesitatea tratării istoriei României în mod unitar este departe de a avea un caracter conjunctural. De asemenea, el nu are nimic comun cu vreo tendință de „prezenteism” istoric, nu vrea să proiecteze interpretarea trecutului nostru pe coordonatele istorico-politice de astăzi ale României, deși este evident că istoricul nu poate face abstracție, în cercetările și concluziile sale, de realitățile epocii în care trăiește.

Tratarea unitară a istoriei noastre este înainte de toate o cerință de ordin științific. Realizarea ei constituie o reflectare și o reprezentare corectă, în plan teoretic, a caracterului real, obiectiv-unitar, al istoriei patriei noastre și a poporului român.

Pînă în pragul epocii moderne, acest caracter obiectiv-unitar se dezvoltă cercetării istorice sub trei aspecte esențiale: o unitate în timp, care înseamnă continuitatea dezvoltării poporului român și a strămoșilor săi, pe același pămînt, de la cele mai vechi vestigii semnificative de civilizație și pînă în zilele noastre; o unitate în spațiul etno-geografic de locuire a poporului român, în care el s-a organizat politic, pînă la forma cea mai înaltă, aceea a statului național unitar; în fine, o unitate a condițiilor și a proceselor de dezvoltare, specifice istoriei poporului român și care se evidențiază cu deosebire pe planul unor fenomene politice și social-economice.

**CARACTERUL UNITAR ÎN
TIMP AL ISTORIEI ROMÂNIEI**
Premisa de la care este obligată să pornească știința istorică în cercetarea procesului dezvoltării în timp este însăși legea generală a societății

omenești, conform căreia mișcarea, dezvoltarea de tip dialectic îi sînt imanente acestuia. Faptul implică în chip necesar admiterea ideii de continuitate a devenirii istorice. În această perspectivă largă, saltul calitativ însuși nu

constituie o cezură, ci o modalitate inerentă desfășurării istoriei. Desaltul, nici privite de pe un plan mai apropiat, momentele de salt nu marchează rupturi complete; devenirea istorică nu se desfășoară în pantă, ci în trepte, fie-

care din acestea, cu toată aparent brusa for defațare pe verticală, avind și suporturile în treptele precedente.

Existența unei legi generale a dezvoltării, a factorilor fundamentali care, în ultimă instanță, determină înaintarea societății în toate etapele sale, a fost sintetizată și aplicată istoriei poporului român de către tovarășul Nicolae Ceaușescu, printre altele și în următoarea formulare, prezentă în expunerea la Plenara lărgită a C.C. al P.C.R. din 1-2 Iunie 1982: „Istoria milenară a poporului român, ca dealtfel a tuturor popoarelor, este istoria dezvoltării forțelor de producție, a producerii și perfecționării uneltelor de muncă, ce au determinat unirea și organizarea oamenilor în grupe și formațiuni statale, până la statul centralizat al dacilor, sub Burebista, și apoi, corindându-se diferitelor epoci, până la oripendua capitalismului și trecerea la fătura societății socialiste”.

În lumina premisei teoretice generale enunțate mai sus, primul fapt care se impune atenției în studierea istoriei poporului român este străvechea și neîntrerupta dezvoltare a vieții și a societății omenești pe teritoriul de odinioară al Daciei. Dacă o descoperire arheologică cu este aceea de la Valea lui Grăuceanu (Jud. Vileana) se va putea confirma pe deplin, în sensul că urmele aflate acolo ar indica, indirect, prezența omului, înseamnă că teritoriul patriei noastre ar cuprinde unul dintre punctele procesului antropogenetic, datat cu vreo două milioane de ani în urmă. În orice caz, în perioade mai clar identificabile arheologic, se constată o succesiune de culturi remarcabile, de tip paleo- și mai ales neolitic, precedind cu mil de ani ceea ce multă vreme s-a considerat a fi începutul istoriei României — epoca tracodaciei.

Deși este dificilă corelarea tipurilor succesive de civilizație materială cu anumite etni, se consideră, cu întemeierea științifică suficientă, că, de prin milenii III î.e.n., în spațiul carpatodanubian și balcanopontic se așează marea etnie pe care izvoarele de mai târziu o vor numi a tracilor și din care au făcut parte daco-geții. Chiar dacă în aceste epoci îndepărtate situațiile de confruntare erau frecvente, tracii și, respectiv, daco-geții au stat, foarte probabil, într-o anumită relație cu culturile neolitice, anteriorilor lor, atestate pe teritoriul vechii Dacie, unele din acestea fiind printre cele mai reprezentative pe plan european. Terenul acestor problematice rămâne încă deschis cercetărilor arheologice. La o strălucită asupra îndemnată secretarului general al partidului, atunci cînd menționează, cu dese ocazii, existența unor așezări omenești vechi de peste 5 000 și chiar 7 000 ani, acolo unde ulterior sînt atestate așezări pe vremea dacilor și unde astăzi se dezvoltă localități înfloritoare.

Introducînd dacii (geții), la parte componentă a marii etni tracice și formată prin diferențierea acestora, rezează cel dintîi popor atestat în mod cert pe teritoriul țării noastre, istoria sa este o etapă de mare importanță a procesului neîntrerupt de dezvoltare în timp, care constituie istoria României. El sînt, totodată, cel dintîi element etnic autohton (dovedit pînă acum), care stă la baza poporului român.

De aceea este atât de necesară aprofundarea continuă de către cercetările arheologice și istorice a materiei de cultură materială și spirituală pasată de la tracii și dacii, accentuîndu-se asupra faptului — desprins din afirmațiile izvoarelor —, că ei atinseseră, la

nivelul anticității, o treaptă destul de înaltă în dezvoltarea acestei culturi. În consecință, ei nu numai au receptat elemente din cultura greacă și romană, ci au fost și creatori de cultură originală, puternică, avînd astfel și un rol activ în cadrul intererentelor de valori din lumea veche. Dealtfel, ipostaza de receptori ai culturii grecești și romane este ea însăși semnificativă pentru gradul de dezvoltare al dacilor, știut fiind că nu este posibilă o osmoză decît între niveluri de cultură relativ apropiate.

Dintre problemele aferente caracterului unitar, în timp, al istoriei noastre, cea mai cunoscută și mai viu discutată este aceea a continuității, adică a perioadelor cuprinse între retragerea oficialităților romane din Dacia, către sfîrșitul sec. III e.n., și atestarea existenței poporului român în vechea Dacia, în sec. X.

În perioada respectivă, se încheie procesul de formare a poporului român. În linie lasă esențialele acestor procese a fost elucidat de istoriografia și lingvistică noastră, într-un mod care intruște în prezent consensul oamenilor de știință competenți și obiectivi, pe plan mondial.

El a avut la bază întreprînderarea civilizației dacilor și a romanilor, începută după penetrația romană în bazinul sudic al Dunării și pe tărîmul de vest al Mării Negre, adică în perioada ocupației și a colonizării romane în Dacia și desăvîrșită în timpul persistenței acestui simbioze daco-romane la nord de Dunăre, după sec. III e.n. Nici retragerea aureliană, nici valurile popoarelor migratoare n-au dislocat masa acestor daco-romani, nici n-au modificat liniile fundamentale ale procesului formării poporului român din cele două mari componente inițiale: fondul autohton străvechi, dacic, și romanitatea, puternic imprimată, cu deosebire, în factura limbii române.

Îmbogățirea argumentării viziunii neîntrerupte a populației autohtone romanizate la nord de Dunăre, între sec. III și X e.n., revine cu prioritate arheologiei, fiind improbabil ca asupra acestui subiect să mai poată fi descoperit vreun nou izvor scris, revelator. Pentru a corespunde acestui rol, arheologia noastră e chemată să-și dezvolte pe mai departe metodele care să-și permită stabilirea de corelații mai sigure între culturile materiale și poporul, respectiv populațiile creatoare și purtătoare ale unor culturi, cîteva dintre ele doar efemer prezente pe teritoriul patriei noastre, în intervalul de timp menționat. Acest ultim element ne conduce către sublinierea înscădîrții cercetării interdisciplinare a problemei continuității, în sensul cooperării lingvistice, etnografice, istorice instituțiilor, a dreptului cunșturii ș.a., la completarea și explicitarea datelor furnizate de arheologie.

Mai remarcăm necesitatea de a ne situa și pe platforma istoriei comparate, dat fiind faptul că formarea poporului român pînă în a doua jumătate a milenului I e.n. nu este singulară, ci se încaadră într-un proces general european, pe urmă căruia un mare număr de popoare, învelinate cu noi sau mai îndepărtate, și-au statornicit identitatea actuală, aproximativ în aceeași perioadă istorică.

CHARACTERUL UNITAR AL ISTORIEI ROMÂNE ÎN CADRUL SPAȚIULUI ETNO-GEOGRAFIC. Privită sub raport spațial, istoria României își vedește de asemenea caracterul

unitar. În epoca dacică, acesta s-a manifestat cu deosebire prin înfăptuirea statului centralizat, sub Burebista și sub Decebal, și încă mai accentuat pe planul culturii materiale și spirituale. Datele pe care arheologia le-a colectat cu privire la cultura materială a dacilor (geților) de pe întreg teritoriul locuit de ei (modul de practicare a agriculturii, tehnica prelucrării fierului, a confecționării unor unelte și arme, specificul acestora, cît și al unor piese vestimentare, sistemele de construcție etc.), împreună cu cele transmise de izvoarele narrative, referindu-se la sistemele de credințe religioase, la calitățile moral-psihice și la comportament, denotă un grad de unitate suficient pentru a semnifica formarea unui mare popor, aflat în pragul procesului de constituire a unei structuri politice unitare, stabile.

Sub aspect etno-geografic, problema caracterului unitar al istoriei României se pune cu valențe noi în epoca medievală, cînd poporul român este deplin format, dar în condiții politice care au defavorizat unitatea sa firească. Pe de o parte, înscădîrții structura și tendințele particulariste ale feudalismului incipient, iar pe de altă parte, formarea în jurul teritoriului locuit de romani a unor state mari și puternice, cu velleții expansioniste, au implicat evoluția politică a poporului român de la faza constituției de formațiuni politice locale — comună tuturor popoarelor europene în feudalismul timpuriu — către aceea a statului centralizat.

În pofida acestor împrejurări nefavorabile, caracterul unitar al dezvoltării istorice a poporului român a fost, în epoca medievală, o realitate datorată unor factori care pot fi numiți permanenți sau, în orice caz, de îndelung stabilitate.

Atribuind factorului geografic numai influența limitată pe care el o are asupra dezvoltării societății și, de asemenea, fără a face din impactul circumstanțelor singulare un pretext de motivație a întîmplărilor în istorie, rămîne un fapt general recunoscut acela că teritoriul țării noastre înfățișează o mare unitate și proporționalitate din punct de vedere geografic, între zonele de relief și vegetație, precum și în modul dispoziției acestora. Este premisa naturală a unei unități economice, trasee în planul vieții umane printr-o activitate productivă complementar diversificată, impunînd și, totodată, faclitînd, schimburile economice și culturale între toate părțile acestui teritoriu. În raport cu această realitate primară, hotarele impuse prin forță politică și militară în interiorul teritoriului românesc au apărut ca nefiresci și înecabile de mai mult decît de a fi stîmpani desfrăsurare legăturilor necesare între toate zonele acestui teritoriu unitar, prin însăși structura sa naturală „Carpații — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu, în expunerea la Adunarea festivă consacrată sărbătorilor a 65 de ani de la fătura statului național unitar român — nu i-au despărțit, ci i-au unit întotdeauna pe locuitorii din cîmpurile de la răsărit și apus, de la miazăzi și miazănoapte”.

Monde connu des anciens (Lumea cunoscută de cei vechi), hartă de N. Bouillet din Atlas universel d'histoire et de géographie (Librairie Hachette, Paris, 1877), reprodușă după lucrarea Transilvania, străvechi pămînt românesc (Editura Miltitard, București, 1983), de generallocotenent Ilie Ceaușescu →

LUMEA CUNOSCUTĂ ÎN ANTICHITATE

M. - N. Bouillet Atlas universel d'histoire et de géographie
Librairie Hachette, Paris, 1877, pl. 1 - "Mondul cunutu des anticiu"

NOTĂ. Teritoriul Daciei a fost marcat de noi pînă

Legături economice, schimburile de bunuri materiale nu se desfășoară însă izolate de ansamblul relațiilor umane; ele condiționează și implică schimbul de valori culturale, circulația oamenilor și a ideilor. O dovadă indirectă despre aceasta o constituie caracterul unitar leșit din comun al limbii române de la nord de Dunăre, care, nici în condițiile separației politice a poporului român de până acum 66 ani, nu a cunoscut, decît deosebiri nesențiale în lexic și pronunție. Acestea s-au determinat dialecte ori subdialecte, limba română rămînd un instrument adecvat de comunicare fără dificultate între locuitorii din toate părțile teritoriului de baștină al poporului nostru. Un asemenea grad de unitate a unei limbi nu se poate atinge și menține — înaltele de dezvoltare a limbii literare și de impunerea ei prin mijloacele moderne de instrucțiune și răspîndire — decît în condițiile unor contacte strînse și permanente între toți membrii unei comunități etnice.

Unitatea limbii a fost elementul de la care s-a făcut, empiric, inferența la ideea unității de neam, iar aceasta, la rîndul ei, a condus spre convingerea, ancestrală prezentă în conștiința populară, fundamentată și pe o logică immanentă, elementară, dar și pe o tradiție care coboară printre conștințele istoriei și ale mitului, anume aceea a originii comune a neamului. Dezvoltarea culturii, mai ales după secolul XVI, a deplasat această conștiință din spațiul rarefăit al tradiției pe terenul tot mai întins, mai ferm și mai dens, al argumentelor istorice și filologice.

Problemele schitate mai sus au fost adesea dezbătute de secretarul general al partidului în expunerile sale și sintetizate, spre exemplu, în stringenta formulare ce urmează: „Datorită omogenității structurii economice, sociale și culturale a întregului teritoriu locuit de români, limbii unitare, precum și putericei conștiințe a originii comune a locuitorilor, între cele trei state s-au dezvoltat permanent contacte și legături multilaterale intense. Neconținut au avut loc schimburi de bunuri materiale, o puternică circulație de idei, de opere de cultură și artă și, mai presus de orice, s-a încheiat conștiința necesității luptei unite împotriva cîmpitorilor, a dușmanilor comuni”.

UNITATEA CONDIȚIILOR ȘI PROCESELE DE DEZVOLTARE SPECIFICE ISTORIEI POPORULUI ROMÂN. Ultima parie a ansamblului de judecăți istorice de mare pătrundere cuprinse în citatul de mai sus din opera tovarășului Nicolae Ceaușescu se înscriseră în discutarea celui de-al treilea aspect al modalităților de tratare unitară a istoriei noastre: punerea în lumină a caracterelor de unitate ale acestei istorii, determinate de condițiile specifice ale dezvoltării poporului român.

O dominantă a istoriei noastre, de-a lungul a peste o jumătate de mileniu, a fost necesitatea luptei împotriva cîmpitorilor, împotriva marilor imperii învecinate, pentru apărarea independenței și redobîndirea deplină a acesteia.

Permanența acestei lupte, sub semnul căreia au stat de la început formațiunile statale din Transilvania și Banat, din bazinul Jiului și al Olteului, din Dobrogea și nordul Moldovei, iar apoi statele feudale formate în sec. XIV, la sud și răsărit de Carpați, a determi-

nat — inițial din rațiuni de ordin practic — o tendință de apropiere, de colaborare, pe plan politic și militar, între țările române. Ea a evoluat în sec. XV, în vremea lui Ioan de Hunedoara și Ștefan cel Mare, către încheierea unui front comun, integral sau parțial, al țărilor române împotriva primejiei cîmpitorilor otomane. Grefată pe fondul unității de neam și de limbă, lupta țărilor române în colaborare, pentru un scop politic identic, a contribuit la dezvoltarea acelei dimensiuni a mentalității colective care s-a numit la început conștiința de neam, iar în epoca modernă, înglobînd un conținut de o mare complexitate, a devenit conștiința națională.

Momentul unirii țărilor române sub Mihai Viteazul prezintă, în contextul acestui proces, o semnificație de excepție. Asupra-i istoriografia noastră s-a pronunțat în trecut cu unele nuanțe. S-a recunoscut unanim valoarea simbolică a acestui mare act, pentru dezvoltarea ulterioară a idealului unității naționale — fir conducător al luptei poporului în sec. XIX și începutul sec. XX. În majoritatea cazurilor, s-a explicat înfăptuirea acestei uniri prin necesități politico-militare ale luptei antiotomane, dar s-a considerat că ea a avut loc pe o bază economică insuficient consolidată, că a fost subminată de o politică socială înjustă față de țărănimă și că nu i se poate identifica, drept mobil al acțiunii, idealul național de factură modernă.

În expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu de la 1 decembrie 1983 se spune, în legătură cu cele de mai sus: „Idealul poporului român și-a găsit o înaltă expresie în unirea Țării Românești, Transilvaniei și Moldovei. În anul 1600, de către marele voievod Mihai Viteazul”. Și continuă, citîndu-l pe Bălcescu: „Mihai realizează acum visarea iubită a voievozilor cei mari ai românilor. Acum românul s-a înfrățit cu românul și cu toți au una și aceeași patrie, una și aceeași cîrmuire națională, astfel precum au fost din vremile uitate ale vechimii”. Potrivit concepției secretarului general, nu trebuie subestimate elementele născînde ale unei conștiințe naționale, care s-au împletit cu ceilalți factori generatori ai actului unirii de la 1600.

În relație cu această indicație este și afirmarea caracterului unitar, integrator pe plan politico-național, al culturii noastre cu începere din veacul XVII, cînd ea se laicează progresiv, promovează limba română și descoperă în istorie, cu ajutorul erudiției umaniste, dovezile originii străvechi, ale unității și continuității poporului

român pe întreg teritoriul său de locuire. Unitatea culturală a tuturor românilor a fost unul din elementele cele mai active ale pregătirii și desfășurării luptei pentru făurirea unității politice.

Configurările acestui caracter unitar al istoriei noastre îl aparțin și realitatea conviețuirii și colaborării continue, atît în munca pașnică, de zi cu zi, cît și în momentele de încordare eroică ale luptei de apărare, a tuturor locuitorilor patriei fără deosebire de naționalitate. De-a lungul istoriei, masele populare au luptat împreună pentru idealurile corespunzătoare progresului social și politic în diferite etape ale dezvoltării. „Oamenii de pe aceste meleaguri — spune tovarășul Nicolae Ceaușescu — au înțeles întotdeauna că interesele lor se împletesc, că pentru a-și crea o viață liberă, independentă, ei trebuie să concluzioneze, să lupte împreună atît împotriva celor ce veneau din afară să-i cîmposească, cît și împotriva asupritorilor proprii...”

Sublinierea caracterului unitar al istoriei României și a necesității tratării ei din această perspectivă nu trebuie înțeleasă, din punct de vedere metodologic, drept o sugestie de estompare a fenomenelor contradicțiilor ale dezvoltării istorice. Procesul politic legic, integrator, în direcția înfăptuirii statului național unitar, s-a desfășurat în condițiile existenței unor puternice contradicții sociale în interiorul societății românești. Aceste laturi fundamentale ale dezvoltării istorice nu trebuie opuse una alteia, ci văzute în corelația lor dialectică, în unitatea contrariilor.

Într-un asemenea înțeles, tovarășul Nicolae Ceaușescu se referea, în Expunerea la Adunarea festivă consacrată sărbătoririi a 65 de ani de la făurirea statului național unitar român, la împletirea cauzei unității cu acțiunile revoluționare ale maselor populare în cadrul revoluției de la 1784, condusă de Horea, Cloșca și Crișan și a celei din 1821 din Țara Românească.

Tratarea unitară a istoriei noastre este o problemă esențială, care se înfățișează într-o mare complexitate de aspecte, de-a lungul mileniilor desfășurării acestei istorii. Indicațiile secretarului general al partidului constituie liniamentele sale fundamentale, profund științifice, pe urmele cărora este datorată istoricilor a cerceta și medita mereu, în spiritul gîndirii revoluționare a tovarășului Nicolae Ceaușescu, pentru a întregi cu cît mai multe date și argumente contururile acestei concepții prețioase în cercetarea și în predarea istoriei patriei, în educarea tineretului și a tuturor cetățenilor, în spiritul patriotismului socialist.

ERASMUS

DIN ROTTERDAM

ȘI CONTEMPORANII

SĂI

FLORIN HERA

Prima întâlnire dintre Erasmus din Rotterdam și englezul Thomas Morus¹, cei doi mari umanisti care aveau să rămână

„frați gemeni“ pentru eternitate, ar fi avut loc, cum se spune, în 1499,

la un ospăț dat de lordul-primar al Londrei. Oaspeții au observat că la una din mese

se desfășura o discuție scinteietoare, într-o latină vorbită curgător, între un olandez și un englez.

La un moment dat, cel mai în vîrstă, olandezul, îi spune tinărului englez:

„Aut tu es Morus, aut nullus“

(Tu nu poți fi nimeni altul decît Morus).

Englezul răspunde:

„Et tu es aut daemon, aut meus Erasmus“

(Iar tu, de nu ești diavolul, nu poți fi decît știutul meu Erasm).

Ospitalitatea lui Standonck

Cel pe care veacul XVI îl va cunoaște drept *Desiderius Erasmus Roterodamus*, „prințul umanistilor“ din Europa, s-a născut la Rotterdam în anul 1466, sau, după alte surse, în 1469; o umbră de mister învăluie originea sa. Copilul s-a ivit pe lume ca prunc nelegitim al unui preot catolic, Rotger Geert sau Gerrit și, în urma unei epidemii de ciumă și-a pierdut timpuriu mama. Toată viața Erasm avea să se teamă de această molimă. După spusele lui Erasm, Gerrit era un om învățat, studiasse în Italia latina și greaca, limbile de cultură

¹ Erasmus și Morus reprezintă formele latinizate, după moda timpului, ale numelor celor doi cărturari: olandezul Didier Erasm și englezul Thomas More.

Prima pagină a lucrării lui Erasmus, *Elogiul nebuliei*, într-o ediție franceză din sec. XVII, ilustrată de Hans Holbein cel Tânăr (1497 sau 1498-1543). În imaginea de sus, portretul autorului cărții. În medalioul din dreapta, autoportretul pictorului, alături de Thomas Morus (stînga) căruia i-a fost dedicată cartea

ale timpului. Mai tirziu, celebrul cărturar din Rotterdam, a încercat, prin scrierile sale, să susțină dreptul de a se căsători al slujitorilor bisericii catolice pentru a evita suferințele unor urmași fără vină.

Erasm a învățat carte la Gouda, la Deventer, și, scurtă vreme, a fost copil de cor la Utrecht (Olanda). Dacă ar fi rămas acolo, în orașul din sudul golfului Zuiderzee, unde a fost elevul lui Obrecht, un muzician celebru, ar fi ajuns, poate, unul din maeștrii armoniilor. Dar, în 1484, și-a pierdut și tatăl și a fost trimis cu sila, de tutori interesați să scape de tinărul prea dornic de învățătură, la mănăstirea Steyn, de lângă Gouda. Acolo, fără nici un fel de vocație religioasă, acest viitor „Voltaire al timpului său“ a fost nevoit să rostească legămîntul de călugăr. A părăsit așezămîntul augustinilor în 1492 sau 1493, luînd cu sine și manuscrisul unei lucrări în limba latină, intitulată *Antibarbarorum liber* (Cartea împotriva barbarilor). În această lucrare declara „război dușmanilor culturii“, tuturor fanaticilor și bigoților. În toamna lui 1495, a plecat să studieze la Universitatea din Paris; un an mai tirziu apărea postum lucrarea filozofului italian Pico della Mirandola

(1463-1494), *Despre demnitatea omului*. Erasm era hotărât să dobândească această demnitate.

Ajunsa la Paris ca student sărac, Erasm a găsit adăpost la Colegiul Montaigu, în Cartierul Latin, cam pe unde este acum Pantheonul, locul de veci al marilor oameni ai Franței. În scrisorile din acea vreme descrie dormitoarelor insalubre, rigorismul ascetic impus de directorul de studii, Jan Standonck, hrana mizerabilă, ouăle alterate, pedepsele aplicate pentru cea mai mărunță abatere. „Ospitalitatea” lui Standonck, a stigmatizat-o și în eseurile sale intitulate *Colloquia familiaria*: „Vii cumva, de la Colegiul Montaigu? sună întrebarea. Dacă este așa, fruntea îți este încununată cu lauri! Nicidcum — urmează răspunsul. Sînt încununat, dar, cum să zic... cu purici!” Un atac satiric demn de admiratorul și discipolul său, François Rabelais, autorul celebrei scrieri *Gargantua și Pantagruel*, personalitatea franceză cea mai originală a secolului XVI, care îi scria lui Erasm numindu-l „părinte mult iubit”.

Studioul olandez a părăsit Collège de Montaigu profund dezgustat de scolastici și dogmatici. În scrierile sale nu i-a iertat nici pe doctorii în teologie de la Sorbona, pe care i-a ironizat observând că „dormeau de-a-n picioarele”. Aceștia se vor răzbuna mai târziu, condamnând operele considerate anticlericale ale lui Erasm ca și pe traducătorii lui, dintre care unii vor fi arși pe rug.

În 1499, invitat de elevul său William Blount, lord Mountjoy, un englez căruia îi dădea lecții de gramatică și conversație în latină, Erasm a plecat în Anglia, fiind găzduit în casa lui Mountjoy din Greenwich. Acolo s-a petrecut „pozna” făcută de Thomas Morus, prietenului său din Rotterdam.

Bunăvoința regelui și a vameșilor lui

Erasm a povestit el însuși întâmplarea. Morus, pe atunci un tânăr de vreo 22 ani, vesel și foarte cultivat, l-a poftit într-o zi pe Erasm la o plimbare. Olandezul ținea cu orice preț să arate că este „un călăreț nu prea rău”. Dar plimbarea s-a desfășurat într-un mod oarecum neașteptat. Cei doi prieteni s-au oprit într-un sat învecinat cu proprietățile familiei lordului Mountjoy și au descălecat în fața unui palat de toată frumusețea. Se aflau la Eltham, reședință regală, unde erau crescuți și educați copiii regelui Angliei, în acea vreme Henric VII (1485-1509). În marea sală a palatului, oaspeții au fost întâmpinați de „tînărul Henric”, înconjurat de întreaga curte. Prințul, un băiat în vîrstă de nouă ani, avea să urce în 1509 pe tronul Angliei ca Henric VIII. Erasm a fost impresionat de faptul că băiatul de la Eltham „avea, încă de pe atunci, o ținută regească, mintea ascuțită și o educație aleasă”. Morus s-a înclinat în fața lui Henric cel tînăr și i-a făcut în dar „o scriere de mîna sa”. Erasm,

luat pe nepregătite, venise însă cu mîna goală. În timpul mesei oferite oaspeților, tînărul Henric i-a trimis un bilet, scris într-o latină excelentă, în care își exprima dorința să aibă o amintire de la vizitatorul său. „Eram cam mîniat pe Morus, își amintea Erasm, fiindcă mă pusese în încurcătură”. Învățul olandez i-a promis prințului că va scrie neapărat ceva pentru el, chiar foarte curînd. A revenit, după ce s-a „chinuit” trei zile, cu un poem în latină închinat Angliei, pe care i l-a oferit lui Henric, cu dedicație.

Și Erasm și More — erau fericiti în anii aceia. Umanistii își puneau mari nădejdi în tînărul vlăstar regal și în activitatea culturală de la Oxford. Erasm lăuda în scrierile sale „cerul sănătos al Angliei și erudiția adevărată ce domnea în Universitate”. În ianuarie 1500, cînd a plecat din Anglia, i-a scris unui prieten al lui Morus: „Am multe motive ca țara ta să-mi placă nespus; în primul rînd, acela că are cu prisosință ceea ce eu consider ca fiind lucrul cel mai de preț: oameni foarte bine pregătiți”. Un incident semnificativ îi întunecă totuși despărțirea de pămîntul Angliei: cînd ajunge la Dover, vameșii regali îi confiscă lui Erasm toate economiile adunate cu multă trudă. Rămîne cu o singură monedă de valoare neînsemnată, tot atît de sărac cum venise.

La Paris, ca să-și refacă echilibrul material, începe să lucreze la celebrele maxime antice comentate, *Adagia*. Johannes Philippi, tipograf, l-a ajutat mult pe Erasm. Succesul și propagarea operelor umaniste în Europa veacului XVI ar fi fost de neconceput fără acești luptători ai culturii, oamenii tipar-nițelor. Aldo Manuzio din Veneția, creatorul literelor de tipar „aldine” și „italice”, Badius Ascensius din Paris, Johannes Froben din Basel, au fost contemporanii lui Erasm. La Veneția, în 1506, învățul din Rotterdam a fost găzduit în casa lui Aldo Manuzio. Cu Froben și cu fiul acestuia, Hieronymus, au locuit împreună la Basel. Tipografia, prietenii de o viață ai lui Erasm, și-au asumat riscul de a-i răspîndi operele *Elogiul nebuniei*, *Colocviile*, *Jeluirea păcii*, precum și alte scrieri condamnate de concilii, tribunale și universități. Cărțile erau scumpe, iar limba latină era cunoscută numai în rîndul celor cîțiva știutori de carte. Cu toate acestea, Erasm a scris nu numai pentru cei afluți sau pentru nobili; ultima lui operă a fost dedicată lui Christoph Eschenfelder, un simplu funcționar vamal dintr-un orașel de pe Rin.

Erasm a refuzat cinci catedre universitare, rangul de cardinal, invitații de a se stabili la curțile lui Carol Quintul, Henric VIII (1509-1547) al Angliei, Francisc I (1515-1547) al Franței¹, Ferdinand de Austria (1556-1564). Dorea să rămînă independent atît față de catolici, cît și față de protestanții lui Martin Luther². Dar a păstrat un contact permanent cu personalitățile culturale ale vremii, întreținînd un dialog vast, de dimensiuni europene, prin corespondență: de la

^{1,2} Magazin istoric, nr. 2/1980; 2/1976, 10/1983.

umanistul român Nicolaus Olahus¹ și polonezul Jan Laski² (care i-a cumpărat biblioteca) până la regele Portugaliei, Juan III (1521-1557).

Viitorul împărat Carol Quintul nu avea decât 15 ani când Erasmus a compus pentru el manualul *Institutio principis Christiani* (1516). O astfel de scriere destinată educației tinerilor prinți purta în ea spiritul avansat al secolului. Să ne amintim că în Țara Românească domnea Neagoe Basarab (1512-1521), cel care a dat numele său cărții *Învățăturile către fiul său Teodosie*³, în care scria: „nici voim să fie vărsare de sînge, nici să s' ude mîinile noastre de sînge de om”. Era expresia unui umanism de înaltă ținută morală. Erasmus a încercat să-l inspire pe tânărul Carol Quintul, devenit împărat german la 28 iunie 1519, după ce, în 1516, urcase pe tronul Spaniei cu numele de Carol I: „Nu există războaie, nici chiar cele ce s-ar începe în numele celei mai juste cauze

și s-ar purta cu cea mai deosebită cumpătare, gare să nu tirască după ele un imens șir de crime și nenorociri”. Aceste sfaturi ale lui Erasmus (care primise între timp titlul de „consilier onorific” al Curții lui Carol) nu au fost urmate nici de împăratul german, nici de rivalul său, regele Franței, Francisc I. Războaiele Habsburgilor cu Franța pentru supremație în sfîșiată Italie continuau la nesfîrșit. Roma fusese devastată de trupele lui Carol Quintul, care au comis orori de neînchipuit în acel act rămas în istorie sub denumirea de „Sacco di Roma” (Prădarea Romei — 1527), una din calamitățile prevăzute de Erasmus.

Morus-Moria

În același an 1527, cînd papa Clement VII (1523-1537) era asediat de imperiali în castelul Sant'Angelo — fostul mausoleu al împăratului Adrian — refugiu dramatic descris cu multe amănunte în autobiografia artistului italian, sculptor și aurar, care a trăit între 1500 și 1571, intitulată *Viața lui Benvenuto Cellini*, Erasmus a fost martorul unui alt conflict de răsunet: cel dintre regele Henric VIII și papalitatea romană.

Despre curtea lui Henric se spunea că este mai înzestrată cu oameni învățați decît orice universitate. Regele însuși cultiva poezia și muzica iar pe Thomas Morus, umanist de vază, îl „obliga să accepte primejdioasa meserie de curtean”, cum amintеше istoricul englez G.M. Trevelyan. Cîțva timp înainte, în 1509, Erasmus poposise pentru a treia sa ședere în Anglia, la proprietatea lui Thomas Morus de la Bucklersbury. Atunci, în semn de prețuire, i-a închinat gazdei sale nemuritoare opera satirică *Elogiul nebuniei*. Făcînd o glumă de filolog — foarte gustată printre literații vremii — Erasmus îi scria ca dedicație lui Morus: „Sănătate, prea învățatul Morus, și cu mină viguroasă păzește-ți... moria ta (în greaca veche moria însemna tocmai „nebunie” și permitea o apropiere hazlie de numele lui Thomas Morus). „Nebunia” împotriva căreia era avertizat Morus era vanitatea principilor, a papilor, a războinicilor, a curtenilor. Om de stat, ajuns lord-cancelar al Angliei, Morus n-a putut rămîne în afara conflictului dintre monarhul englez și biserica romană. Tensiunile existente s-au complicat și cu o altă problemă. Henric VIII, refuzat de papă atunci cînd a cerut anularea căsătoriei cu Caterina de Aragon, a înțeles că se lovea nu atît de interdicția religioasă, cit, mai ales, de influența foarte pămîntească a lui Carol Quintul, nepotul și protectorul Caterinei. După „Sacco di Roma”, papa era la discreția împăratului. Dar nu și Henric VIII. Și, în afară de aceasta, regele Angliei ținea prea mult să se însoare cu Anne Boleyn, fosta doamnă de onoare a reginei Caterina. S-a ajuns atît de departe în conflictul cu Roma, încît, în noiembrie 1534, Henric VIII s-a proclamat „căpetenia supremă și unică a clerului englez”. Dar Thomas Morus nu i-a recunoscut supremația în treburile bisericești.

¹ Magazin istoric, nr. 1/1968, 6/1982.

² Jan Laski (1499-1560) pe numele latinizat Johanneſ a Lasco, umanist polonez, nepotul omului politic cu același nume, cancelar regal și primat al Poloniei. Admirator al lui Erasmus, Laski cel Tânăr, ca să-l ajute pe învățat din punct de vedere financiar, i-a cumpărat în 1534 biblioteca, lăsîndu-i însă cărțile la dispoziție. Abia după moartea lui Erasmus, survenită la Basel în 1536, Laski i-a trimis pe Andrzej Frycz Modrzewski (1503-1572), un alt cunoscut umanist polonez, să preia biblioteca lui Erasmus și să o aducă în Polonia.

³ Magazin istoric, nr. 2, 10/1972.

Desen din aceeași ediție, simbolizînd absurditatea războiului

Aceasta l-a dus, prin hotărîrea suveranului, în temutul Turn al Londrei¹ și la moarte prin decapitare. Astfel, autorul renumitei lucrări despre imaginarea insulă *Utopia* (Locul care nu există nicăieri) — gânditorul umanist de care se leagă întemeierea socialismului *utopic*² (după numele operei lui), a urcat pe eșafod în dimineața zilei de 6 iulie 1535. Morus a rămas senin și neînfricat. I-a spus călăului, cu o ultimă glumă, să fie atent să nu-i taie și barba, care — oricum — n-are nici o vină.

Erasm a plecat, în vara celuiui an, la Basel. Era nespus de îndurerat de moartea lui Morus. Și totuși a avut o rezervă față de atitudinea prietenului său: „Aș fi vrut ca Morus, scria Erasm, să nu se fi virit niciodată în această treabă primejdioasă și să fi lăsat problemele teologice pe seama teologilor”.

Darul lui Olahus³

Și pentru Erasm se apropia sfîrșitul. Refuzase să devină inchișitor în slujba Bisericii catolice și fusese tratat drept eretic de dominicani. Pe de altă parte, fusese afectat și de condamnarea pronunțată împotriva lui de Martin Luther, care îl considera „fătarnic și liber-cugetător, om fără credință”. Erasm era tot mai singur. Atunci, în clipe de cum-pănă și de reflecție dureroasă, i-a scris umanistul român Nicolaus Olahus. Un schimb epistolar impresionant s-a desfășurat între anii 1530 și 1534. Două mari spirite și-au împărtășit gândurile despre patrie, despre Europa, despre aspirațiile lor și despre tragicul vieții de fiecare zi, într-un veac de opresiune și războaie, dar și de noi speranțe pentru viitor. Erasm avea 64 ani, Olahus, 36. Umanistul român, înrudit cu lăncu de Hunedoara și cu Matei Corvin, era atunci consilierul regentei Țărilor de Jos, Maria, văduva regelui Ungariei Ludovic II (1516-1526), căzut în dezastrul bătăliei cu trupele Imperiului otoman la Mohács (1526)⁴. Fugara Maria de Habsburg a ajuns la Bruxelles unde, mai târziu, fratele ei împăratul Carol Quintul a impus-o ca regentă. Olahus a însoțit-o în toți acești ani.

În corespondența cu Erasm, Olahus a fost și purtătorul de cuvînt al regentei, care stăpînea peste locurile de baștină ale învățatului, pe care Curtea de la Bruxelles dorea să-l vadă revenind la Universitatea catolică din Louvain, în Brabant.

Impresionează, în scrierile și în atitudinea lui Nicolaus Olahus față de Erasm, afecțiunea profundă, admirația sinceră față de opera umanistului olandez, înțelegerea simțămîntelor lui, potrivnice călăgărilor obscuranțiști și fanatici.

Un gest simplu și elocvent al lui Olahus i-a mers la inimă lui Erasm: „Mi-au făcut multă plăcere — îi scrie Erasm — lingura și furculița pe care mi le-ai trimis, desigur, cu gîndul că-l voi avea astfel comesean pe dragul meu Nicolaus”. Dar, nu le-a fost dat să stea împreună la masă. Olahus a reușit să tempereze atacurile dogmaticilor dominicani împotriva lui Erasm, s-a îngrijit ca învățatul să primească unele ajutoare din fondurile curții ca mulțumire pentru că acesta îi dedicase regentei lucrarea *De Vidua Christiana* (Văduva creștină) susținînd, și în paginile ei, o convingere pe care a promovat-o constant: vocația femeii pentru cultură și dreptul ei la educație, convingere împărtășită și de Thomas Morus. Cu toate acestea, Erasm își vedea libertatea amenințată, dacă s-ar fi reîntors în Brabant. „La voi, îi scrie Erasm lui Olahus în 1532, domnesc călugării, acest soi de oameni, cum nu se poate mai prost și mai crud. Pe mine mă consideră drept dușman... Acești oameni sînt înarmați cu edicte odioase”.

Erasm nu a revenit în Țările de Jos deși îi promitea lui Olahus: „Să mă aștepti odată cu zefirul și cu prima rîndunea”. Cuvinte adresate prietenului transilvan care îi stîrnise dorul de patrie, dureros mărturisit de Erasm: „Ah, dacă Brabantul ar fi mai aproape!”

Erasm și-a scris opera în latină — făcînd-o astfel cunoscută Europei întregi. Dar ultimele lui gînduri rostite înainte de a muri la Basel, în 1436, ca un rămas bun, au fost în olandeză.

Cît despre convingerile lui Erasm, acestea au fost sintetizate în cuvintele de aleasă simțire ce alcătuiesc epitaful dedicat de Nicolaus Olahus prietenului său dispărut: „... Căci silă i-a fost să tot vadă/ omor între frați, cu arme prea crunte,/ El, cel care ne-a învățat/ că nimic nu-i mai bun/ decît Pacea”

¹⁻² Magazin istoric, nr. 3/1967; 2/1975; 3/1973.

PLANSELE NOASTRE

①④ a) Brașovul și b) Sighișoara: gravuri din lucrarea *Vechea și noua Dacie* (1666) de Johann Tröster; c) imagine din scrierea lui Johann Bethlen *Dacia asuprită sau descrierea Transilvaniei* (1666), volume aflate în colecțiile Bibliotecii centrale universitare din București; d) bătălia de la Tirgoviște (octombrie 1595) dintre oștile lui Mihai Viteazul și ale lui Sinan pașa, unul din marile momente în lupta pentru eliberarea Țării Românești de sub dominația otomană; gravură din lucrarea *Historiceae relationis continuatio* (1596) / *Tipărituri germane despre români*, p. 33)

②③ Steme și simboluri heraldice din sec. XIX, ilustrînd lupta pentru unitate a românilor

UNITATEA ROMÂNILOR ÎN SIMBOLURI HERALDICE

1

2

3

În sec. XIX, odată cu intensificarea luptei pentru făurirea unității naționale, simbolurile sugerind unirea se diversifică. Printre formele deosebite, remarcăm așa-zisa „credință” — două brațe care își string mîinile — însemn heraldic folosit de societățile secrete europene, simbolizînd întărirea angajamentului spre realizarea unui obiectiv comun. Deosebit de expresiv este un sigiliu folosit în perioada 1856-1857: el înfățișează două personaje (evident cele două principate) legate între ele printr-un șarpe (ce face aluzie la originea comună dacică, șarpele cu cap de lup sau balaur fiind, cum se știe, o emblemă a dacilor), imagine însoțită de deviza „STATORNICĂ ÎNTRE NOI SĂ FIE LEGĂTURA”.

Înfăptuirea actului istoric din ianuarie 1859 a căpătat imediat expresie și în simbolurile heraldice (1); deși Comisia centrală de la Focșani a recomandat instituțiilor din cele două principate unite ca pînă la reglementarea internațională a unirii să folosească vechile matrice sigilare, aproape pretutindeni au fost gravate noi tipare sigilare avînd în cîmp stema unită (2). Un original sigiliu este cel adoptat în 1862 de orașul Focșani: două personaje purtînd costume populare (caracteristice celor două principate) care-și dau mîna (3); ulterior, în 1867 municipalitatea Focșanilor a adoptat o nouă stemă, înglobînd steagurile celor două țări.

Înfăptuirea unirii principatelor era însă numai o etapă în procesul de desăvîrșire a statului român național-unitar. În deceniile următoare actului de la 24 ianuarie 1859, lupta românilor de pretutindeni pentru consolidarea unirii principatelor și cuprinderea în hotarele țării a tuturor teritoriilor strămoșești a fost susținută și pe planul simbolului heraldic, prin însemne și devize semnificative. Așa au fost de pildă, devizele UNIREA PRINCIPATELOR—FERICIREA ROMÂNILOR (4) TOTÎN UNU (5) și VIRTUS ROMANA REDIVIVA (6) — adoptate de diferite asociații culturale ce militau pentru unire și care au figurat pe diverse steme.

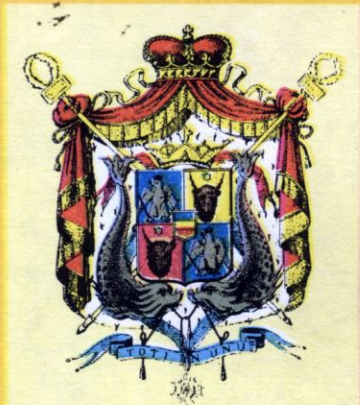
Așadar, simbolurile heraldice s-au înscris printre cele mai expresive mijloace prin care strămoșii noștri și-au exprimat unitatea; în același timp, ideile pe care asocierile simbolice le sugerau, au constituit un puternic îndemn la luptă pentru realizarea unității politice a românilor și, apoi, a consolidării acesteia.

Dr. Maria DOGARU

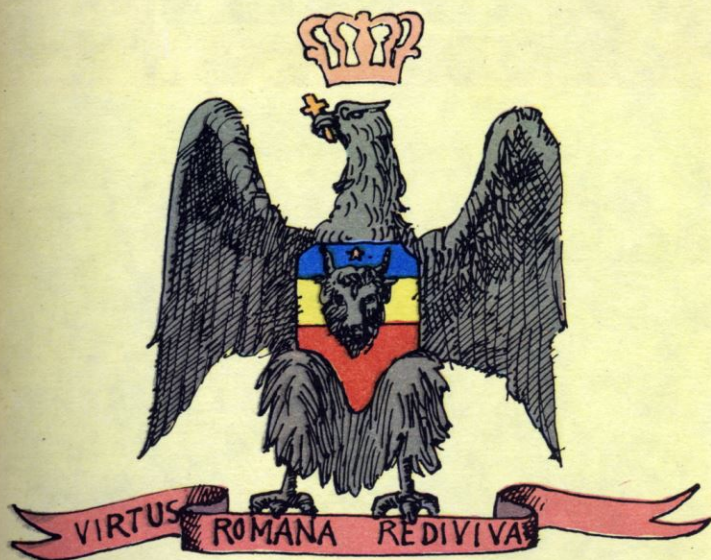
¹ Magazin istoric, nr. 5/1978.

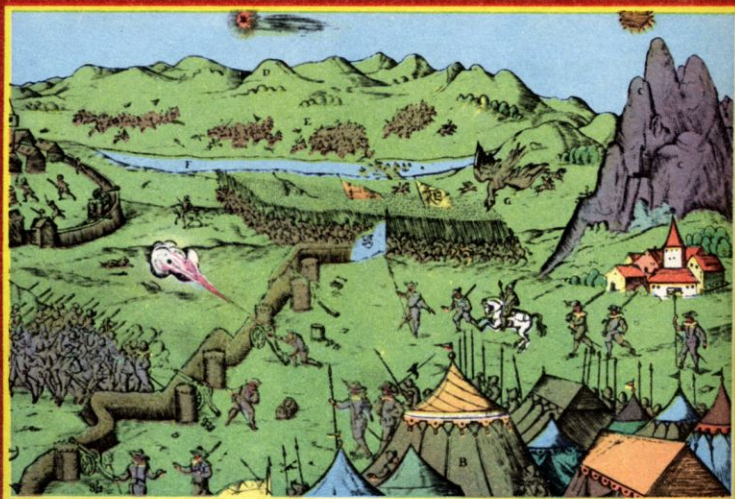
4

5

6

Tipărituri germane despre români

VECHIUL REGAT AL DACIEI...

În colecțiile Bibliotecii centrale universitare din București (fondată în 1891) se păstrează și un bogat fond de tipărituri germane din sec. XVI-XVIII, unele dintre ele rarități, existente astăzi în foarte puține exemplare în lume. Multe dintre aceste lucrări cuprind și referiri la români, la trecutul lor istoric, atestând atenția și interesul de care se bucurau locuitorii străvechilor pământuri carpato-danubiano-pontice în rindurile intelectualelor și cărturarilor europeni. Iată câteva dintre vechile scrieri germane în care găsim și informații despre geto-daci.

Istoricul german Petrus Albinus a scris între 1589 și 1590 *Cronica Misniei* [vechea denumire a Dresdei] și a munților ei, care a apărut în 1590 la Dresda. În primele pagini ale cronicii, trecând în revistă locurile unde au trăit goții, autorul arată că „vechii germani... au intrat în contacte cu geții, dacii... din zona Dunării”. Ocupându-se de istoria sașilor, îi amintește cu numele de „gottos și daos sau dacos”. Autorul respectiv, ca de altfel și alți cărturari¹ din acele vremuri, făcea confuzie între geți și goți, plecând de la asemănarea fonetică între *Geten* (geți) și *Gotten* (goți) sau *daci* și *decen* (*Detschen*, germani).

În partea a doua a cărții sale, Albinus, scriind despre prelucrarea metalelor, menționează că „vechii germani, dacii și sarmații” erau renumiți în extragerea și făurirea obiectelor din aur și argint, metale care se găseau „în inima bătrînilor Munți Carpați”.

Informații despre daci apar și în *Cronica de la Jülich* (Germania de Nord), publicată la Leipzig în 1611. Pentru a contura granițele Germaniei în vechime, este citată *Geografia* lui Ptolemeu. „Toată Germania — se spune în lucrare — se separă de gali și reți, de panoni, prin fluviile Rin și Dunăre, de sarmați și daci printr-o teamă reciprocă și prin munți”.

Deosebit de interesante sînt referirile la daci și civilizația lor cuprinse în scrierea lui Johann Tröster² *Vechea și Noua Dacie* tipărită la Nürnberg, în 1666. Autorul, originar din Sibiu, face și el confuzia dintre geți și goți. Evident însă în lucrarea amintită este vorba despre geți. În capitolul intitulat *Noua descriere a Transilvaniei*, el scrie că „această Dacie sau Țara goților, care se întinde de la Tisa, Munții Carpați și pînă la malul Dunării, ajungînd la Marea Euxin [Marea Neagră] a fost din toate timpurile mărul discordiei” între diverși cuceritori, „iar pentru a o lua în stăpînire [de la populația autohtonă] cîmpurile ei mănoase au fost udate cu sîngele a nenumărați oameni”. În prefața lucrării este amintit marele rege al dacilor „Berebista” (Burebista). Pe aproape o sută de pagini sînt comentate luptele de apărare ale dacilor conduși de Decebal, victoria romanilor „prezentă și astăzi prin Columna Traiană”, împărțirea administrativă a Daciei romane, pre-

cum și originea numelui „Sarmizegetusa, astăzi” sătulețul Gradisca [Grădișteea]”. Este amintit, totodată, „preotul filozof Diceneu [Deceneu]” precum și „credința dacilor în Zalmozis”. Reliefind unitatea românilor de o parte și de alta a Carpaților, Tröster amintește de „Dacia Alpestris ce se numește azi Valahia și Moldova”. El citează adeseori împreună cele trei țări române, Moldova, Valahia și Transilvania, evidențiind istoria lor comună, ocupațiile, obiceiurile și limba fiind aceleași. Este o reflectare, la mai bine de jumătate de veac, a îndreptățirii istorice a înfăptuirii lui Mihai Viteazul: unirea celor trei țări române surori.

Tot în 1666, la Nürnberg, Tröster publică lucrarea *Cuibul de vulturi polonezi*, în care face o sumară descriere istorică și geografică a Poloniei. Sînt amintite, cu acest prilej, și unele evenimente din perioada domniilor lui Ștefan cel Mare (1457-1504) și Bogdan III cel Orb (1504-1517), privind relațiile romano-poloneze.

Faptele glorioase ale lui Mihai Viteazul sînt consemnate de Theodor Meurer în *Descrierea adevărată a tuturor întîmplărilor nobile și demne de a se păstra din Germania, Transilvania... Valahia și Moldova*, apărută în 1601 la Lich (Hessen) și care prezintă evenimentele din septembrie 1600 și pînă în martie 1601.

Importante știri referitoare la Transilvania cuprinde și volumul *Dacia asuprită sau descrierea Transilvaniei*, apărut în 1666 și scris de Johann Bethlen.

¹ Johan Tröster (mort în 1670), cronicar din Transilvania, autorul unor lucrări în care istoria românilor este pe larg tratată, cu referiri la origine, caracteristici etnografice, istorie politico-militară etc.; vezi *Magazin istoric*, nr. 11/1978.

² *Magazin istoric*, nr. 8/1978, 7/1981.

O altă prețioasă lucrare germană cu referiri la români, aflată în colecțiile Bibliotecii centrale universitare din București, este aceea semnată de Johann Cristoph Wagner și intitulată *Schiță a provinciilor germanice și a Imperiului turc în Orient*, apărută la Augsburg în 1685. Sînt prezente informații privind geografia, economia și situația politică din Transilvania, Moldova și Țara Românească. Sînt descrise, de asemenea, mai multe orașe din țările române. Pagina de titlu a scrierii este însoțită de o gravură reprezentînd cetatea Timișoarei, împrejmuită de zid, cu rîul Timiș, pe care sînt mori de apă.

Informații referitoare la dacia și la români găsim și în vechile dicționare și lexicoane germane aflate în colecțiile bibliotecii. Astfel, Jacob Christoff Iselin, în *Noua prelucrare istorică și geografică a Lexiconului general despre viață și lucruri*, apărut la Basel în 1726, definește Dacia ca „un vechi regat... ai cărui locuitori au fost numiți de romani «dacia», iar de greci «gete» și au avut regii lor deosebiți pînă cînd... împăratul Traian a învins pe regele lor Decebalum”. Același lexicon scrie despre Decebal, arătîndu-l drept „un rege în Dacia [ce] a dus un război norocos împotriva lui Domițian și a omorît doi generali ai acestuia”.

Sînt toate aceste consemnări în scrierile germane din sec. XVI-XVIII mărturii prețioase ale interesului puternic cu care lumea europeană privea țările române, trecutul lor îndepărtat și lupta pentru păstrarea independenței și neatîrării pămînturilor strămoșești.

Lidia PRISECARU,
Biblioteca centrală
universitară, București

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **FILE DIN ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN.** VOL. 11 (sub egida Comisiei române de istorie militară: coordonator de ediție general-locotenent dr. Ilie Ceaușescu).

Editura militară, București, 1983, 778 pp., 50 lei: studii, însoțite de o anexă documentară, consacrate principalelor etape și aspecte ale istoriei Transilvaniei în contextul istoriei poporului român, din cele mai îndepărtate vremuri și pînă în anii socialismului victorios.

● **Nicolae Iorga — VOINȚA OBȘTII ROMÂNEȘTI** (cuvînt înainte de ccnf. univ. dr. Ion Ardeleanu).

Editura militară, București, 1983, 192 pp., 8 lei: pagini privitoare la lupta românilor pentru apărarea țării, pentru unire, selectate din *Războiul nostru* în note zilnice, Memorii precum și din publicistica marelui istoric din 1917-1919.

● **Al. Zub — PE URMELE LUI VASILE PÂRVAN.**

Editura Sport-Turism, București, 1983, 384 pp., 23,50 lei: evocarea vieții și operei cărturarului, la un secol de la nașterea sa (Magazin istoric, nr. 12/1982).

● **Gabriel Ștrempel — CATALOGUL MANUSCRISERILOR ROMÂNEȘTI, VOL. II.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 504 pp., 45 lei: alte 1 500 manuscrise (numerele 1601-3100) din fondurile Bibliotecii Academiei R.S.R., într-o minuțioasă prezentare bibliografică.

● **MARX COMTEMPORANUL NOSTRU** (coordonatori: Dumitru Ghișe, Andrei Marga, Achim Mihu).

Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 404 pp., 24,50 lei: culegere de studii, relevînd contribuția marelui înaintaș la dezvoltarea gîndirii omenești.

● **C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc (coordonator) — ROMÂNIA ȘI CONFERINȚA DE PĂCE DE LA PARIS (1918-1920).** Triumful principiului naționalităților.

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983, 412 pp., 21,50 lei: studii de convergură istorică cu un bogat material de arhivă și istoriografie.

● **Corneliu Leu — ROMANUL NOPTII DE FEBRUARIE.**

Editura militară, București, 1984, 336 pp., 15,50 lei: după Romanul unei zile mari, consacrat epocalului act istoric de la 23 August 1944, și Plîngerea lui Dracula, evocare literară apărută la 500 ani de la moartea ilustrului voievod al Țării Românești, Vlad Țepeș, autorul continuă seria cărților-document printr-o inspirată și bogată în izvoare reconstituire a ultimului an de domnie u alesului națiunii române la 5 și 24 ianuarie 1859 — Alexandru Ioan Cuza.

● **Toader Ionescu — IDEEA UNITĂȚII NAȚIONALE REFLECTATĂ ÎN GÎNDIREA ECONOMICĂ DIN TRANSILVANIA (1848-1918).**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 292 pp., 15,50 lei: contribuții la istoricul unirii românești.

● **Iohanna Șarambei, Nicolae Șarambei — 99 PERSONALITĂȚI ALE LUMII ANTICE.**

Editura Albatros, București, 1983, 392 pp., 19,50 lei: pagini reprezentative din istoria Asiriei, Babilonului, Chinei, Daciei, Greciei, Indiei, Palestinei, Romei, a altor țări și popoare străvechi, într-o viziune modernă.

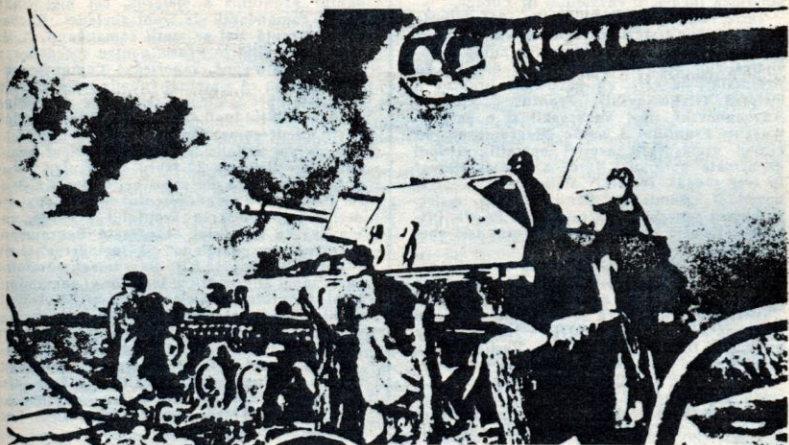
● **Petre Dan — ASOCIAȚII, CLUBURI, LIGI, SOCIETĂȚI.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 406 pp., 37 lei: dicționar cronologic pentru perioada 1650-1944.

● **Henri Hubert — CELȚII ȘI CIVILIZAȚIA CELTICĂ** (traducere: Matilda Banu, George Anania; postfață: Zoe Petre).

Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 516 pp., 48 lei: vastă sinteză, valorificînd o bogată informație antropologică, lingvistică, arheologică și istorică.

ASALTUL KÖNIGSBERGULUI

Mareșal I. H. BAGramean

„I-am întâlnit pe eroii noștri în zilele când abia primeau botezul focului, când mai urmau încă primele clase ale școlii aspre a bătăliilor. Sper că voi izbui să descriu și lunile, anii de război în care victoria îi va însoți neîncetat pe anevolosul lor drum de luptă“. Cu aceste cuvinte își încheia mareșalul I.H. Bagramean (1897-1982), Erou al Uniunii Sovietice, volumul memorialistic Așa a început războiul, apărut și în versiune românească, în 1974, la Editura militară. Și mareșalul Bagramean și-a respectat promisiunea. În 1977, Editura militară din Moscova i-a publicat al doilea volum de amintiri, intitulat Așa am cucerit victoria.

În preajma războiului, pe atunci colonel, Bagramean absolvise Academia Marelui Stat Major și, după o perioadă de funcționare ca profesor la aceeași instituție, fusese numit șef al secției operațiilor și locuitor al șefului de stat major al Regiunii militare speciale Kiev, transformată din prima zi a războiului în Frontul de sud-vest. În această calitate el a participat la dramatica operație de apărare a Ucrainei sovietice, din vara anului 1941, împotriva forțelor principale ale Grupului de armate german „Sud“, comandat de feldmareșalul Rundstedt.

Cu toată rezistența eroică, datorită superiorității covârșitoare a inamicului, trupele sovietice au fost nevoite să cedeze capitala Ucrainei și să se retragă pe un aliniament situat la est de Nipru. Lupta dîră a unităților Frontului de sud-vest, dintre care o parte au fost încercuite, a jucat un rol important în zădărnicierea planurilor Wehrmachtului de a distruge statul sovietic printr-un război fulger și a temporizat ofensiva germană pe direcția Moscova.

Insemnările autorului din primul volum prezintă un interes deosebit și datorită faptului că el se numără printre pușinii șefi militari din conducerea Frontului de sud-vest care au supraviețuit dramaticilor evenimente de la sfîrșitul lunii septembrie 1941.

În al doilea său volum memorialistic, Așa am cucerit victoria, mareșalul Bagramean consemnează evenimentele militare la care a participat în calitate de comandant de armată și de front, începînd din anul 1942 și pînă la înfrîngerea definitivă a Germaniei naziste. Din acest volum, oferim cititorilor cîteva fragmente, care prezintă una dintre operațiile importante desfășurate de trupele sovietice în ultima parte a războiului, și anume cucerirea Königsbergului, oraș-fortăreață, ve-

chea capitală a Prusiei — leagănul militarismului german.

Mai întâi însă este necesară o prezentare de ansamblu a situației militare în acest sector al frontului sovieto-german în ultimele luni dinaintea încheierii războiului în Europa.

Între 13 ianuarie și 25 aprilie 1945 trupele sovietice au desfășurat o ofensivă de mari proporții, intrată în istoriografia militară sovietică sub denumirea „Operația din Prusia Orientală”, la care au participat Frontul 2 bielorus (Rokossovski), Frontul 3 bielorus (Cerneahovski, apoi Vasilevski) și o parte a trupelor Frontului 1 baltic (Bagramean). În cursul desfășurării acestei operații, Grupul de armate german „Nord” a fost fracționat în trei grupări izolate: „Heilsberg”, „Königsberg” și „Semland”. Pentru lichidarea lor, în cadrul general al operației din Prusia Orientală, trupele sovietice au executat trei operații ofensive distincte.

Operația ofensivă Königsberg a fost executată în zilele de 6-9 aprilie 1945 de către Frontul 3 bielorus, comandat de mareșalul Vasilevski, avându-l ca locțiitor pe generalul de armată Bagramean. Aici se impun câteva explicații. Din iunie 1942 A.M. Vasilevski era șeful Marelui Stat Major, funcție pe care practic o exercita locțiitorul său, generalul A.I. Antonov, întrucât A.M. Vasilevski (ca și G.K. Jukov), fiind și reprezentant al Comandamentului suprem, era permanent însărcinat să coor-

doneze acțiunile a două sau mai multe fronturi. La 18 februarie 1945, al treilea comandant de front cădea în luptă, după M.P. Kirponos și N.F. Vatutin. Este vorba despre generalul de armată I.D. Cerneahovski (39 ani), comandantul Frontului 3 bielorus, cel mai tânăr dintre comandanții de front sovietici. Războiul nu-l cruță nici pe marii comandanți. A.M. Vasilevski, aflat în Prusia pentru coordonarea acțiunilor din zonă, raportează Comandamentului suprem că a preluat funcția respectivă, în care este apoi confirmat și în care va rămâne până la sfârșitul lunii aprilie 1945 (în iunie 1945 va fi numit comandant-șef al celor trei fronturi ce vor acționa în Extremul Orient împotriva Japoniei). La 22 februarie, pentru a asigura o conducere unitară a acțiunilor din Prusia Orientală, Comandamentul suprem sovietic decide transformarea Frontului 1 baltic, comandat de generalul de armată Bagramean, în Gruparea „Semland” și includerea ei în Frontul 3 bielorus, I.H. Bagramean rămânând comandant al grupării și locțiitor al comandantului Frontului 3 bielorus. La sfârșitul lunii aprilie 1945 mareșalul Vasilevski este chemat urgent la Moscova și I.H. Bagramean preia funcția de comandant al Frontului 3 bielorus.

După război, I.H. Bagramean a comandat trupele Regiunii militare baltice, a fost șeful Academiei Marelui Stat Major, adjunct al ministrului apărării, inspector general al Forțelor armate sovietice.

Un insucces se ține minte

Împreună cu generalul V. V. Kurasov, șeful meu de stat major, i-am raportat lui A.M. Vasilevski considerațiile generale cu privire la concepția acțiunilor și planul asaltului Königsbergului¹. Când am discutat constituirea grupării de forțe, mareșalul a propus ca lovitură principală să fie executată cu Armata 43. M-a surprins această soluție: Armata 43 ar fi trebuit transferată de la aripa dreaptă a frontului la centru, în timp ce Armata 39 era deja aproape de Königsberg, venind dinspre nord-vest. Firește, mi-am exprimat îndoiala în legătură cu oportunitatea unei asemenea regrupări. În plus, în toate operațiile ofensive precedente, Armata 39 acționase bine. Din câte știam, Vasilevski îl aprecia foarte mult pe I.I. Liudnikov [comandantul Ar-

matei 39]. Ce determina atunci o asemenea hotărâre?

— La pregătirea asaltului, mi-a explicat mareșalul, trebuie să ținem seama și de factorul psihologic. Vă aduceți aminte ce s-a întâmplat la 19 februarie?

Am înțeles că se referă la regretabilul insucces al Armatei 39 — care nu reușise să împiedice joncțiunea garnizoanei germane a Königsbergului cu gruparea din peninsula Semland — și am răspuns afirmativ.

— Cred că nici personalul armatei n-a uitat acest insucces, a continuat mareșalul. Probabil că el a generat o anumită neîncredere în forțele proprii. Din fericire, Armata 43 n-a trecut prin asemenea momente. De aceea, am hotărât ca rolul principal în asaltul Königsbergului să-l revină ei și Armatei 11 de gardă. Și apoi, Ivan Hristoforovici, aveți în vedere faptul că pe măsura lichidării grupării de la Heilsberg, voi putea să vă transfer o armată sau chiar două, cu mijloacele lor de încaierare. Prima va fi probabil Armata 2 de gardă,

care trebuie adusă la aripa voastră dreaptă, ceea ce va înlesni înlocuirea și concentrarea Armatei 43 pentru asaltul Königsbergului dinspre nord-vest.

Firește, am fost de acord cu această soluție.

Luându-și rămas bun, mareșalul mi-a comunicat un fapt îmbucurător: la asaltul Königsbergului va participa întreaga aviație din Prusia Orientală: Armatele 1 și 3 aeriene, aviația Flotei baltice și mari unități din Armata 18 aeriană, care până atunci acționase ca aviație cu acțiune îndepărtată (în total aproape 2 500 aparate). În plus, la distrugerea forturilor cetății va participa artileria de foarte mare putere din rezerva Comandamentului suprem.

Astfel, în prima decadă a lunii martie, a început activitatea complexă de pregătire a asaltului fortăreței Königsberg. Trebuia să rezolvăm numeroase probleme noi, întrucât până atunci nu acționaserăm niciodată împotriva unui oraș-cetate atât de mare ca Königsbergul, pe

¹ Titlul și substituirile aparțin redacției Magazin istoric.

care Hitler căuta să-l mențină cu orice preț. O deosebită complexitate prezenta pregătirea trupelor, ele urmînd să rupă o apărare ce se sprijinea pe numeroase forturi, cazemate, construcții masive, deosebit de rezistente, amenajate pentru apărare, felurite obstacole și baraje împotriva tehnicii de luptă și infanteriei. Destule piedici ridica și instruirea comandanților. În localități mari e greu să te orientezi, tot timpul există pericolul de a acționa împotriva trupelor proprii, menținerea cooperării între unitățile atacatoare și cele de sprijin pune probleme dificile. Pentru ca trupele să acționeze precis, trebuia să amenajăm în spatele frontului fortificații asemănătoare și să antrenăm acolo unitățile.

Pentru pregătirea comandanților a fost construită o machetă la scara 1:3000, care reproducea, în cele mai mici detalii, fortificațiile de pe centurile defensive exterioară și cea interioară ale orașului, cu dispunerea unităților inamice, inclusiv sistemul focului tuturor categoriilor de armament, marcarea barajelor antiinfanterie și antitanc și a cartierelor și construcțiilor izolate, amenajate pentru apărare. Deosebit de clar erau reprezentate forturile cetății. În plus, a fost pregătit și multiplicat în numărul de exemplare necesar un plan al orașului, cu un sistem unic de numerotare a cartierelor și tuturor obiectivelor importante. Macheta, realizată deosebit de expresiv, mi-a permis ca în zilele de 9 și 10 martie să repartizez misiunile comandanților de armate, de corpuri și de divizii. Uneori aveam pur și simplu impresia că ne aflăm în cartierele și pe străzile pe unde în curînd vor trebui să se avînte trupele noastre.

Deși fortăreața fusese construită cu mult înainte de acest război și nu mai cores-pundea cerințelor momentului, în ultimii ani comandamentul hitlerist o modernizase și pregătise temeinic și orașul pentru rezistență în-

delungată. Chiar în centrul Königsbergului, pe malul înalt al râului Pregel, dominînd orașul și împrejurimile, era așezat un vechi castel regal, în care se cuibăriseră citeva mii de fasciști. Tot orașul era înfășurat de baricade, abazite, puncte de sprijin și noduri de rezistență. În toate piețele, la intersecții, în scuaruri și parcuri fuseseră construite cazemate, îngropate tancuri și tunuri de asalt. Toate aceste fortificații erau apărâte de 130 000 hitleriști, hotărîți să lupte pînă la ultimul cartuș. Această oștire uriașă dispunea, pe lîngă multe altele, de 4 000 piese de artilerie și peste 100 tancuri și tunuri de asalt.

Pe machetă erau marcate cu roșu sectoarele de rupere a apărării inamice de către armatele 43, 50 și 11, cărora le revenea misiunea de onoare, dar extrem de grea, de a lua cu asalt orașul-fortăreață. Concepția operației era următoarea: străpungerea apărării inamicului prin lovituri de înfrîntare puternice și impetuoză, executate dinspre nord-vest și sud. Dinspre nord-vest acționau Armata 43 și două corpuri din Armata 50, dinspre sud — forțele principale ale Armatei 11 de gardă. Ele trebuiau să se înfrîntească în centrul orașului, pe malul de nord al râului Pregel. Dinspre est executau lovituri de fixare pe front larg diviziile Corpului 69 din Armata 50. În timp ce aceste forțe fracționau gruparea inamică, alte trei armate — 2, 5 și 39 — trebuiau să acționeze ofensiv în peninsula Semland și să împingă gruparea „Semland” spre mare, în direcția Pillau, asigurînd frontul exterior al încercuirii raionului fortificat Königsberg.

Pe la jumătatea lunii martie cadrele de conducere de la armate își cunoșteau în linii generale misiunile. Comandanții lor au început pregătirea trupelor în vederea apropiatei operații. Ea trebuia să se desfășoare în trei etape: prima — pregătirea; a doua — ruperea primului alinament de apărare; a treia — asaltul orașului. Durata etapei a doua — 24 ore, a celei de-a treia — patru zile.

La 15 martie am prezentat marelui Vasilevski planul operației. Înainte de a-l aproba, el a trimis un raport lui I.V. Stalin, în care expunea esența planului și solicita suplimentarea stocurilor de armament, tehnică de luptă și muniții. În seara de 17 martie A.M. Vasilevski mi-a comunicat telefonic că planul a fost aprobat. Inițial s-a stabilit ca operația să înceapă la 28 martie, apoi termenul a fost amînat pentru începutul lui aprilie.

Cele mai

chinuitoare minute

Pe 5 aprilie, spre seară, a încetat în sfîrșit să plouă. A.M. Vasilevski a ordonat să se execute cercetarea prin luptă, care trebuia să precedă pregătirea de artilerie, și m-a rugat să plec la Armata 43 a generalului A.P. Beloborodov, care dădea lovitura principală asupra Königsbergului dinspre nord-vest.

În zori am sosit la punctul ei de comandă, amenajat pe o colină împădurită, pe care se profila vizibil o clădire solidă cu etaj, probabil conacul vreunui moșier prusac. Colina oferea un cîmp de vedere excelent. Într-unul dintre copacii înalți fusese amenajată o platformă de observare, protejată pe trei laturi cu tăblii de oțel. În apropiere, tot în copaci, fuseseră amenajate încă două platforme pentru aviatori și artileriști, care urmau să corecteze de aici loviturile aviației și focul artileriei. În subsolul clădirii se instalase o grupă operativă din statul major al armatei.

Colonelul V.V. Turantaev, șeful secției operații, m-a condus la comandantul armatei, care se afla într-o încăpăre de la etaj. Peretii clădirii erau foarte groși, iar golurile ferestrelor fuseseră astupate cu saci de nisip. Beloborodov privea atît de absorbit prin luneta stereoscopică, încît n-a observat sosirea mea.

— Nu credeți că e riscant să aveți un punct de observare atît de vizibil pentru ina-

mic? am întrebat eu cu voce tare.

Generalul se răsuca pe scaun, mirat, și, văzându-mă, se ridică energic, îmi strânse mîna cu putere și spuse:

— Grupa operativă se află la subsol. Dacă ne bombardează artileria grea, putem coborî și noi imediat. Cît privește proiectilele de calibru mijlociu, nu prea avem de ce ne teme.

Considerînd că m-a liniștit, comandantul armatei a început să-mi raporteze cum se desfășoară cercetarea prin luptă. Din spusele lui rezulta că inamicul căuta să mențină cu orice preț primul alinament de apărare. Cu toate acestea, în cîteva sectoare, batalioanele înaintate reușiseră să pătrundă în dispozitivul advers și să îmbunătățească baza de plecare la atac. Artileria introduceau corecțiile necesare în planul focului.

Între timp, începuse să se lumineze de ziua. Apropiaindu-mă de ocularele lunetei stereoscopice, am început să examinez cu atenție panorama orașului. Contururile Königsbergului abia se distingeau prin cețurile dimineții. Deasupra orașului pluteau nori vineții.

— Nu vom putea folosi aviația! am oftat cu amărăciune.

— N-avem ce face, replică Beloborodov. Toată nădejdea e în zeul războiului. Sper totuși că avioanele de asalt vor intra în luptă. Pilotii lor s-au obișnuit să acționeze pe orice vreme.

Am cerut legătura cu punctul de comandă al frontului și abia am apucat să-i raportez lui A.M. Vasilevski rezultatele cercetării, că din partea opusă a orașului a ajuns plină la noi un zgomot surd, care creștea rapid în intensitate. M-am uitat la ceas, era ora 9. Și imediat s-a auzit un șir de explozii de proiectile grele. „Katiușele” anunțau începerea pregătirii de artilerie la Armata 11. În urma lor s-a auzit glasul tunurilor grele. Deși distanța era mare, gemurile clădirii vibrau la exploziile proiectilelor de artilerie grea.

— Auziți, Aleksandr Mihailovici? l-am întrebat pe mareșal.

— Excelent concert, răspunse satisfăcut A.M. Vasilevski. Păcat că nu participă și aviația.

Exploziile neîntrerupte ale proiectilelor fumigene pe toată întinderea frontului inamic indicau că, în scurt timp, sub protecția vîlului ce se forma, vor porni la atac infanteria și tancurile. Oare vor reuși trupele de asalt să străbată fisia de baraje și să pătrundă în apărarea dușmanului? Au început cele mai chinătoare minute. Vocile atacatorilor nu ajungeau pînă la noi, iar din cauza vizibilității proaste ostașii abia se distingeau chiar și prin binoclu. Trebuia să așteptăm rapoartele de luptă de la corpuri. Și le așteptam cu sufletul la gură. Beloborodov nu lăsa receptorul din mînă.

— Cum merge? întreba el din minut în minut ba pe unul, ba pe altul dintre comandantul de corpuri. Răspunsurile erau însă monosilabice și imprecise:

— Înaintează! Atacă!...

Prima veste îmbucurătoare a venit de la generalul Lopatin [comandantul Corpului 13 de gardă], ale cărui divizii acționau la centrul dispozitivului Armatei 43.

— Unitățile lui Krasnov și Timcik au pătruns în apărarea inamicului și ocolesc fortul nr. 5. Dușmanul rezistă cu înverșunare.

Cînd i-am raportat lui A.M. Vasilevski că a început atacul, el a spus ca pentru sine:

— De nu s-ar împotmoli la forturi... Dați ordin primelor eșaloane să nu se oprească, să ocolească forturile; eșaloanele doi să le blocheze, să le arunce în aer și să lichideze garnizoanele.

Bombardiere de noapte — ziua

Luînd legătura cu generalul Pokrovski [șeful statului major al Frontului 3 bielorus], am aflat că și Armata 11 acționează cu succes. Diviziile Corpului 16 de gardă, comandat de Guriev, atacau în sectorul fortului nr. 9, pe care puseseră stăpînire încă înainte de începerea ofensivei.

De aceea aici se realizase de la început o pătrundere adîncă. Și rapoartele de la Armata 50 erau încurajatoare: unitățile ei înaintau încet, dar sigur, către fortul Gneisenau. O situație mai grea se crease la corpurile de la flancuri, care trebuiau să atace frontal forturile 8 și 10, deosebit de puternice.

Dar, nu încăpea îndoială, începutul era bun. Acum trebuia accelerat ritmul înaintării. Aviația ne-ar fi putut ajuta foarte mult, de aceea am încercat să aflăm de la mareșalul Novikov [comandantul Forțelor aeriene militare sovietice] cîte aparate reușise

să trimită în luptă. N-am apucat să intru în legătură cu el, că pe deasupra noastră a trecut o patrulă de avioane de asalt.

— Se pare că au pornit, răsuflă ușurat Beloborodov. Cu aviația ne va fi mai ușor.

La un moment dat, în timp ce discutăm cu comandantul armatei unele probleme de conducere a trupelor, în apropiere detună o explozie asurzitoare. Am simțit o lovitură destul de puternică în umărul stîng și, proiectat de suflul exploziei într-un colț al încăperii, am dus instinctiv mîinile la ochi, pentru a-i feri de praf și cioburi. Cînd, după cîteva clipe, i-am deschis în-

cet, mi-a venit inima la loc: vedeam, deci ochii rămăseseră nevătămați. Capul mă durea, urechile parcă erau înfundate cu vată. Am privit în jur. Unda de șoc, provocată de explozia unui proiectil ce pătrunsesse în peretele clădirii, zvirlise afară și cercevele ferestrelor și sacii de nisip, făcând geamurile țândări. Eu și Beloborodov am scăpat cu ușoare contuzii. La punctul de comandă pierderile produse de bombardamentul de artilerie erau neînsemnate.

Cînd i-am raportat lui Vasilevski cele întimplate, el mi-a spus cu reproș:

Cum s-a ridicat ceața, corpul de aviație de vînătoare al generalului Ivanov s-a năpustit asupra aerodromurilor inamicului, blocîndu-le. Aproape concomitent orașul a fost atacat de avioanele de asalt, care au lovit în primul rînd tunurile antiaeriene.

La 9.30, după o pregătire de artilerie scurtă, dar puternică, cele trei armate au reluat asaltul. Ziua a doua a operației se deosebea însă radical de prima. Supremăția aviației sovietice era totală. La ora 10, 246 bombardiere au lovit de trei ori succesiv orașul și trupele din peninsula Semland, care încercau

pacitatea redusă de manevră vor face din aceste aparate o pradă ușoară pentru vînătorii fasciști.

— Nu vă fie teamă! îi întrerupse iritat Novikov. Am să vă dau o escortă de 125 avioane de vînătoare. Nici un „Messer” nu va îndrăzni să le atace. În plus, aviația de asalt și artileria nu vor permite tunurilor antiaeriene să tragă nici un singur foc...

Golovanov vroia probabil să-și mai exprime unele îndoieli, dar Novikov spuse hotărît:

— Într-un cuvînt, ați înțeles misiunea. Organizați decolarea pentru orele 13. Precizați obiectivele cu tovarășul Hriukin. Raportați cînd sînteți gata...

Un timp Novikov s-a plimbat agitat prin adăpostul spațios, și cînd Golovanov a raportat că e gata, a făcut un gest energic cu mîna:

— La 13.10 trimiteți-vă „armada” asupra Königsbergului!

Apoi, luînd legătura cu armatele 1 și 3 aeriene, Novikov le-a ordonat să trimită toate bombardierele și avioanele de asalt care mai erau disponibile împotriva aerodromurilor și pozițiilor artileriei antiaeriene a inamicului.

În mai puțin de o oră, 516 bombardiere grele au lansat asupra orașului peste 3700 bombe, cu o greutate totală de 550 tone. Numeroase fortificații au fost distruse. Depasarea tancurilor, camioanelor și subunităților de infanterie cu armament greu ale inamicului a devenit imposibilă. Apărarea dușmanului s-a divizat în focare de rezistență izolate.

Spre sfîrșitul zilei corpurile Armatei 43 au ajuns pînă la suburbia Ratshof și au cucerit cîteva cartiere în partea de nord-vest a Königsbergului. Un detașament de asalt din Divizia 235 a reușit să lichideze garnizoana fortului 5, blocat în ziua precedentă. Succesul a fost asigurat de acțiunile eroice ale pionierilor diviziei. Uraganul de foc nu i-a împiedicat să dezamorseze peste 200 mine și să deschidă drumul infanteriei. Ei

Comandantul fortăreței, generalul german Lasch (în dreapta imaginii), luat prizonier după căderea Königsbergului, este interogat de generalul-maior Guriev

În p. 35: trupe sovietice în timpul asaltului

— Putea fi mult mai rău. Beloborodov n-a fost prea inspirat în stabilirea punctului de comandă. Bine că v-ați ales numai cu atîta...

El ne-a ordonat categoric să lucrăm numai în încăperile de la subsol, iar pentru observare să folosim platforma amenajată în copac.

Între timp ofensiva armatei lui Beloborodov se desfășura conform planului. În dimineața de 7 aprilie vremea s-a îmbunătățit simțitor: deasupra orașului, învăluit în flăcări și fum, a apărut soarele.

să vină în ajutorul Königsbergului.

Pentru a intensifica la maximum loviturile din aer, mareșalul Novikov se hotărî să întreprindă o acțiune deosebit de îndrăzneță: să folosească în timpul zilei bombardierele grele ale aviației cu acțiune îndepărtată, care, de regulă, acționau noaptea. El îi telefonă lui A.E. Golovanov [comandantul aviației cu acțiune îndepărtată], cerîndu-i părerea, dar mareșalul încercă să se eschiveze, argumentînd că viteza mică și ca-

au scos explozibilul din mine și l-au detonat lângă zidul fortului. Dar acesta n-a cedat. Nici a doua explozie n-a dat rezultate. Au trebuit dezamorsate încă multe mine, pentru a face două încărcături puternice. Explodarea lor simultană a produs, în sfârșit, o spărtură mare în zid. De partea cealaltă a fortului, pionierii locotenentului Ișkinin făceau același lucru, iar soldații Merenkov și Malighin introduceau o încărcătură de exploziv în ambrazura caponierei. Lăsându-și tovarășul în adăpost, Merenkov se țiri să instaleze detonatorul, dar fu rănit. Malighin se grăbi în ajutorul prietenului, dar și el fu rănit. Șiroind de sînge, el îl trase înapoi pe Merenkov și detonă încărcătura. Aproape simultan își detonă încărcătura și locotenentul Ișkinin. Toți acești pionieri curajoși au primit titlul de Erou al Uniunii Sovietice. La căderea seriei garnizoana fortului 5 a depus armele și deasupra lui s-a înălțat drapelul roșu.

Foc împotriva parlamentarilor

Nici în a treia noapte nu le-am dat fasciștilor vreun răgaz. Aviația de noapte a lansat asupra centrului orașului 569 tone bombe. La ora 8 ștafeta a fost preluată pentru încă două ore de aviația frontului, iar la ora 10, după pregătirea de artilerie, toate armatele au reluat ofensiva.

În jurul orei 15 generalul Beloborodov, care asculta la telefon un raport de luptă, îmi spuse radios:

— Un regiment din Divizia 24 a făcut joncțiunea cu unitățile unei divizii din Armata 11, care au trecut riul Pregel.

Mi-am dat seama că în felul acesta se realiza încercuirea completă a garnizoanei Königsbergului, care nu mai avea scăpare.

Analizînd rezultatele zilei a treia, am înțeles că garnizoana încercuită are o singură posibilitate de salvare: în noaptea următoare să atace în lungul riului Pregel și să încerce să se unească cu gru-

parea „Semland”. Dacă nu se hotărâu să facă acest pas disperat, le rămânea o singură speranță — să mai reziste cîteva zile pe ultimul și cel mai puternic aliniament care cuprindea partea centrală a orașului.

Într-o privință, situația garnizoanei încercuite se îmbunătățise întrucîtva: noi nu mai aveam posibilitatea să folosim masat aviația de bombardament, de teamă să nu lovim trupele proprii.

Încercînd să evite o vîrsare de sînge inutilă, A.M. Vasilevski a adresat trupele încercuite apelul de a depune armele. Dar comandantul Königsbergului a hotărît totuși să răzbată spre vest. Prevăzînd o asemenea acțiune, trupele noastre au înțîmpinat în mod organizat contraatacurile executate de inamic, atît din peninsula Semland, cît și din centrul orașului. Numai în sectoare izolate, sub protecția întinericului, grupuri de fasciști au reușit să se infiltreze în dispozitivele noastre, unde și-au găsit sfîrșitul.

În timpul nopții două grupe de antifasciști din comitetul „Germania liberă” au izbutit să pătrundă în centrul orașului și să difuzeze manifeste cu apelul nostru de a depune armele. Una dintre grupe, avînd un steag alb, a încercat să se apropie de citadela, dar fasciștii au deschis focul împotriva parlamentarilor.

Cînd, în zorii zilei de 9 aprilie lui A.M. Vasilevski i s-a raportat că nu există nici un indiciu cu privire la capitulare, el l-a chemat pe generalul Barsukov, comandantul artileriei frontului, și i-a ordonat să concentreze focul întregii artilerii asupra centrului orașului, pentru ca, pînă la căderea seriei, armatele să poată încheia asaltul Königsbergului.

După o scurtă, dar puternică pregătire de artilerie, asaltul a fost reluat pe tot frontul. Corpul de la flancul drept al Armatei 43 a cucerit fortul 6, iar diviziile celorlalte două corpuri au pătruns în centrul orașului, cucerind o fortificație după alta. Forțînd riul Pregel, unitățile di-

viziei comandate de generalul Tolstikov au ajuns în apropierea castelului regal. Generalul Guriev, comandantul corpului, aflat mereu în sectoarele cele mai grele, a sosit la fața locului și i-a ordonat generalului Tolstikov să cucerească acest important nod de apărare din centrul orașului, apărat de batalioane de ofițeri.

La sfîrșitul zilei de 9 aprilie raioanele de nord-vest, vest și sud ale orașului se aflau în minile noastre, inamicul menținîndu-se doar în centru și în partea de est. În cele din urmă, comandantul Königsbergului a luat prima hotărîre înțeleaptă, trimițînd parlamentari prin care comunica încetarea rezistenței. A.M. Vasilevski a dat dispoziții ca reprezentanții noștri să-i însoțească la comandamentul german. La orele 21.30 generalului Otto Lasch i-a fost înmînat ultimatumul comandamentului sovietic și, după oarecare ezitări, el a ordonat trupelor sale să înceteze rezistența.

În zori, din centrul orașului au pornit coloane lungi de prizonieri. Înapoiindu-mă la punctul de comandă al frontului, am găsit acolo un grup de generali fasciști, în frunte cu Otto Lasch. Deprimăți de căderea atît de rapidă a fortăreței pe care o considerau inexpugnabilă, ei așteptau posomorîti înțîlnirea cu A.M. Vasilevski, care își exprimase dorința să-i interogheze.

Cînd am intrat în cabinetul comandantului frontului, mareșalul Vasilevski discuta cu un grup de comandanți sovietici despre rezultatele operației, încheiată cu deplin succes, în decurs de numai patru zile.

A.M. Vasilevski a ordonat să fie introduși generalii prizonieri. Fostul comandant al Königsbergului răspundea la întrebări destul de degajat. Referindu-se la bilanțul luptelor, el spuse cu amărăciune:

— Era imposibil de presupus că o cetate ca Königsbergul va cădea așa de repede. Comandamentul rus a conceput bine această operație și a executat-o ireproșabil.

Cuvînt introductiv și
traducere A.I. COVALIU

OVERLORD: CAPITOLUL SECRET (III)

STEPHEN E. AMBROSE

Pe măsură ce acele căsornicului celui de-al doilea front se apropiau de Y, cum era indicată codificat prima zi a lunii iunie, când urmau să se încheie toate pregătirile și, mai ales, de Y+4, data inițial stabilită a debarcării în Normandia, în culise tensiunile și conflictele sporeau. Unele erau firești, având în vedere dimensiunea, fără precedent, a operației. Altele decurgeau direct din obiectivele diferite politice, pe termen lung, ale Statelor Unite și Marii Britanii. Toate acestea își afluau prelungirile, pe de o parte, în insistențele lui Churchill de a determina anularea debarcării de sprijin din sudul Franței și continuarea ofensivei din Italia, spre Balcani și Europa Centrală, pe de alta, în resentimentele unor înalți comandanți englezi față de Eisenhower personal. O lucrare apărută în octombrie 1982 menționează în acest sens pe generalul B.L. Montgomery, care urma să coordoneze trupele terestre în faza inițială a invaziei, citindu-l dintr-o scrisoare adresată, în aprilie 1944, unui alt comandant britanic: „Trebuie să spun că el [Ike] a fost bun, probabil, pe linie politică, dar că, indiscutabil, habar nu avea de nimic în materie de luptă”. Generalului Allan Brooke, tot Montgomery îi scria despre Eisenhower: „el trebuie ținut, pur și simplu, la o parte de toată această afacere, dacă dorim să câștigăm războiul”.

Eisenhower avea și el o părere la fel de „bună” despre colaboratorul lui. El i-a declarat lui Cornelius Ryan în perioada postbelică, cu condiția ca acesta să nu publice aprecierea decât după ce Ike nu va mai fi în viață: „Britanicii n-au înțeles niciodată sistemul american de comandă... (Montgomery) a ajuns să blesteme că americanii și eu, în special, nu avem nici un credit, că sîntem nepricepuți în ce privește războiul, așa încît am încetat chiar să comunic cu el”. Aceste resentimente personale, care au durat cît au trăit cei doi șefi militari, ca și conflictele de interese politice, au trebuit să fie netezite, pentru a face să prevaleze obiectivul comun: pătrunderea cu succes în vestul continentului. Principalul argument al lui Eisenhower în disputele cu Churchill — nu puține și nu ușoare — era că el, generalul, nu are autoritatea să schimbe ordinele primite de la Casa Albă decât în urma unei dispoziții comune, a premierului și a președintelui Roosevelt, și că anularea debarcării în sudul Franței va face imposibilă dezvoltarea succesului inițial al Overlord și chiar

va permite trupelor germane să contraatace decisiv Corpul expediționar. Desigur, sistemul Ultra¹, Fortitude și Bodyguard erau elemente de neprețuit în succesul invaziei, dar ele nu puteau înlocui acumularea unor resurse uriașe și elaborarea unei strategii generale corespunzătoare, care a fost strălucit aplicată. De fapt, deschiderea celui de-al doilea front nici nu mai putea fi aminată. Nici din punct de vedere politic, nici militar.

În reușita operației, se conta, desigur, și pe începerea ofensivei armatei sovietice, care, în anii 1941, 1942, 1943, 1944, purtase tot greul războiului împotriva Germaniei naziste în Europa, ofensivă menită, din punctul de vedere al Corpului expediționar anglo-american, să imobilizeze orice transfer de trupe ale Wehrmachtului în vest și să sporească încordarea în care se găsea Germania. Evident, pe punțile de comandă de la Washington și Londra nu se puneau problema dacă sovieticii își vor respecta angajamentul luat la Teheran, ci, mai curând, unde va ajunge, în următoarele luni, linia frontului sovieto-german, principalul front al războiului.

La 10 aprilie 1944, șeful misiunii militare a S.U.A., generalul Deane, și șeful misiunii militare britanice, generalul Burrows, au adus la cunoștința șefului Marelui Stat Major al armatei roșii, mareșalul A.V. Vasilevski²,

că operația de forțare a Mării Mincei va începe la 31 mai, data putând fi devansată sau întârziată cu două sau trei zile, în funcție de condițiile atmosferice și de flux. După opt zile, un mesaj comun Roosevelt-Churchill îi confirma lui Stalin comunicarea și se încheia astfel: „Vă trimitem cele mai bune urări și credem că armatele dv. și ale noastre, acționând în deplină înțelegere și în conformitate cu acordul nostru de la Teheran, vor zdrobi pe hitleriști”. Stalin le-a răspuns la 22 aprilie, exprimându-și „încrederea în succesul operației proiectate” și dînd asigurări: „Așa cum ne-am înțeles la Teheran, armata roșie va întreprinde la aceeași dată o nouă ofensivă, pentru a acorda un sprijin maxim operațiilor anglo-americane”.

La 20 mai, la Marele Cartier General sovietic s-a definitivat hotărîrea Comandamentului suprem pentru planul campaniei de vară, care prevedea pentru iunie declanșarea ofensivei în Karelia, urmată, în a doua jumătate a lunii, de marea ofensivă în Bielorusia (operația Bagration), care avea să aducă armata roșie în 45 zile în sectorul central al frontului sovieto-german, pe Vistula.

Ultimul episod din cartea lui S. Ambrose (Ike's Spies...) — pe care Magazin istoric îl prezintă cu titlul și subtitlurile redacției — ne poartă pînă în momentul în care zarurile au fost aruncate.

Y + 5

De fapt, în perioada dinaintea invaziei, Eisenhower acordase mai mult timp problemelor de securitate decît celor de disimulare. Era mai important ca germanii să nu știe că Normandia este locul debarcării decît să creadă că Pas de Calais este acest loc. Singurul mare avantaj al lui Ike asupra lui Rommel și von Rundstedt era acela că el știa unde și cînd se va da lupta, în timp ce adversarii săi trebuiau să ghicească. Pentru a-l menține în această stare de incertitudine, Eisenhower era în stare să facă orice — și chiar a făcut

— pentru a păstra secretul operației Overlord. „Successul sau eșecul operațiilor viitoare depinde de capacitatea înamicului de a obține informații prealabile de natură exactă”, declară Eisenhower într-un memoriu difuzat tuturor comandanților din subordinea sa.

Pentru a se feri ca asemenea informații prealabile să ajungă la germani, Eisenhower a trebuit să ceară guvernului britanic unele lucruri greu de acceptat. Uriașe activitate ce se desfășura în insulele britanice, marea concentrație de trupe, venirile și plecările de avioane — toate acestea erau surse potențiale de seurgere a secretului. Acest lucru era valabil în special în zonele de litoral, unde exercițiile de antrenament puteau furniza multe informații unui observator inamic. Eisenhower i-a cerut lui Churchill să îndepărteze pe toți civili din zona de coastă, de teamă că printre ei s-ar putea afla și spioni nedesocoperți. Churchill a refuzat: nu putea merge așa de departe, întrucît să tulbure într-adevăr viața oamenilor. Generalul britanic Frederick Morgan, din cadrul statului major al lui Ike, a afirmat că toate acestea sînt de politică, mormăind: „Dacă eşuăm, n-o să mai fie nici o politică”.

Pe la sfîrșitul lui martie, Montgomery a declarat că ar vrea ca toți civili să fie dați afară din terenurile lor de exerciții, iar Ike a trimis o pledoarie persuasivă Cabinetului de război, în care afirma că „ne-am încredințat conștiința, dacă peste ani de zile am avea sentimentul că prin neglijarea unor prudențe de securitate am compromis succesul aceas-

tor operații vitale sau că am frosit viața oamenilor”. Churchill a cedat. Civili au fost scoși din zonele de pregătire și ținți în afara lor, pînă la câteva luni după debarcare.

În aprilie, Eisenhower a alinit din nou Cabinetul de război britanic să facă un pas împotriva voinței lui. A propus nici mai mult nici mai puțin decît anularea privilegiilor de comunicații diplomatice din Regatul Unit. Churchill nu manifesta nici cea mai mică dorință să aplice o măsură atît de drastică, însă Eisenhower a insistat. „Mă simt dator să afirm, cu toată franchețea, că această sursă de seurgere a secretului reprezintă, după părerea mea, cel mai mare risc la adresa securității operațiilor noastre și a vieții marinarilor, soldaților și aviatorilor noștri”. El a mai spus că știe că o interdicție diplomatică va crea mari dificultăți guvernului britanic și își dă seama că tot biamaul generat de această acțiune va cădea asupra Cabinetului de război. Totuși „nu-mi pot reprima gîndul că aceste dificultăți sînt întru totul contrabalansate de problemele mai mari aflate acum în joc”.

La 17 aprilie, Cabinetul de război a hotărît să nu li se mai permită reprezentanților diplomației să transmită sau să primească mesaje necenzurate, iar currierii de specialitate nu mai puteau părăsi teritoriul Regatului Unit. Aceste restricții nu se aplicau americanilor și rușilor. Toate guvernele aliate și reprezentanții lor în Regatul Unit au protestat, iar de Gualle a întrerupt negocierile cu Comandamentul suprem al forțelor expediționare aliate privind condu-

¹ În planurile pentru Overlord au fost folosite și rapoartele extrem de amănunțite ale ambasadorului și ale atașatului militar ai Japoniei la Berlin, privind sistemele de apărare germană pe coasta franceză. Transmise prin radio la Tokio, aceste rapoarte, ca și întregul trafic de corespondență cifrată japoneză, erau „citite” de cryptografi americani, care penetraseră codul încă înaintea atacului de la Pearl Harbor. Pe baza observațiilor directe și a informațiilor OKW, rapoartele din septembrie și noiembrie 1943, mai ales furnizaseră date precise despre amplorarea dispozitivului german și modul în care se intenționa să se acționeze. Scurt timp înaintea Zilei Z, atașatul militar japonez, care tocmai revenise dintr-un nou tur al Normandiei, raportase ultimele sale observații, incluzînd pînă și măsurătorile în centimetri ale capcanelor pentru tancuri și ale altor obstacole de pe plaje sau din imediata vecinătate.

² Magazin istoric, nr. 2-3/1975.

cerca și utilizarea rețelelor ilegale franceze¹.

Explicabil deci de ce a fost Churchill atît de agitat, cînd Eisenhower i-a spus că vrea ca interdicția să continue și după ziua debarcării. Ike se temea că, în cazul anulării interdicției, germanii își vor da seama că operația Overlord reprezintă lovitură principală și atunci acțiunea Fortitude ar fi fost compromisă. Socat de această cerere, Anthony Eden, ministrul de externe în Cabinetul de război, a spus, în numele lui Churchill, că toate guvernele aliate se așteaptă ca interdicția să fie anulată de îndată ce se anunță invazia. Supărarea lor pe britanici va fi cu atît mai mare, cu cît acest lucru se va întîrzi. Eden i-a cerut lui Ike să fie de acord cu ridicarea interdicției la una sau două zile după debarcare.

Eisenhower a replicat că nu-l convine. Dacă se ridică imediat interdicția, Hitler „va deduce că, din acel moment, își poate concentra în siguranță forțele, pentru a respinge asaltul nostru”. Churchill a arătat că îl este imposibil să fie de acord cu o interdicție diplomatică nelimitată, din cauza marilor dezagremente și fricțiunilor provocate de acest lucru. El a propus ca interdicția să continue încă șapte zile după debarcare. Ike a răspuns că nici la asta nu-l mulțumesc. Și, pînă la urmă, a obținut cîtig de cauză. Interdicția s-a prelungit 13 zile după debarcare.

În condițiile în care guvernul britanic îi asigură o colaborare absolut admirabilă, Eisenhower nu putea răspunde decît cu aceeași monedă.

Tot ce era de făcut...

Dispozițiile sale cu privire la măsurile de securitate, adresate comandanților și unităților respective (în cazul invaziei), erau, prin urmare, clare, directe și severe. El a ordonat tuturor unităților să mențină cel mai desăvîrșit nivel de securitate individuală și, în cazul unor abateri, să aplice cele mai drastice măsuri disciplinare. Și s-a și ținut de cuvînt.

În aprilie, generalul Henry Miller, șeful aprovizionării Forței aeriene IX și fost coleg al lui Ike la West Point, a luat parte la un cocktail, la hotelul Claridge. Acolo a început să vorbească necontrolat, pîngindu-se de dificultățile pe care le are în asigurarea aprovizionării și adăugînd că problemele sale vor lua sfîrșit după debarcare, despre care a spus că va începe înainte de 15 iunie. Cînd cineva a pus la îndoaia data avansată de el, Miller a propus să facă un pariu. Ike s-a aflat despre această indiscreție chiar în dimineața următoare și a acționat imediat. A ordonat retrogradarea lui Miller, la gradul său permanent de colonel, și l-a expedit înapoi în Statele Unite — cea mai jalnică umilire pentru un ofițer de carieră. Miller și-a susținut nevinovăția. Drept răspuns, Ike i-a scris: „Dragă Henry, nimic nu mă îndurerează mai tare decît să mă

văd pus în situația de a judeca acte implicînd delicta militare, comise de ofițeri de caracter și cu bune state de serviciu, mai cu seamă cînd este vorba de prieteni vechi și apropiați”. Dar decizia și-a menținut-o.

O altă gafă s-a petrecut în mai. Ike a aflat că un ofițer de marină american, îmbrăcîndu-se la o petrecere, a dezvăluit amănunte despre apropiatele operații, inclusiv zonele, capacitățile de transport, efectivele și datele; Eisenhower i-a măturat și deke lui Marshall. „Mă furiează atât de tare că survin asemenea surori inutile și suplimentare, înfîc eu însumi l-aș împușca bucurios. Fie numai și faptul că s-a întîmplat atît de repede după cazul Miller și tot este de ajuns să te aducă la disperare”. Ofițerul în cauză a fost și el expedit „retur” în Statele Unite.

În cluda tuturor precauțiilor, inevitabil apăreau și momente de sperietură, pentru că sub comanda lui Ike aflau mai bine de 2,5 milioane oameni. Un asemenea număr s-a petrecut la sfîrșitul lunii martie, cînd o serie de documente referitoare la Overlord, inclusiv informații despre efective, amplasamente, înzestrare și data aproximativă a invaziei, au fost descoperite, neglijent ambalate, la oficiul poștal din Chicago. Cel puțin zece poștași văzuseră cîteva dintre documente. Pachetul — destinat Departamentului de război din Washington — purta adresa unei fete din Chicago. Și mai agravant era faptul că acest sergentul care pusese pe pachet adresa eronată, Richard E. Tymn, era de origine germană. El a fost supus unui interogatoriu amănunțit; pînă la urmă, a reieșit că nu era vorba de un spion, ci de o simplă neglijență. Cînd scrisorile destinate pe pachet, pe sergentul în cauză li copleșise dorul de casă și trecuse adresa surorii lui. Nimic de mirare deci că pe Ike îl apuca disperarea și că putea spune că ar tăia bucurios, cu mîna lui, cîteva beregale.

Măsurile de securitate pentru operația Overlord includeau și efortul de a nu le permite germanilor să descopere diferitele invenții noi, cu ajutorul cărora aliații contaș să obțină succese, cum ar fi porturile artificiale sau tancurile amfibii. Dacă germanii ar fi aflat despre „Mulberry” (numele codificat al unor platforme de beton care urmaș să fie remorcate în Normandia, iar apoi seundate, pentru a se crea un port artificial), ar fi știut că aliații vor debarca pe un tîrm deschis, nu direct într-un oraș portuar. Atît sistemul Ultra cît și sistemul Mistifcare îl spuneau lui Eisenhower că germanii nu bănușesc nimic; mesajele radio germane nu pomeneau nimic despre porturi artificiale, iar șefii spionajului din Berlin nu le cereau spionilor lor din Anglia nici o informație referitoare la Mulberry.

La mijlocul lunii mai, Eisenhower a ordonat concentrarea forței de asalt în apropierea porturilor din sudul Angliei, de unde trebuia să pornească invazia. Atunci, uriașele grămezi de materiale, adunate și depozitate pe tot cuprinsul Regatului Unit, au început a fi transportate în nesfîrșite convoaie spre sud, umplînd apoi toate antrepozitele existente și revărsîndu-se în cîmpurile camuflate dinproje. Între timp, sute de mii de oameni se deplasau în zonele cu coteuri din comitatele sudice. Erau complet izolați de restul lumii; în jurul

taberelor se întindeau garduri de sîrmă ghimpată, menținînd trupele înăuntru și elvînd în afară. Cîra 3.000 persoane din Corpul de Informații Asid guraș paza zonei. Într-o zi se știa că germanii erau pe punctul de a pune armele V¹ în stare operațională, camuflajul era omniprezent. Din punct de vedere militar, acesta era obiectivul cel mai tentant și mai avantajos pentru inamic.

În interiorul taberelor, militarii primeau instrucțiunile finale. Atunci au aflat pentru prima dată că vor merge în Normandia, au examinat machetele planșelor, diverse fotografii, s-au familiarizat cu rețelele din teren, au primit asigurări despre covîrșitorii sprîjn naval și aerian pe care îl vor avea și, la urmă, îl s-a făcut o prezentare generală, o descriere în linii mari a operației Overlord. Oamenii lui Ike erau gata de start. „Redutabila oștire — avea să scrie mai tîrziu generalul — era încordată ca un arc sub tensiune, gata pentru momentul în care i se va elibera energia. Și va face saltul peste Canalul Mînelei”.

Tot ce era de făcut se făcuse. Îi vor surprinde oare pe germani? La această întrebare, nu se putea răspunde. Cît despre semnele venite în ultimul moment, mai rele nici că puteau fi. La sfîrșitul lunii mai, în Normandia apăsuse puternica divizie de blindate „Panzer Lehr”. Împreună cu Divizia 21 tancuri, care se deplasau din Bretagne la sen, exact în locul unde urma să debarce Armata 2 britanică. Fapt și mai alarmant, sistemul Ultra a dezvăluit că Divizia 91 germană, specializată în combaterea desantelor aeriene, și Regimentul 6 parașutiști german se deplasaseră la 29 mai, exact în zonele în care urmaș să fie parașutate Diviziile 82 și 101 aeroporțate americane, în noaptea dinainte de debarcare. În sfîrșit, Divizia 352 germană, veterană de pe frontul rusesc, înaintase de la St. Lo la baza peninsulei Cotentin, spre litoral, ocupînd amplasamente care dominaș plaja „Omaha”, unde urma să debarce Armata 1 americană.

Aceste mișcări de trupe provocau frisoane tuturor. Această l-a făcut pe comandantul forțelor aeriene, Leigh-Mallory, să-l îndemne pe Eisenhower să renunțe la desantul Diviziilor 82 și 101, de teamă că vor fi distruse. După cum scria Ike mai tîrziu, „...problemă mai dificilă ar fi fost creșterea de concept”.

Curînd însă, apără toamă o asemenea problemă. Comandamentul suprem al forțelor expediționare aliate (SHAEF) se pregătise pentru toate eventualitățile, cu excepția timpului. La 4 iunie, o furtună puternică se abătuse din direcția nord-vest. Valurile și vîntul erau mult prea puternice pentru a încerca o debarcare. Peste noapte, meteorologul Comandamentului suprem deveni cel mai important ofițer de informații.

* În afară de V-1 (bomba zburătoare cu care primul atac asupra Angliei a avut loc în noaptea de 12 spre 13 iunie), fusese pusă la punct și V-2, o rachetă purtînd o tonă de încălăcitură explozivă, cu viteză supersonică, imposibil de detectat cu mijloacele existente atunci. Germania dispunea și de V-3, un „tun” cu bătăi lungă, de „urui” „buze” puteau fi trase asupra Londrei, la fiecare 12 secunde, din apropierea de Calais. Nu a putut fi utilizat, pînă în momentul în care armatele aliate au ocupat amplasamentul.

¹ Impunerea interdicției i-a dat lui Hitler un indiciu util despre momentul declanșării operației Overlord. La sfîrșitul lui aprilie, el observă că „englezii au luat măsuri pe care nu le pot menține decît șase pînă la opt săptămîni”.

² Academia militară a S.U.A., creată în 1802.

³ Dudul sau aguda, în traducere.

Garbo transmite

4 Iunie 1944. Colonelul J.M. Stagg din forțele aeriene britanice trebuia să-i furnizeze lui Ike ultima informație de care avea nevoie pentru a lansa operația Overlord, o informație pe care nimeni nu ar fi putut-o ține sub control și nici păstra în secret: cum va fi vremea în ziua debarcării!

Pentru a răspunde la această întrebare, de însemnată crucială, Stagg avea șase servicii meteorologice (americane și britanice, aparținând forțelor terestre, navale și aeriene), care îi furnizau prognoze. În dimineața zilei de 4 Iunie, spre marea sa nedumerire, el s-a trezit în fața șase prognoze meteo, toate diferite una de cealaltă.

Stagg era beneficiarul efortului german, deoarece sistemul Ultra,

situație, el a creat propria sa prognoză, inspirată din toate celelalte și totuși diferită de toate celelalte. În ciuda furunii puternice din 4 Iunie, Stagg a prevăzut o schimbare a vremii pentru 6 Iunie. Și Ike s-a avut încredere în el. A hotărât să-și asume riscul și să pornească la acțiune¹.

Inviația era declarată. La 6 Iunie 1944, ora 1 noaptea, agentul german Garbo a transmis Abwehrului cel mai prețios secret al războiului: unde și când urmează să aibă loc debarcarea. Garbo a raportat că operația Overlord este în curs de desfășurare, a numit câteva dintre diviziile participante, a indicat momentul în care acestea au părăsit portul Portsmouth, prezicând că probabil vor ajunge în Normandia în zori.

Raportul trebuia decifrat, citit, evaluat, retransmis la Berlin. Acolo urma să fie decifrat, dactilo-

vedea 5 000 nave în dreptul coastelor și primul val de trupe coborînd pe țărm. Dar, în mod sigur, știrea a fost o confirmare în plus a bunelor păreri despre Garbo.

În zorii zilei de 6 Iunie, redutabila oștire a lui Eisenhower a traversat cu succes Canalul Minciei, s-a năpustit asupra plajelor Normandiei și a creat un cap de pod. Pierderile suferite de desantul de parașutiști, deși grele, nu au atins 70 la sută, cifra prezisă de Leigh-Mallory. Au existat multe momente de îngrijorare de-a lungul plajei „Omaha”, unde Divizia 1 americană a avut în față Divizia 352 germană, dar, pe 8 Iunie, la căderea soarelui, americanii erau solid instalați pe poziții. Trupele britanice și canadiene și-au realizat, și ele, în general, obiectivele stabilite pentru ziua debarcării.

Mii de nave așteptând în porturile britanice doar semnalul de plecare

În p. 41: debarcarea continuă zi și noapte

prelînd știrile meteo de la submarinile germane, îi ajuta să-și completeze hărțile sinoptice². În această

¹ Secretul Ultra — poate cea mai importantă sursă de informații despre inamic, în orice caz cea mai sigură pentru a verifica date obținute prin toate celelalte mijloace privind, mai ales, situația militară — a putut fi păstrat tocmai datorită măsurilor deosebite de securitate care îl înconjurau. Operațiunile de descifrare, traducere, triere și repartizare a materialului reveneau exclusiv britanicilor. Aducerea informațiilor la cunoștința celor îndrăgiiți să le primească (de la comandant de corp de armată în susul ierarhiei), dar fără a se preciza cum au fost procurate, se efectua printr-un sistem de unități speciale de legătură — Special Liaison Units (SLUS). Abia din 1943 s-a trecut la crearea de SLUS-uri formate și din ofițeri americani, în total circa 20 (cifra exactă este secretă și astăzi), în frunte cu Telford Taylor, ulterior procurorului S.U.A. la Procesul de la Nürnberg. Ofițerii recrutați în grupul lui Taylor trebuiau să fie tineri, cu aptitudini intelectuale și diplomatice deosebite (se aveau în vedere și relațiile cu generalii comandanți), cu o mare

grație și trimis la Cartierul general al armatei, iar apoi la Hitler. Întregul proces urma să se repete în sens invers, pentru ca ordinele corespunzătoare să ajungă la trupele germane de pe litoralul francez. Știrea nu putea ajunge în timp util. Cînd o primeau, germanii puteau avea 6 000 avioane deasupra capului, puteau

rezistență fizică și nervoasă, pentru a face față încordării și efortului prelungit, și cu grade modeste, căpitani sau maiori, pentru a nu atrage atenția asupra lor. La americani SLUS-ul a fost încorporat unei noi organizații — Ramura specială (Special Branch) a Serviciului de informații militare (G-2) din Marele Stat Major, care integra și analiza toate sursele spionajului și contraspionajului.

² De fapt, la 4 Iunie au avut loc două sedințe de analizare a rapoartelor meteorologice. Prima, în zori a indicat că a doua zi vremea nu va fi prielnică pentru ca forțele aeriene să-și îndeplinească misiunea. Eisenhower a ordonat atunci convoaielor care se pusese în mișcare să revină la țăzele lor. Aici, S. Ambrose se referă la ședința de la ora 21.30, care a decis începerea Overlordului.

Vremea proastă fusese de un real ajutor aliaților, deoarece germanii au crezut că pe o asemenea vreme nu se va lansa o invazie. De fapt, tocmai din cauza timpului nefavorabil, ei au anulat misiunile de recunoaștere obșnuite, aeriene și navale, care i-ar fi avertizat despre apropierea flotei. Un exercițiu militar pe hartă, ținut la Rennes, cu participarea unui număr de comandanți de armată și de divizii din regiunea Normandiei, s-a desfășurat conform programului. Iar Rommel, după ce a studiat rapoartele meteo, a plecat în vacanță!

Nici un submarin, nici o bărcuță, nici un avion, nici o instalație radar³,

³ Încă de la sfîrșitul anului 1943 serviciile secrete britanice au întocmit un dosar al întregului echipament radar german de la fațada Atlanticului, din Norvegia și pînă la frontiera spaniolă, completat permanent cu mijloace de buiere și de simulare a prezenței unor mari forțe navale și aeriene pe direcții false. În cele trei săptămîni anterioare Zilei Z, bombardamentele aeriene au scos din funcțiune aproape totalitatea celor 47 stații radar germane din zona invaziei. Una singură, din apropiere de Caen, a detectat mișcarea reală a

nici un german, oriunde s-a aflat, nu a detectat lansarea celui mai mari flote de nave de război din istorie sau trecerea acestora — sub acoperirea celui mai mari forțe aeriene adunate vreodată — peste Canalul Mincel. După cum a notat generalul Walter Warlimont, adjunctul șefului Direcției operației a Mare-lui Cartier General german, în a juna operației Overlord, conducătorii Wehrmachtului „nu aveau nici cea mai mică idee despre faptul că războiul ajunsese la ei”.

Un element rar menționat care a contribuit la hotărârea lui Eisenhower de a începe acțiunea la 6 iunie a fost teama acestuia că amînarea operației Overlord, pînă la următoarea dată potrivită, 16 iunie, ar fi putut compromite acțiunea Fortitude. Zece de mii de soldați ai aliaților stău ca Normandia este locul debarcării; menținerea lor, timp de două săptămîni, în stare de izolare față de lumea exterioară părea o sarcină imposibilă. În plus, recunoașterea aeriană germană putea descoperi imensa acumulare de forțe în jurul orașului Portsmouth, din sudul Angliei. Se părea că Rommel doar e pe cale să-și întărească dispozitivul în Normandia și peninsula Cotentin. Dacă Overlord tot trebuia declanșată, atunci trebuia declanșată la 6 iunie!

„Orchestra”

funcționează din plin

În zorii zilei de 7 iunie, primul obiectiv fundamental al operației Overlord — aducerea în armul — fusese realizat. Începea acum cea de-a doua încercare. Îi convinsese oare acțiunea Fortitude pe germani că debarcarea în Normandia nu este decît o disimulare? Pe continent, Rommel și Rundstedt aveau o mare superioritate numerică față de Ike. Dacă acțiunea ferm și prompt, aducînd întîrzi în Normandia în cea mai mare viteză, ei ar fi dispus de suficient timp și ar fi avut destule posibilități să-și împingă pe aliați înapoi în mare. Întrucît germanii se puteau deplasa cu camioanele, cu tancurile sau pe calea ferată — în vreme ce forțele aliate trebuiau să ajungă pe cîmpul de luptă cu vapourile și navele de debarcare —, avantajul era de partea lor.

Ike dispunea de trei arme, pentru a-și ține pe inamic cît mai departe de cîmpul de luptă, timp în care își aducea mereu unități proaspete din Marea Britanie. Prima armă era superioritatea aeriană. Din zorii și pînă la asfințit, pe șosele și pe căile ferate, aviatorii aliaților bombardau și mitraliau toate coloanele inamice descoperite că încercau să ajungă în Normandia. Cea de-a doua armă a lui Eisenhower o reprezenta Rezistența franceză, care acționa în strînsă coordonare cu Comandamentul suprem al forțelor expediționare aliate (SHAEP) împotriva obiectivelor indicate de Ike, hărțuind coloanele germane, aruncînd în aer poduri, creînd obstacole pe șosele

navelor de debarcare, dar raportul nu a fost luat în seamă, nefîind confirmat de alte surse. În noaptea precedentă invaziei, simultan cu intensificarea bruiajului printr-un sistem special radio, s-a dat, de asemenea, impresia că o forță navală s-ar îndrepta spre răsărit de Sena.

și folosind o sumedenie de alte mijloace, pentru a încetîni ritmul deplasării trupelor germane”. Cea de-a treia armă a lui Ike în lupta pentru realizarea acumulării de forțe era cea mai ieftină, din punct de vedere al angajării de oameni și materiale, dar și cea mai eficientă, în sensul menținerii trupelor germane cît mai departe de zona luptelor. Era vorba de continuarea acțiunii Fortitude, realizînd, de această dată, una dintre cele mai îndrăznețe operații din tot cursul războiului”.

La trei zile după debarcare, pe 9 iunie, Garbo l-a transmis un mesaj agentului său de control, cu rugămintea de a fi supus, de urgență, înaltului comandament german. „Actuala operație, desl reprezintă un asalt pe scară largă, aruncînd o sarcină diversă — afirmase Garbo. Obiectivul ei este de a crea un cap de pod puternic, pentru a atrage cea mai mare parte a rezervelor noastre în zona asaltului și a le reține acolo, astfel încît să lase expusă o altă zonă, unde inamicul să poată ataca, avînd oarecare perspective de reușită”.

Descriînd dispozitivul de luptă al aliaților, Garbo afirma că Eisenhower

Numai în noaptea de 5 spre 6 iunie, în urma anunțului codificat transmis de postul BBC (Londra), forțele Rezistenței franceze au atacat cu succes 950 obiective feroviare, paralizînd sau încetînînd considerabil transferul trupelor, mai ales al blindatelor germane. Așa a început epoea „bătăliei căilor ferate”, cum a rămas cunoscută și care s-a înca-drat uriașei contribuții a Rezistenței la reușita invaziei.

După data de 10 iunie, cînd, conform angajamentului asumat la Teheran, au început marile operații ale armatei sovietice din vara lui 1944, printr-o ofensivă pe frontul din Karelia, a doua zi, Eisenhower a primit două mesaje din partea șefului misiunii militare americane la Moscova, generalul-maior Deane. Ele conțineau informații despre datele prezentate de Stalin cu privire la operații și aveau propunerea de a se trimite un mesaj personal mareșalului Vasilevski. În acel moment conform hotărîrîi din 20 mai a Comandamentului suprem sovietic, mareșalul A.M. Vasilevski coordona — după cum indica sursele sovietice — pregătirea operației Bagration. Din documentele americane nu rezultă de ce urma ca mesajul să fie adresat lui Vasilevski. La 13 iunie, Eisenhower a trimis următorul mesaj: „Forțele aliate din nord-vestul Europei vă transmit felicitări și cele mai bune urări la începerea noii ofensive de pe frontul Leningrad. În decursul multor luni în care ne-am pregătit pentru bătălia începută acum pe acest teatru (de operații), strălucita performanță a marilor armate roșii a fost o sursă constantă de inspirație ca și în timpul campaniilor din Mediterana, de anul trecut. În prezent, noi forțăm pe nazisti să extîndă fronturile lor de luptă și să-și consume și mai rapid resursele pe care ofensiva aeriană le lăsează constant. Vă dorim marile succese pe care le merită atît de mult curajul, capacitatea de rezistență și hotărîrea voastră și sîntem mîndri că noi aducem zilnic în linia de luptă din ce în ce mai mulți camarazi de arme de-ai voștri, pentru a contribui la distrugerea finală a tiraniei naziste”.

magazin istoric 1984

SERIALELE NOASTRE

● În numărul de față, încheiem dezvăluirile privind secretul, care a asigurat reușita pregătirilor — fără egal în istoria războaielor — pentru operația Overlord. Capitulul secret — Fortitude — începe în numărul 3; Marea mistificăre păzește Marea Armada ● Ike Incognito la Londra ● O șansă care nu trebuie pierdută ● Cel mai bun spion... germani în serviciul lui Eisenhower ● Secțiunea BI-A contra Abwehrului ● În numărul 4 al revistei: Armate fantomă, comunicații radio false, spioni dubli — un singur scop: înghețarea conducerii celui de-al III-lea Reich ● 200 rapoarte pentru 1 frază ● Bodyguard cu destinația București ● Comandantul-șef fumează 80 țigări pe zi ● Norvegia sau Normandia — aceasta este întrebarea ● Hitler inghite momeala.

● O incisivă incursiune în culisele acțiunilor și confruntărilor dintre căpeteniile fasciste, în serialul: 1939-1943. Berlinul văzut de la Ambasada Italiei, apărut în numerele 2, 3, 4 ale revistei: ce îl declară Mussolini lui Hitler în august 1939 ● Ribbentrop vrea capul lui Attila ● 0 lovitură de pumnal dată unui om deja prăbușit ● Keitel injură ca un birjar ● Germania începe să piardă războiul ● Atmosferă deprimantă la Cartierul general al șefului nazist ● „Nu ne mai rămîne decît să așteptăm prăbușirea”.

a angajat doar o mică parte din efectivul său de 75 divizii (de fapt, Ike dispunea efectiv doar de 60). El atrăgea atenția că nici o unitate din cadrul Grupului 1 de armate americane nu luase parte la atacul din Normandia și că nici Patton nu se afla acolo. Apoi arăta: Bombardamentele aeriene permanente, la care este supus sectorul Pas de Calais, și amplasamentul forțelor inamice ar indica iminența unui asalt în această regiune, asalt care ar putea oferi cea mai scurtă cale spre realizarea fluxurilor anglo-americane: Berlinul”.

Într-o jumătate de zi, mesajul lui Garbo era în minile lui Hitler. Pe baza lui, Führerul a luat o hotărâre memorabilă. Rundstedt dorise să angajeze cele două bune divizii a sa, Divizia 116 blindată, în luptele din Normandia, unde Rommel avea nevoie disperată de întăriri. Acestea pormiseră deja spre Caen. Hitler a ordonat unităților de blindate să revină la Pas de Calais, pentru a ajuta Armata 15 să organizeze defensiva față de invazia principală. De asemenea, el i-a acordat lui Garbo Crucea de feră clasă II.

Orchestra sistemului Mistificare cînta acum cu toată înfocare, folosind toate instrumentele. Germanii aveau mare încredere în numal în Garbo, ei și în toți ceilalți spioni. De fiecare dată cînd în Franța ajungeau trupe aparținînd unor formațiuni reale, agenții le identifica-seră și raportaseră deja. Convinși de veridicitatea acestor rapoarte, germanii acordau credit, în mod firesc, și rapoartelor privitoare la trupele imaginare care s-ar mai afla, chipurile, în Anglia, gata să lovească Pas de Calais. Era relativ ușor să-i convingi pe germani că diviziile reale care ajungeau în Normandia fuseseră transferate de la Grupul 1 de armate american (FUSAG), datorită dificultăților neașteptate întâmpinate de aliați în efortul de a țea din capul de pod.

Disimularea continua. La 13 iunie, un agent avertizat că un alt atac va avea loc peste două sau trei zile, la Dieppe sau Abbeville, în apropiere de Pas de Calais. Un alt agent a raportat că diviziile aeroportuate (cu totul inventate) vor realiza un desant în jurul orașului Amiens, la jumătatea drumului dintre Paris și Pas de Calais.

Spre sfîrșitul lunii iunie, a sosit un raport și de la Tate. Masterman, șeful Bi-A, succursala de contra-spionaj a Mi-5, îl convinsese pe germani că omul acesta avea o genială capacitate de a-și face prieteni în cercuri sus-puse. Era doar spionul care raportase despre sosirea lui Eisenhower la Londra, în ianuarie... Așa că Abwehrul nu s-a mirat cîtuși de puțin cînd Tate a pretins că a obținut graficul eșalonelor feroviare pentru deplasarea efectivelor Grupului 1 de armate american (FUSAG) din zonele de concentrare spre porturile de îmbarcare. Tate întîrzi astfel, dîr-un alt punct de vedere, ideea germană a iminenței unei amenințări la Pas de Calais. Un ofițer al Abwehrului a considerat atât de important raportul lui Tate, încît și-a exprimat părerea că el „ar putea decide chiar rezultatul războiului”. Și nu era prea departe de adevăr.

Aceștuna Fortitude a avut o durabilitate remarcabilă. După cum notează Masterman, „încă în iulie, amenințarea pentru Pas de Calais în ochii germanilor era la fel de mare și de primejdioasă, ca și în mai. De fapt, dincolo de speranțele cele mai năstrușnice ale celor în cauză, ea a persistat pînă în toamnă”.

Atit de puțini și atit de mulți

Una dintre cele mai mari plăceri ale lui Ike, în cursul primelor două luni ale campaniei, consta în lectura sintezelor săptămînale ale serviciilor

de informații (sau, mai ales, în a asculta raportul verbal al lui Strong) asupra „aprecierilor germane despre intențiile aliaților în vest”, sursa principală fiind sistemul Ultra. Fiecare sinteză era scurtă și la obiect.

„Germanii tot mai cred că aliații sînt în măsură să lanseze o altă operație de debarcare. Pas de Calais rămîne zona în care se așteaptă să aibă loc atacul. Temelele privind posibile debarcări în Norvegia se mențin. Forțele navale și de uscat ale inamicului au rămas neschimbate din ziua debarcării”. Sau cea din 10 iulie: „Pînă în prezent, teme-le inamicului în legătură cu posibilitatea unor debarcări pe scară largă întro Sena și Pas de Calais nu s-au diminuat. Ca perioadă proba-

* Încă din mai — cum s-a arătat în episodul trecut — Comitetul unit de informații al Cabinetului de război britanic a început să alcătuiască sinteze săptămînale privind „Aprecierile germanilor asupra intențiilor aliaților pe Frontul de vest”, scurte buletine care răspundeau la întrebările unde, cînd și cu ce efective se așteaptă germanii să aibă loc. În 1979, Arhivele naționale din Statele Unite au pus pentru prima oară aceste sinteze la îndemîna cercetătorilor.

În cartea sa, apărută în 1981, S. Ambrose citează, pentru prima oară, paragrafe din sintezele săptămînale bazate pe descifrările Ultra. După cum se știe, criteriile în legătură cu momentul în care consultarea documentelor de arhivă devine permisă sînt stabilite prin legislația internă și reglementările fiecărui stat, iar cele din țările străine, cum și cine decide de clasificarea, sînt stabilite, în fiecare caz la caz, de forurile ce poartă răspunderea păstrării și depozitării arhivelor. Uneori, un mic cîlc al cor-tinei se ridică și permite să se înțeleagă cîte ceva din funcționarea „mecanismului”. Astfel, recent, ziarul *Daily Telegraph*, din 30 ianuarie 1984, a publicat sub semnătura lui Ian Boyne o notă în care se arată că „locotenent-colonel Edward Boxshall, care a fost numit mai bîtrîn spion britanic, a decedat la Londra.

În vîrstă de 86 ani, la mai puțin de doi ani după pensionarea din calitatea de consilier al Foreign Office, Colonelul Boxshall, care a fost ofițer în timpul războiului în Direcția Operațiunilor Speciale (S.O.E. — Special Operations Executive), a fost angajat, pînă la vîrstă de 84 ani, pentru a sfătui Ministerul de externe (Foreign Office) în legătură cu limita pînă la care poate fi cunoscută activitatea S.O.E.”. Deci în cazul activității S.O.E., care în timpul războiului dirija operațiunile secrete britanice în Europa ocupată sau controlată de Germania nazistă, avizul asupra documentelor care să fie deschise accesului cercetătorilor, după trecerea termenului legal de 30 ani, asupra memoriilor fostilor agenți, volumelor de istorie oficială sau altor lucrări, era dat, cel puțin pînă în 1982, de o persoană care funcționa chiar în rîndurile S.O.E. Și nu o persoană oarecare.

Studiind documente britanice, aduse în țară prin grija Direcției Generale a Arhivelor statului, am înțeles, în ultimii ani, adeseori, în corespondența trimisă de S.O.E. către Foreign Office, în timpul războiului, semnătura, clară, apăsată, a unui om sigur

blîd de desășurare a acestei operații este prevăzută a doua parte a lunii iulie”. Mai puțin bună era știrea că „temele germane privind o debarcare în sudul Norvegiei continuă să scadă”.

Către 24 iulie, Ike avea aproape 30 divizii în Normandia. Cîștigase de-acum bătălia acumulării de forțe. Sinteza de la acea dată i-a oferit din nou o lectură plăcută: „Germanii au identificat în Normandia cîteva unități, despre care credeau că sînt ținute în stare de pregătire, pentru realizarea altor debarcări majore, întro Sena și frontiera franco-bel-giană. Însă nu au avut loc transferări considerabile de trupe germane de la Pas de Calais, unde continuă

(Continuare în p. 62)

de sine. E. Boxshall, trasată cu un stilou cu peniță mare și moale. De altfel, încă înaintea aducerii în țară a acestor documente, pe baza sur-selor atunci disponibile, consemnam opinia că era „șeful secției române a Intelligence Service-ului la Londra” (*Săritura de piscă*, București, 1976, p. 134). Dintr-un document, recent devenit accesibil, reiese că la 6 iunie 1941, după o discuție la Foreign Office, un înalt funcționar se declara tulburat că E. Boxshall — a cărui reală activitate e clar că nu o cunoștea — „știe prea mult despre intrigile și certurile românești”, așa cum se urmărea să fie influențate de la Londra. Acum știm că cei care a aprobat, probabil amuzindu-se, ca documentul să poată fi consultat a fost chiar E. Boxshall.

Dat fiind interesul pe care îl prezintă cazul, să furnizăm și continuarea notei din *Daily Telegraph*: „Existența sa la Foreign Office a fost dezvoltată în 1979 de Sir Peter Blaker, pe atunci ministru (parlamentar) la Foreign Office, într-o scrisoare adresată unui deputat. El afirma că col. Boxshall, în pofida vîrstei sale, continuă să-și facă datoria pe deplin satisfăcător. Existența lui la Ministerul de externe în legătură cu afacerea S.O.E. — excelența lui memorie îl face la măsură — să furnizeze sfaturi utile”, a declarat el (P. Blaker). Colonelul Boxshall a servit în domeniul spionajului în timpul războiului din 1914-1918, iar între 1921-1939 a reprezentat firme britanice în România, unde tatăl său a fost consul britanic”. Într-un document de arhivă al Foreign Office, din 6 iunie 1941, în legătură cu E. Boxshall se spunea: „Tatăl său a fost mulți ani consul onorific la București și mama lui a fost de origine germană. El însuși a fost căsătorit cu o româncă, fiica printului Stirbey, dar este extrem de pro-britanic în sentimentele sale și educația fiului său se efectuează în întregime în țară (Marea Britanie). El este, după cîte știm, bine văzut de Sir R. Hoare (ultimul șef al misiunii diplomatice la București). A fost în armata britanică, în ultimul război, și și-a petrecut tot timpul din-tre cele două războaie ca reprezentant al (firmelor) Vickers și I.C.I.”.

Dintr-o telegramă a Agenției ciated Press, datată 30 ianuarie 1984, rezultă că decesul colonelului Boxshall a survenit la 26 ianuarie, iar într-un necrolog s-a scris despre el că „a avut o îndelungată și deosebită carieră în slujba țării sale” și dispariția lui va fi resimțită enorm și de „un mare număr de prieteni și colegi pe plan internațional”.

ÎNSEMĂRI DE LA SFÎRȘIT DE VEAC (III)

GHEORGHE D. PALADE

La 4 octombrie 1895, după mai bine de șapte ani de opoziție (între 1888 și 1895 s-au succedat cinci cabinete conservatoare), liberalii au venit din nou la putere, prin formarea guvernului de sub președinția lui D.A. Sturdza, șeful P.N.L. Autorul însemnărilor din care publicăm alte fragmente, în continuarea celor apărute în ultimele două numere ale revistei, Gh.D. Palade, a intrat și el în acest cabinet, ca ministru al domeniilor. Celelalte portofolii au fost distribuite astfel: D.A. Sturdza — prim-ministru și externe, C. Stătescu — justiție, P. Poni — culte și instrucție publică, generalul C. Budișteanu — Ministerul de război, N. Fleva — interne, G. Cantacuzino — finanțe, C. Stoicescu — lucrări publice.

Gh.D. Palade continuă, în notațiile din jurnalul său inedit — aflat în păstrare la Cabinetul de manuscrise al Academiei R.S.R. — să surprindă alte evenimente și întâmplări de pe scena politică românească din ultimii ani ai secolului trecut. Au avut loc, în această perioadă, mai multe rididări la luptă ale țărănimii, consemnate și de Gh. D. Palade în

jurnalul său. Omul politic burghez constata, totodată, cu îngrijorare condițiile precare în care își ducea existența marea majoritate a locuitorilor satelor. Să nu uităm că sînt anii în care Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România desfășura o intensă activitate în rîndul maselor populare, militînd pentru dreptate socială, pentru transformarea revoluționară a societății. Semnificativă, în acest sens, este acțiunea socialiștilor români în rîndurile maselor țărănești, prin înființarea, în anii 1888-1899, a peste 230 cluburi socialiste la sate¹.

În jurnalul său, Gh.D. Palade exprimă, de asemenea, sentimentele sale antirăzboinice, de încredere în posibilitatea de a „clădi o Europă nearmată”.

Să urmărim acum alte fragmente din însemnările lui Gh.D. Palade din anii 1896-1900. În transcrierea lor am folosit ortografia actuală. Pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile din text. Titlul, explicațiile din parantezele drepte, precum și notele de subsol aparțin redacției Magazin istoric.

1896

24 iulie-10 septembrie. La 24 iulie a trebuit să fiu în țară, fiindcă concediul de patru săptămîni expira. De la Carlsbad [azi, Karlovy-Vary, R.S. Cehoslovacă] am revenit direct la Sinaia.

Am fost însărcinat și cu interimatul justiției. A doua zi am și venit în Capitală, unde am dat peste niște călduri tropicale — 42 grade la umbră.

Vizita împăratului Austriei [Franz Iosif] a fost chestia

ce ne-a preocupat în primul rînd. Toți își dau seama de importanța politică a acestui eveniment. Căutăm a ne pune în contact cu Primăria și cu Prefectura. Din nenorocire, aceste două prghii a[le] mișcării maselor sînt cu mult mai prejos de datoritor lor. Regulăm cu ușurință chestiunea ornamentației materiale a Capitalei, fiindcă e vorba de antreprenori, dar ornamentarea morală sau sufletească a recepțiunii e mai greu de aranjat. Mă hotărîsc cu Gogu [Cantacuzino] să începem a face o serie de vizite în Capitală

pe la frunțașii culorilor [ai sectoarelor]. Aceste vizite produc un rezultat foarte bun.

Urme de mișcare a opoziției în vederea sosirii împăratului nu întîlnesc în vizitele mele.

Ministerul de resbel. Afacerea Țăranu*, un rezervist socialist dat în judecată pentru ținerea unei conferințe în care

* La 27 august 1896, sublocotenentul în rezervă Iacob Țăranu a fost condamnat de Consiliul de război, după cum scria *Lumea nouă* din 29 august 1896, „pentru faptul că într-o conferință publică, ținută la Clubul muncitorilor din Capitală ar fi insultat pe doi superiori ai săi”.

¹ Magazin istoric, nr. 2/1982.

combătea instituția armatei. Consiliul de război l-a condamnat la un an. Consiliul de revizie, afară de Candiano¹, a respins recursul. Presa socialistă fulgeră. Și eu cred că legea e prea draconiană și bine era să nu o aplicăm.

10 septembrie-12 octombrie. La 15 septembrie, regele însoțit de dl. Sturdza și Stoicescu, pleacă la Orșova, pentru a asista la inaugurarea Canalului Porților de Fier². Când auguștii suverani au descins pe canal spre Virciorova-Severin, pe litoralul român regimente de soldați înșirate i-au salutat cu urale și vapoare de resbel au deschis canalul. De la Orșova, regele s-a întors la Craiova pentru a primi acolo pe împărat, iar la frontieră a rămas președintele Consiliului.

16 septembrie. La 6 ore dimineată, împăratul intră pe teritoriul țării. Regele l-a primit la Craiova, unde împăratul s-a urcat în trenul regal. Ceea ce a impresionat mai mult pe bătrînul monarh au fost diviziunile Corpului I de armată, împrăștiate prin diferite localități unde se oprea trenul și care făcea să se simtă că această țară are apărători.

Trenul regal sosește [la București] la ora 3[15]. Pe la 3 și jumătate, cortegiul se pune în mișcare spre Palat. Împăratul și regele în trăsura deschisă înaintează la pas în mijlocul mulțimei. La 5[17] ore, împăratul s-a dus la Legația austro-ungară, unde i s-a prezentat colonia, apoi la 7[19] ore a fost un mare prînz la Palat.

17 septembrie. La 8 ore de dimineată, lumea se îndreaptă din toate părțile spre Cîmpul Cotrocenilor, unde era să aibă loc revista Corpului II de armată.

¹ Al. Candiano-Popescu (1841-1901), general (în 1894) și jurist, inițiator în 1870 al proclamării „republicii” de la Ploiești (*Magazin istoric*, nr. 9/1972).

² Prin-o hotărîre a Congresului de pace de la Berlin, din 1878, Austro-Ungaria a fost însărcinată cu rectificarea cursului Dunării în zona Porților de Fier. Lucrările au fost terminate în 1896 și la 15 septembrie, același an, a avut loc inaugurarea noului traseu fluvial, în prezența suveranilor României, Austro-Ungariei și Serbiei.

Ținuta marțială a trupelor, regularitatea și precizia mișcărilor au făcut o impresie minunată. O singură observație. Putea să se ia măsuri a se astupa o băltoacă care era chiar în fața punctului de defilare, ceea ce făcea ca tocmai în fața împăratului

invitați și noi cu nevestele. La 10, totul se sfîrșește și plecăm la gară. Împăratul sosește însoțit de rege și prințul moștenitor. Pe figura sa se vede mulțumirea și, la plecare, și-o exprimă îmbrățișînd de mai multe ori pe rege.

1896. „Ornamentație” a Capitalei...

mișcările să fie mai puțin sigure. După defilare, împăratul ia dejunul la Cotroceni și la 12 și jumătate a mers la fortul Chitila.

Noi, împreună cu nevestele, plecăm la 1[13] și jumătate cu un tren special la Sinaia, ca să primim acolo pe împărat. Aici începe intimitatea. Din guvern, numai dl. Sturdza a fost chemat la prînzul de seară.

18 septembrie. Dejunul a fost luat la stîină [Poiana Stînii, Sinaia]. Lăutarii, îmbrăcați în costume naționale, au contribuit să înveselească rusticul dejun. Seara, a fost un concert dat de corul vocal al lui Musicescu³. Aici am fost

³ Gavril Musicescu (1847-1903), compozitor, dirijor de cor și pedagog, profesor la Conservatorul din

Alături însă cu preocupările serioase pentru activitatea viitoare, se urzesc tot felul de intrigi, pornite din preocupări personale. Așa se vorbește necontenit de remanieri. Poni și Budișteanu se zice că vor fi sacrificați, fiindcă nu sînt oameni politici. Eu, asemenea, în dorința multora trebuie să las locul altuia.

Aurelian mă pomenesc că vine să mă vadă la Domenii, sub pretextul altorii viței americane. Eu îi spun hotărîrea ce am de a mă absenta mai mult timp din țară, pentru

Iași; lucrări corale laice și liturgice; primul compozitor român care folosește elemente specifice de structură modală proprii cîntecului popular. Fiica sa, Florica Musicescu (1887-1969), artistă și profesoară emerită a fost profesoară de pian, printre elevii săi numărîndu-se și Dinu Lipatti.

care scop am și anunțat demisiunea mea¹ Consiliului de Miniștri, care a și autorizat pe Sturdza să facă demersurile pe lângă el [P.S. Aurelian]. Ideea lui Aurelian era că el crede necesară o remaniere mai completă și, în același timp, nu are credință în durata guvernului sub firma Sturdza.

Dintre oamenii politici, Poni și Budișteanu regretă sincer plecarea mea, ceilalți exprimă sentimente neînțelese.

12 octombrie - 1 noiembrie. La Sinaia am stat trei

recomandare [acreditare] și Fozzi, consulul român la Geneva.

Vineri 8 noiembrie. Plecăm din Carlsbad la Berlin. [Alex. A.] Beldiman [ministru Românii la Berlin] cu nevastă-sa ne așteptau la gară. Am vizitat Reichstagul și am avut norocul să dau peste o ședință în care vorbea [August] Bebel, șeful socialiștilor germani, asupra unor societăți din Saxonia. Am observat o mare disciplină în rîndul socialiștilor și, în același timp, o mare conștiinciozitate în împlinirea datoriei. Liebknecht², o

seară am prînzat cu el la maiorul [Al.] Averescu [atașat militar, viitorul mareșal]. Faptul că eram în compania lui Beldiman și a celorlalți cîțiva români ne-a făcut să nu ne considerăm cu totul în străinătate.

30 noiembrie - 3 decembrie. Paris. Am asistat, în Rue Serpente 28, la o conferință a lui Vandervelde³, deputatul belgian, asupra chestiunii agrare în Belgia. Adunarea era prezidată de Jean Jaurès⁴, unul din fruntașii socialiștilor în Camera franceză. Amîndoi oameni tineri și de talent. Ni s-a distribuit *Anarhismul și socialismul* de Plehanoff⁵, *Idealism și materialism în concepțiunea istoriei* de Jean Jaurès, cu răspunsul lui Paul Lafargue⁶ și o broșură a grupului studenților socialiști revoluționari internaționaliști intitulată *Réforme ou Révolution?*

3-6 decembrie. Am fost la Camera deputaților. Prima ședință era prezidată de Poincaré⁷, un tânăr cu multă energie. E de observat că elementul tânăr făcea un foarte însemnat rol în Camera franceză. Această eflorescență e de bun augur pentru viitorul Republicii. Barthou⁸, ministrul justiției, e un tânăr plin de vigoare.

...cu Prilejul vizitei împăratului Franz Iosif (în trăsura deschisă împreună cu regele Carol)

zile, fiindcă regele nu ne-a acordat audiență decît pentru duminică 13 octombrie, cînd ne-a invitat și la dejun. La Palat erau invitați la masă și Von Eis, ministrul olandez, care-și prezentase scrisorile de

figură simpatice, era afundat în adnotațiuni la locul său. Am văzut și pe Richter, unul din marii oratori ai Reichstagului și șeful Partidului Liberal German.

Deși Beldiman e totdeauna foarte ocupat, totuși într-o

¹ Bolnav de diabet. Palade și-a dat demisia din guvern; în locul său, ca ministru la domeni, a fost propus P.S. Aurelian.

² Wilhelm Liebknecht (1826-1900), om politic german, unul din fondatorii Partidului Social-Democrat din Germania (alături de A. Bebel).

³ Emile Vandervelde (1866-1938), om politic belgian, lider al Partidului Muncitoresc Belgian, ministru de mai multe ori.

⁴ Magazin istoric, nr. 8/1974.

⁵ Gh. V. Plehanov (1856-1918), revoluționar și teoretician marxist rus.

⁶ Paul Lafargue (1842-1911), unul din fondatorii Partidului Muncitoresc Francez (Magazin istoric, nr. 10/1983).

⁷ Raymond Poincaré (1860-1934), avocat și om politic francez, prim-ministru de mai multe ori și președinte al Franței (1913-1920).

⁸ Louis Barthou (1862-1934), om politic francez, ministru de mai multe ori, prim-ministru (1913) și ministru de externe (1934); Magazin istoric, nr. 6/1975.

BUENOS AIRES —

cronologia unei capitale

„Ne erați scump fiindcă erați, la noi, cel dintâi reprezentant diplomatic al unei nații de care ne unesc legături de sînge și de profundă afecțiune”. Cu aceste cuvinte își lua rîmas bun Nicolae Titulescu de la dr. Ricardo Olivera, ministrul Republicii Argentina la București. Aprecierile sale porneau din convingerea exprimată de marele diplomat, nu o dată, că „tot ce privește America Latină este considerat în țara mea ca privind propriile sale interese”. Unul dintre actele politico-diplomatice de cea mai profundă semnificație este că Argentina a fost — după Brazilia și la numai două luni distanță de ea — al doilea stat din America Latină cu care România a stabilit relații diplomatice (în 1928).

În decursul sec. XIX, iluștri români, ca inginerul Iuliu Popper sau savantul Emil Racoviță, făcuseră cunoștință și chiar cercetaseră marea țară din America de Sud¹, iar în deceniul trei al sec. XX neurologul Gheorghe Marinescu vizitase numeroase localități argentine, contribuind la dezvoltarea relațiilor de prietenie și de prețuire reciprocă între oamenii de știință români și argentinieni și între popoarele celor două țări².

Reluate după al doilea război mondial, relațiile pe multiple planuri între România și Argentina cunosc o dezvoltare continuă. Foarte recent, în decembrie 1983, aceste legături tradiționale de prietenie și colaborare, precum și perspectivele lor au fost evocate la Buenos Aires, în schimbul de mesaje între președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, și președintele constituțional al Republicii Argentina, Raul Ricardo Alfonsín, schimb de mesaje prilejuit de prezența în capitala Argentinei a tovarășului Gheorghe Rădulescu, vicepreședinte al Consiliului de Stat, reprezentantul personal al președintelui României socialiste la ceremoniile de instalare a noului președinte argentinian.

Gigantică metropolă a lumii, Buenos Aires — devenit unul dintre cele mai mari orașe de pe continentul sud-american și din întreaga emisferă australă (cca. 8 milioane locuitori, adică o treime din populația țării) — are o istorie exemplară pentru însuși trecutul țării.

1536 (sau 1535), februarie 2. Pedro de Mendoza, nobil baze de la Curtea împăratului Carol V, pornit în fruntea celei mai puternice expediții trimise vreodată din Spania în America (pentru prima oară din ea făceau parte și femei), cu scopul de a descoperi noi teritorii, a le cuceri și a coloniza, întemeind orașe și cetăți, ajunge pe locul actualului Buenos Aires, cu 14 nave și cca. 1.500 persoane echipaj, și fondează viitoarea capitală a Argentinei. Expediția lui

Mendoza reprezintă un răspuns la pregătirile portughezilor de a intra în estuarul La Plata.

După unele surse, denumirea noului oraș provine de la exclamația cumanatului lui Mendoza, Sancho del Campo, membru al echipajului, în momentul coborîrii pe tîrm: „Qué buenos aires hay aquí!” (Ce aer bun e aici!); după altele, mai demne de crezare, de la faptul că marinarii lui Mendoza, originari din Cadix, făceau parte dintr-o confrerie religioasă de binefacere, patronată de Nuestra Señora de Santa Maria de los Buenos Aires. În semn de grațitudine

față de protecția lor, expediționarilor dau noului oraș numele de Puerto de Nuestra Señora de Santa Maria de los Buenos Aires. Fondarea așezării marchează prima încercare de colonizare a Argentinei de către spanioli.

Expediționarilor se izbește de numeroase și permanente lipsuri, în primul rînd de aprovizionare, pentru că semănatul presupunea o lună așteptare, iar vîntoarea și pescuitul erau insuficiente. Europeanii devin dependenți de indienii, care, nemulțumiți de comportamentul albilor față de ei, se revoltă, ucidându-l deseori pe intrușii.

^{1,2} Magazin istoric, nr. 9-10/1974; 8/1967.

Cauza degradării raporturilor dintre indienii și spaniolii trebuie căutată numai în prostul tratament la care sînt supuși localnicii, cărora deseori li se smulge din mîini plasele de pescuit, serie istoricilor argentinian J. Aramburu. Tentativele peninsularilor de a găsi hrană în vecinătatea Buenos Airesului se soldază cu repetate eșecuri. Indienii guarani, locuitorii acestor zone, li primesc în culorile războiului. Într-o asemenea înfruntare, Mendoza își pierde fratele și încă vreo 35 oameni. Bolnav, el hotărăște să se întorcă în Spania. Lăasă un guvernator și un căpitan general în Buenos Aires și, la 22 aprilie 1537, se îmbarcă pe „Magdalena”. Exact două luni mai tîrziu, în timpul traversării Oceanului, el moare, în vîrstă de 38 ani. Cel doi succesori ai lui Mendoza continuă cucerirea, descoperirea și colonizarea.

1537, august 15. Sub președinea indienilor, care asediază tot mai des orașul, începe transferul coloniștilor din Buenos Aires spre nord, în amonte pe Rio de la Plata, în așezarea Asunción, care devine centrul coloniilor La Platel de către spanioli.

1541, iunie. În urma atacurilor indiene, spaniolii hotărăsă să depopuleze orașul. El incendiază și distruge construcțiile lui din lemn. Buenos Aires este abandonat. După cum scrie istoricul argentinian Eduardo Mendoza, „la mijlocul lui 1541, în Buenos Aires n-a mai rămas nici urmă de Spania, în afara citorva cai și lepe, aduși de Pedro de Mendoza și pe care au început să-i folosească indienii”. Prima naștere a orașului reprezintă o experiență dură: un cortegiu de privațiuni, epidemii, asedii repetate ale indienilor, foamete, toate menționate în cronică lui Luis Miranda. În 1936, cu ocazia sărbătoririi a 400 ani de la fondarea orașului, o comisie de istorici, instituită de intendența municipală, a stabilit locul exact pe care s-a aflat nucleul Buenos Airesului.

1542. În fruntea unei expediții trimise din Spania, Alvar Nunez Cabeza de Vaca, avînd misiunea de a continua opera lui Mendoza, parcurge teritoriul cuprins între țărmul sudic al Braziliei și Asunción, pentru a reînființa Buenos Airesul. Tentativa sa capotază, din cauza ostilității indienilor. Unele surse consideră încercarea lui Cabeza de Vaca a doua naștere a viitoarei capitale a Argentinei.

1573, noiembrie 15. Juan de Garay, guvernatorul Paraguaiului, adept convins al înființării de așezări în „puncte strategice de tranzit pe uscat, pe fluviu și pe mare” (J. Aramburu, Historia Argentina), aflat în fruntea unei expediții pornite din Asunción și formate din fili și nepoți de conchistadori (din cei 89 participanți la expediție, 75 erau născuți pe acele locuri, ca fili de cuceritori spanioli și indience, și numai 9 — spanioli), fondează orașul Santa Fé, post aflat pe fluviul Parana, la jumătatea drumului spre Buenos Aires. Fondarea localității se dovedește însă insuficientă pentru peninsulari. Se simte în continuare nevoia imperioasă a unui port lîngă mare, situat la intrarea în Rio de la Plata, prin care să se stabilească legătura între Spania, Paraguay și Peru. Prin acest port, produsele metropolei ar fi ajuns mai repede în posesia coloniștilor spanioli din Asunción. Mai mulți nobili spanioli aflați în America adresează cereri insistente regelui de a permite

repopularea Buenos Airesului. Toți își pun speranțele în Juan de Garay, aflat la Asunción.

1580, februarie. Expediția lui Garay, formată din fili conchistadorilor Asunciónului, pornește din Asunción spre Buenos Aires: o caravelă, două brigantine, plute, bărci cu indieni guarani. În același timp, pe uscat se îndreaptă spre viitorul oraș cirezi de vaci și herghelii de cai. În a doua jumătate a lunii mai, toți membrii expediției se întinse la Santa Fé.

Sfîrșitul lui mai. Oamenii lui Garay sosesc pe locul unde urmează să se înalțe orașul. Delimitază străzi și

Indienii atacă și incendiază așezarea. Gravură din sec. XVI

În p. 50: ceremonia de întemeiere a orașului de către Pedro de Mendoza și o imagine contemporană a giganticei metropole latino-americane

încep să construiască clădiri, după un prim plan urbanistic rectiliniu.

Iunie 11. În locul numit astăzi Plaza de Mayo, are loc ceremonia de întemeiere, cea de-a doua, după unii istorici, cea de-a treia după alții, a Buenos Airesului, un oraș în stil spaniol, denumit inițial Ciudad de la Santa Santissima Trinidad și situat ceva mai sus de așezarea abandonată de Mendoza, cu 43 ani în urmă. Membrii expediției primesc terenuri, iar indienii capturați sînt împărțiți ca sclavi latifundiarilor mai importanți. Garay asigură existența noului așezări prin masacrarea indieni-

lor localnici, de unde și supranumele rîulețului Riachuelo, care se varsă în Rio de la Plata — Rio de la Matanza (Rîul masacrelor). În următorii patru ani, Juan de Garay organizează orașul (el însuși va pieri surprins într-o cursă de indieni), care va lua amploare și se va îmbogăți de pe urma cirezilor obținute din prima împerechere dintre animalele sălbatice autohtone și rasele aduse din Europa.

1602. Filip III al Spaniei concede orașului Buenos Aires prima permisiune de export.

1620. Așezările spaniole din regiunea La Plata sînt împărțite în trei provincii: Paraguay, Tucuman și

Buenos Aires, iar orașul lui Garay, plin atunci dependent de Asunción, devine capitala ultimei provincii și sediul unei noi episcopii catolice.

1665. Spaniolii intervin cu armata împotriva indienilor quilmes răsculați, aparținînd triburilor amerindiene diaguita, și transformă în sclavi 5 000 dintre ei, 150 familii indiene, aparținînd celor mai viteze populații quilmes, sînt strămutate cu forța în Buenos Aires, în parcele speciale delimitate. Pînă astăzi, suburbia orașului unde a fost colonizată aceste familii poartă denumirea Quilmes.

Florentina DOLGHIN

Continuăm publicarea scrisorilor inedite ale lui Constantin Chiru, director general al P.T.T. din România, participant la Congresul Uniunii Poștale Universale, din 1897, din S.U.A., scrisori cercetate și puse în circuit științific de profesorul american DAVID B. FUNDERBURK, Universitatea Campbell, Bules Creek-North Carolina. O primă serie din aceste scrisori a fost publicată în nr. 4/1984 al revistei Magazin istoric.

1897: UN ROMÂN PRIN AMERICA (II)

21 mai... Ieri seară toate delegațiunile au fost primite în recepțiune oficială la președintele Statelor Unite în palatul prezidențial, numit aici „Casa Albă”. În adevăr că palatul, așezat într-un parc și într-o pozițiune centrală a orașului, are atât în exterior cât și cu deosebire în interior, o înfățișare cu totul simplă și modestă. La 8 1/2 seara a avut loc recepțiunea în următorul mod: într-o cameră nu mai mare ca biroul meu era președintele Statelor Unite [William McKinley: 1897-1901] în picioare, înconjurat de miniștri. Lângă el soția lui [Ida Saxton McKinley], care fiind bolnavă [invalidă], ședea pe un fotoliu: toate delegațiunile defilau pe dinaintea lor, și erau prezenți numai primii delegați de către președintele Congresului. Cu mine s-a întreținut câteva momente, vorbind în mod afabil de țară și de progresele realizate în toate ramurile activității publice, iar doamna McKinley mi-a vorbit cu multă animație de operele literare ale grațioasei noastre regine, numind-o numai Carmen Sylva. Pe la 9 1/2 s-a servit seupel de către feciori negri, fără nici o livree, un seupel mai sobru decât la hotel. Pe la 10 s-a retras familia

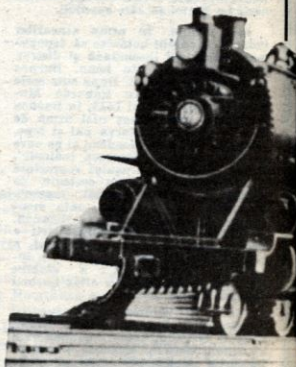
președintelui, ducînd-o pe d-na McKinley cu fotoliul, căci nu poate să meargă, suferind de o boală care o face să nu poată sta în picioare. Impresiunea generală ce mi-a făcut recepția, la care mai toți am mers pe jos, a fost întocmai ca la o sindrofie obișnuită unde nu se cere vreo etichetă mare.

Simplitatea și modestia cea mai mare domnește la curtea prezidențială.

Astăzi am fost cu toți invitați la un garden-party la ministrul Angliei, unde era adunat tot corpul diplomatic, multe de notabili cu damele lor, astfel că toată aceea lume multă se învîrtea într-o grădiniță ca aceea a noastră din fața casei, astfel că nu ne puteam mișca, așa eram de îndesați unii lângă alții. După ce m-am prezentat gazdei și după ce am luat o înghețată și o limonadă, am și plecat în mod englezește cu mai mulți prieteni, neputînd îndura căldura și plictiseala îngheșiei.

Eu în timpul zilei am avut o asemenea garden-party și la ministrul Franței, care în lipsă de grădină ne-a ținut îngheșuiți ca sardelele într-un salon. Invitații de această îmi vin mereu. Îți alătur una primită mai adineaori și care te privește și pe tine...

23 mai... Plecat de ieri în excursia despre care ți-am scris, am ajuns la orele 4 după amiază în Baltimore; la 6 am fost cu toții pe un vapor mare rezervat numai pentru congresiști; pe la 6 1/2 s-a pus în mișcare; am luat prînzul în cercul unei societăți alese și foarte vesele. Astăzi sîmbătă am continuat mereu preumblarea admirînd și în dreapta și în stînga pozițiunile cele mai pitorești și plajile cele mai luxoase ale Americii. La orele 12 1/2 am ajuns la Fort Monroe, o plajă foarte vizitată.

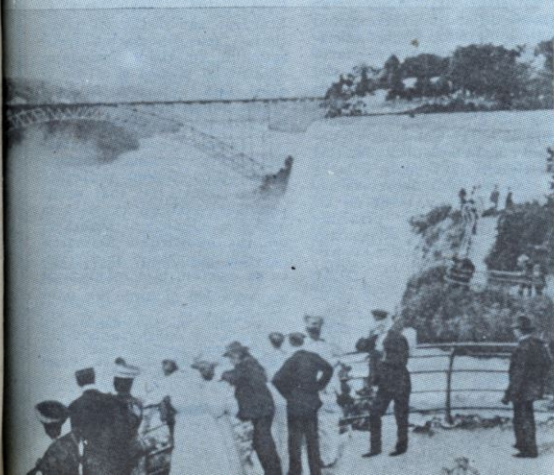
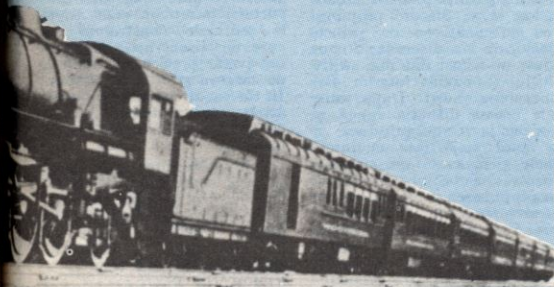

Întreaga societate am descins la Hotelul Chamberlain, de o mărime și un lux ce eu unul nu am mai văzut pînă astăzi: este de o frumusețe și o eleganță rară. Societatea cea mai aleasă, adică cea mai bogată a Americii își petrece regulat în fiecare vară cîte 15-20 zile în acest hotel, unicul poate în continente întru ce privește mărimea și eleganța.

*Imagini din Statele Unite ale Americii la sfîrșit de veac (de sus în jos)
„La 9 vom porni în corpore cu vaporul pe râul Mississippi”*

„Îți scriu aceste rînduri din tren, pe cînd merge cu o viteză de 120 km pe oră”...

„...Admirăm frumusețile naturii și grandiozitatea cascadei [Niagara], care este unică în continent”

Am cercetat de preturi și mi s-a spus că costă de persoană zilnic 20 pînă la 50 dolari (Inmulțește cu 5,30 spre a-ți da seama de scumpete). Noroc că noi nu plătim nimic; vom rămîne numai pînă deseară, cînd vom reintra în vaporul nostru spre a continua voiajul la Baltimore și de la debarcader vom merge direct la gară, ca pe la 11-12 mîine, duminică, să putem fi înapoi la Washington...

25 mai... Astăzi seară la ora 8, sîntem cu toții la o reprezentație extraordinară în Teatrul Național: mă aștept ca și această reprezentație să fie tot extraordinară ca toate petrecerile de aici. Am fost la mult așteptata reprezentație la Teatrul Național, de unde după o oră de supliciu am fost nevoiți mulți dintre noi să fugim pe la hotelurile noastre; toată reprezentațiunea consista dintr-o sedință de cinematografie (identică cu cea de la *Indépendance Roumaine*)¹, cu osebirea că toate tablourile fotografice reprezentau numai vederi din diferitele state ale Americii; sala era înțesată de lume, căldura era la culme și noi toți în mare ținută cu frac și cravată albă, luam baie turcească vrînd, nevrînd.

25 mai... Astăzi îți dau o veste care mi-a făcut plăcere și anume: un jurnal ce apare aici, *The Washington Post*² a publicat un articol foarte elogios la adresa delegațiunei române, care, pretinde jurnaul, că primul delegat român a susținut cu mare talent oratoric etc. propunerile importante (numind mai multe propuneri de ale noastre) și care au o însemnătate mare pentru întreaga Uniune Poștală Universală și îndeosebi pentru Statele Unite americane și, după ce înșiră mai multe altele, încheie cu elogii la adresa primului delegat român.

¹ Primele reprezentații de cinematograf au avut loc la București, la 27 mai 1896, în saloanele ziarului *L'Indépendance Roumaine*, în Piața Teatrului Național de pe Calea Victoriei.

² Cel mai mare cotidian din Washington. Articolul a apărut la 23 mai 1897.

Această plăcută veste am aflat-o de la un coleg care știa bine englezește, mi-a arătat jurnalul și mi-a tradus articolul. M-am grăbit să cumpăr două numere și am trimis articolul tăiat din jurnal atât la *Voința*¹ cât și [la] *Indépendance* [Roumaine].

Te rog draga mea să urmărești 2-3 zile de la primirea acestora dacă articolele au apărut în jurnalele noastre și, în caz contrar, să chemi pe dl. Argentoianu² la tine, să vorbești rugându-l să se intereseze la redacția acestor jurnale dacă au primit articolul și dacă sînt dispuse să-l publice...

27 mai... Un prieten bun îmi dăte un ziar în limba română ce apare în New York³ și care reproduce portretele primelor delegații ale statelor pe care el le crede mai importante, văz că între primii delegați care joacă un rol mai important în Congres figurez și eu, aproape de președinte (purtînd nr. 13); mustățile și barba îmi întunecă figura, dar, între celelalte mutre, a mea îmi pare că nu este cea mai rea. Te rog ca după ce vei vedea ilustrația și vei citi descrierea ce o însoțește, să chemi pe dl. Argentoianu, rugîndu-l să o dea la *Voința Națională* cu rugăciunea a reproduce dacă nu ilustrațiile, dar descrierile ce spun două-trei cuvinte despre ilustrații. O asemenea ilustrație identică am trimis-o ieri și la *Indépendance Roumaine*, fără însă a scrie nimic, lăsînd la aprecierea administrației jurnalului să facă cum va crede mai bine.

Dacă dl. Argentoianu ar putea să ia o copie, bine ar fi să dea descrierea și la alt ziar *Dreptatea*⁴ sau *Adevărul*⁵... Tot

astăzi am trimis d-lui Ferekide⁶ procesele-verbale ale Comisiei I și II ce ni s-au distribuit chiar astăzi, imprimate gata și din care se va putea convinge cît am lucrat de bine și cum au trecut propunerile mele.

Discursurile mele s-au reproduis în întregul lor în acele procese-verbale, astfel că dl. Ferekide va putea vedea că dezbaterile în congrese sînt identice ca în parlament, unde nu toată lumea vorbește, ci cei mai mulți numai votează, iar cei care vorbesc sînt puțini la număr, întocmai cum rezultă din dezbaterile congresului, unde sîntem vreo 200 și din care numai 7-8 vorbim, iar toți ceilalți se mărginesc a vota.

Am întrerupt scrisoarea aceasta în momentul cînd s-a deschis ședința plenară în care urma să se discute propunerea germană, cea mai principală care s-a discutat la congres; mi-a fost dat mie să fiu înțitul la cuvînt într-un discurs bine reușit. După mine s-a urmat discuția lungă și s-a pus la vot adoptîndu-se cu o mare majoritate cuvintele mele prin care am susținut lucrarea Subcomisiei relativă la propunerea germană. Cu un cuvînt (precum vei avea ocazia să citești toate discursurile ce se vor imprima în textul protocolului) ziua de astăzi a fost o zi mare pentru succesul meu.

27 mai... Ieri după prînz am expediat un sul conținînd charta Statelor Unite americane în 4 planșe; este o chartă de mare valoare pe care am obținut-o cu greutate și cu promisiunea de a nu spune la nici un alt coleg, spre a nu cere și ei. Pe sulul care învelește charta s-a aplicat înadins un timbru de o mare valoare și aceasta ca o deosebită favoare ce mi s-a făcut de un anglo-american superior; prin urmare, te rog mult, să păstrezi acel timbru... Astăzi s-au terminat lucrările și în singura comisiune ce rămăsese mai

înapoi, astfel că cu începere de mine vom ține numai ședințe plenare, ca pînă la 4 sau 5 iunie să putem isprăvi toată materia ce s-a lucrat în diferitele comisiuni, și apoi în intervalul de 8-10 zile, pînă se vor imprima toate dezbaterile, să putem profita de timp liber spre a face excursiunea al cărui program ți-am trimis ieri. Vom merge la Chicago, la St. Louis, la Plizburg [Pittsburgh] și la Philadelphia, iar la întoarcere spre Washington, vom vizita Niagara.

28 mai... Îți alătur articolul apărut în jurnalul local *The Washington Post* pe care te rog să pui să ți-l traducă cît mai repede, spre a lua cunoștință de laudele măgulitoare la adresa mea și care singur eu găsesc că sînt exagerate. Reporterii gazetelor care asistă la ședințele noastre și iau note de discursuri au exagerat poate prea mult talentul de care eu știu că nu dispun. În tot cazul, măgularile nu mă ating prea mult, căci nu fac decît să-mi împlinesc datoria mea.

Am mulțumirea sufletească că pînă acum mi-am împlinit bine datoria și reprezint interesele țării mele cu toată demnitatea cuvenită. După ce vei lua cunoștință de cuprinsul articolului te rog sau să te duci tu în persoană la d-na Sturdza [Zoe Sturdza, născută Cantacuzino — soția lui D.A. Sturdza], sau să-i scrii, trimițîndu-i (ca din partea mea) articolul cu titlul jurnalului spre a citi și d-sa și a-l da și d-lui [D.A.] Sturdza [În acea vreme președinte al Partidului Liberal] să-l citească.

1 iunie [31 mai]... Astăzi fiind ziua națională americană⁷, nu ținem ședință... Ne-am înțeles cu mai mulți primi delegați, ca să mergem astăzi la 11 ore cu trăsura la grădina cimitirului Arlington (despre care ți-am mai scris) ca să asistăm la ceremonia ce va avea loc și unde va veni

¹ *Voința Națională*, cotidian bucareștean de orientare național-liberală, apărînd din 10 iulie 1884.

² Un funcționar subaltern al lui C. Chiru de la Serviciile P.T.T. din București.

³ Informația este greu de controlat, întrucît, după cunoștințele noastre, presa română în S.U.A. și-a început apariția după 1900.

⁴ Ziar bucareștean de orientare național-liberală; apărut cu începere de la 1 februarie 1896.

⁵ Cunoscut cotidian bucareștean, apărut din 15 august 1888.

⁶ Mihail Pherekyde (1842-1928), politician național-liberal. În 1897 era ministru al afacerilor interne în guvernul prezidat de Dimitrie A. Sturdza.

⁷ De fapt, nu ziua națională a S.U.A., care se sărbătorește la 4 iulie, ci „Memorial Day” (30 mai), ziua cinstirii soldaților căzuți în timpul războiului civil din 1861-1865.

președintele Statelor Unite împreună cu Consiliul de Miniștri, deputați, senatori și întregul corp diplomatic.

Se vor ține discursurile și apoi se va începe cermonia religioasă. În zilele când nu avem ședință, mă pliticesc grozav; astfel ieri fiind duminică, m-am dus la biserică unde am stat pînă la ieșire (ora 12), apoi am luat lunch-ul și am pornit cu mai mulți prieteni la o preumblare afară din oraș, cu tramvayul electric; am stat pînă la 5 iar la ora 6 eram înapoi la hotel.

1 iunie... Ieri am fost la Cimitirul Arlington, unde ni se rezervase locuri bune în tribuna președintelui, într-un amfiteatru în mijlocul cimitirului, unde asista un public ales, în număr de 3 000-4 000 oameni, cel puțin. Am mers la cimitir într-o trăsură deschisă cu cei trei delegați germani. La ora 1 după-amiază a sosit și președintele Statelor Unite, apoi a început ceremonia, printr-un cîntec național executat de o orchestră militară. S-a ținut un discurs de către un deputat, un preot a zis o rugăciune scurtă în formă de discurs, după care clerul a cîntat un imn; s-au mai ținut vreo două discursuri și întreaga ceremonie era terminată pe la orele 3.

Toate mormintele soldaților și ofițerilor căzuți în războiul din 1860 [războiul civil: 1861-1865] erau acoperite cu flori naturale care parfumau întregul parc.

Lume era imensă, venită cu tramvayul electric, cu trăsuri și cei mai mulți cu bicycle (bărbați și femei). Mersul în bicicletă este așa de răspîndit aici, încît după ultima statistică făcută s-a constatat că numărul celor care umblă în bicicletă se urcă la 65 000 persoane.

5 iunie... Îți scriu aceste rînduri din tren, pe cînd merge cu o viteză de 120 km pe oră. Astăzi la 9 dimineața am plecat în excursiune.

Trenul special se compune din 12 vagoane (dar sînt așa de lungi cît 3 de-ale noastre).

În tren s-ar părea că ești într-un hotel; nu lipsește absolut nimic. Săli de mîncare,

de fumat, de dormit, băi, frigider, poștă, cu un cuvînt tot ce trebuie pentru o călătorie îndelungată cum va fi a noastră pe timp de 10 zile, mergînd cu același tren.

În orașele unde vom ajunge vom vizita curiozitățile în timpul zilei, iar seara vom veni în tren unde avem fiecare din noi patul, lavabou și tot ce ne trebuie.

Acum primii în tren itinerariul detaliat al excursiunii: luai mai multe exemplare din care am trimis unul la *Independance* [reprodus de ziar: 28 mai/9 iunie], *Voința Națională*, *Dreptatea* și unul ți-l trimit ție, cu rugăciunea ca, după ce îl vei citi, să-l trimiți la redacția *Adevărului*.

St. Louis, 6 iunie... Ieri seară, după o călătorie de 36 ore cu trenul special (mai bine zis Fulgerul), am ajuns în St. Louis, oprindu-ne numai 2 ore în orașul Indianapolis de unde ți-am scris aceste rînduri. Orașul Indianapolis mi-a plăcut foarte mult, fiind aproape în același tip de case cu grădini ca și Bucureștiul nostru. Ni s-a făcut o primire foarte cordială; întregul oraș de 200 000 familii era în picioare. Ne-a plimbat cu trăsuri în vreo două străde principale; am luat un mic dejun și apoi am continuat călătoria la St. Louis, oraș foarte mare cu 1 200 000 locuitori, dar tot în genul New York, fără plantații și foarte zgomotos. Am fost cu toți încartiruiți într-un hotel colos cu peste 1 500 camere; deși mulți din colegii noștri au fost cîte doi într-o cameră. Dar eu văz că pe mine m-au favorizat, dîndu-mi o cameră mare, frumoasă, pentru mine singur, unde m-am odihnit de minune; am luat baia de dimineață, mi-am tăiat părul și barba, am dejunat și acum ți scriu aceste rînduri. La 9 vom porni în corpore cu vaporul pe râul Mississippi spre a face o plimbare; vom vizita monumentele mai importante, iar mîine dimineață, tot cu trenul nostru special, vom continua călătoria la Chicago.

8 iunie... Ieri, marți, am sosit în Niagara pe la 10 dim. Ne-am plimbat și am vizitat

totul. Admirăm frumusețile naturii și grandiositatea cascadei, care este unică în continente. Deși în program era prevăzut ca după 4 ore să pornim la Buffalo, oraș în apropiere, unde urma să dormim, dar după o nouă dispoziție am rămas în Niagara, de unde am pornit acum dimineața la 9 ore. În tot cursul zilei, am alergat cu societatea noastră, văzînd totul și plimbîndu-ne cîteva din noi care am avut curajul cu un mic vaporas pe sub cascadă, îmbrăcați în costume de cauciuc și bine înveliți, spre a nu fi udați la piele. Călătoria din înălțimea nivelului cascadei spre a ajunge la vapor se face cu ajutorul unui drum de fier pe un plan înclinat de 45°. După ce ne-am plimbat cu vaporul în lungul și latul cascadei, apoi am mers cu tramcarul electric 12 km în josul râului spre a admira peisajul pitoresc numit „les rapides” (mai pronunțate ca gherdapurile noastre de la Porțile de Fier)...

Sofia lui C. Chiru

Medalia de participant la congresul V al Uniunii Postale Universale, acordată reprezentanților români de către autoritățile americane

10 iunie... La orele 8 1/2 trenul nostru special a intrat în gara Boston, unde am fost întâmpinați de un comitet orașean, care ne-a condus cu trăsuri la hotelul, unde imediat am intrat în sala de mincare spre a lua lunch-ul [prinzul], fiindcă toată lumea luase deja cafeaua, în tren, eu m-am mărginit a intra să văd sala și i-am lăsat pe toți ai noștri să continue cu mîncarea fripturilor, ce se succed unele după altele, și am ieșit din sală, pretextînd prea marea căldură (fiind sala încălzită prin aburi, căci pe aici este frig).

Din Niagara, ți-am scris, dar din Buffalo și Syracuse [Syracuse], unde ne-am oprit pentru cîteva ore, nu am avut timpul să-ți scriu. Între orașele ce le vedem și prin care ne plimbă cu trăsura în formă de procesiune, le găsesc pe toate foarte frumoase, căci mai toate din ele sînt orașe noi, cu bulevarde lungi și largi, bine și frumos plantate, iar casele în tot jurul orașelor sînt vile, unele mai luxoase ca altele, înconjurate de verdeață.

Astăzi ne vom opri toată ziua aici, seara vom merge la teatru, iar apoi vom intra în trenul nostru cu care vom porni la 12 noaptea la Albany, continuînd lungul nostru drum de 6200 km, ca duminică să

ne întorcem la Washington. Ieri cînd ne-am dat jos din tren, la Rochester [Rochester] (pentru o singură oră) mi s-a remis scrisoarea ta din 13 mai care mi-a făcut bucurie, rela-tîndu-mi de silințele ce-și dă Silli [Vasile, fiul lui C. Chiru] cu pregătirea examenelor.

11 iunie... După un voiaj circular de 8 zile, iată-ne ajunși cu toții în cea mai frumoasă plajă din America, numită Atlantic City...

Astăzi vom rămîne toată ziua aici, iar spre seară vom porni la Philadelphia, unde vom petrece ziua de duminică, [astfel] ca seara să fim la Washington.

Mai prin toate orașele pe unde am trecut, am văzut cu surprindere că dintre cei 140 delegați, s-a reproduș portretele în ziarele locale numai la 6-7, între care portretul meu figura peste tot.

Întrigat de aceasta am cer-cetat și mi s-a spus (pentru a mă flata) că fizionomia mea este mai mult plăcută ameri-canului decît a celorlalți mulți delegați.

12 iunie... După o călătorie de [peste] 6000 km, aproape ca cea din Europa în America, iată-mă ajuns la Washington, în deplină sănătate, tare și mare... Poimîine, marți, avem ultima ședință de închiderea congresului, cu care ocazie vom subscrie documentele și ne luăm ziua bună de la con-gres.

Vom mai rămîne cu toții cîteva zile aici, probabil pînă sîmbătă, ca apoi să pornim cu toții la New York, unde vom aștepta ziua de 22 crt. spre a ne îmbarca pe pachet-botul Trave pentru Europa... Astăzi am expediat pe adresa ta, două ziare din diferite orașe mari, în care s-a im-primat portretul meu, în cele mai răspîndite ziare... În tot timpul călătoriei mele am fost obiectul deosebitei atenții din partea Administrației ameri-cane, care în trenul special mi-a dat pe seama mea com-partimentul cu nr. 1, foarte semnificativ (la toate repre-zen-tațiile aveam locul de onoare. Mi s-a spus că această deose-bită atenție este rezultatul vorbirilor mele în congrese,

nu am stat cu gura închisă ca alții, mulți). Am ridicat mai multe toast în Baltimore, Boston și Chicago, bine reușite. Am strîns mulțime de note, ca atunci cînd voi dispune de timp, să descriu mult inter-esanta excursiune...¹

16 iunie... Astăzi s-a închis congresul, în mod foarte sim-plu și chiar în contra tuturor obiceiurilor, nefîind-se dis-cursuri și aceasta în urma înțelegerilor luate între noi spre a ne scăpa mai repede; actele le-am iscălit pe toate ca delegat din partea țării mele. Tot astăzi am trimis o telegramă d-lui Ferekide, anun-țîndu-i închiderea congresului și plecarea mea la New York care va fi mîine... Timpul ce l-am petrecut în America, atît în Washington cît și cu deosebire în timpul excursiunii, am putut vedea și învăța multe lucruri mărețe, efectuate prin geniul întreprinzător american. Cunoștințele mele tehnice și industriale mi-au înlesnit foarte mult sarcina, astfel că mă întorc cu un capital intelectual îndestul de prețios.

20 iunie... Citii cu plăcere că *L'Indépendance [Roumaine]* a și publicat traducerea din *Washington Post*; sper că și *Voința* va fi făcut tot astfel, căci nu este puțin lucru ca un jurnal de publicitate ameri-can să facă cîntea unui articol atît de măgulitor la adresa delegației române la un con-gres universal. Delegația ro-mână a fost apreciată și in-deosebi obiectul atențiunii in-tegrului congres, unde s-a dis-tins prin discuțiunile susținite cu mult succes în toate sedin-țele plenare, astfel că tot ce delegatul român a făcut, a ră-mas tipărit în analele și pro-tocolul Congresului, ca succesorii mei (în funcțiunea ce ocup) să poată lua cunoștință și să continue a merge pe aceeași cale demnă și măgu-li-toare prestigiului țării. Sînt vesel că mi-am îndeplinit pe cît mai bine delicata misiune cu care am fost însărcinat.

¹ După întoarcerea în țară, în 1898, C. Chiru a susținut o amplă conferință însoțită de proiecții asu-pra călătoriei în S.U.A. Conferința a fost apoi publicată în *Buletinul Societății române de geografie*, vol. XIX (1898).

Fiecare popor aduce o contribuție unică istoriei mondiale

Prezent la București, în august 1980, cu ocazia celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, academicianul Aleksei Leontievici Narocinițki, director al Institutului de istorie a U.R.S.S. al Academiei de științe a U.R.S.S., a avut amabilitatea să acorde revistei noastre un interviu. Specialist în istoria relațiilor internaționale, A.L. Narocinițki este autorul multor lucrări și studii, între care monografia Politica colonială a puterilor coloniale în Extremul Orient. 1860-1895, și unul dintre semnatarii monumentalei Istorii a diplomației. L-am rugat pe academicianul sovietic să ne vorbească despre aria preocupărilor sale științifice.

— M-am ocupat mulți ani de istoria diplomației și a politicii externe a U.R.S.S., insistând asupra problemelor din Balcani și din Extremul Orient. Deși cele două zone geografice sînt foarte îndepărtate și diferite din punct de vedere istoric, în baza experienței obținute în îndelungata mea viață, cred că am reușit să aprofundez datele pe care le implică tema. Am acordat, totodată, o atenție specială, în preocupările mele, politicii externe ruse și sovietice în perioadele revoluțiilor sociale.

Dealtfel, vreau să remarc că la congresul de la București, politica externă, în general, și relațiile internaționale au stat în centrul atenției. Reuniunea a înscris printre marile ei teme istoria formelor păcii, pacea în diferite epoci istorice, comunicările principale avînd în vedere, în special, perioada evului mediu. Raportul și dezbaterile pe marginea lui — unele foarte aprinse — au fost deosebit de utile. Nu mă în-doiesc că dezbaterile de la acest congres constituie un

punct de plecare pentru noi cercetări.

— Pentru că politica externă implică existența unor „parteneri” în dialog, cum vedeți relația istoriei naționale — istorie universală?

— Socotesc că în orice fenomen istoric izolat — cu atât mai mult în istoria unui întreg popor — este absolut obligatoriu să se releve generalul, universalul și particularul, tipicul. Istoria universală nu constituie pur și simplu o sumă sau o împletire mecanică a istoriilor popoarelor luate separat. În istoria universală, procesul devine unul singur: evoluția ei înfrunțește soarta, unui popor sau altul. Locul central îl ocupă evenimentul, procesele, marile transformări sociale, revoluțiile, războaiele, care implică concomitent soarta mai multor popoare.

Acest congres mi-a oferit o satisfacție deosebită și pentru atenția pe care a acordat-o istoriei tuturor popoarelor, luptei lor pentru independență, pentru autodeterminare. Am depășit de mult stadiul clasificării popoarelor în popoare mari și popoare mici. Considerăm că fiecare popor își aduce contribuția sa unică în istorie. Dar, în această contribuție, există și parametri comuni, proprii deopotrivă mai multor popoare. Aș spune că, odată cu trecerea timpului, destinele popoarelor se împletesc tot mai strîns. Fenomen demonstrat și de faptul că, în prezent, pacea este indivizibilă și că amenințarea ei într-o regiune afectează pacea întregului glob pămîntesc. De aceea, lupta pentru pace reprezintă o parte inseparabilă a istoriei universale.

În acest context, congresul de la București a primit cu mare entuziasm mesajul președintelui Republicii Socialiste România,

tovarășul Nicolae Ceaușescu, care a chemat istoricii să militeze pentru pace. Nu întîmplător, în ședința sa de închidere, reuniunea a adoptat mesajul adresat istoricilor din lumea întreagă de a lupta pentru pace, pentru drepturile omului, pentru înțelegere reciprocă între popoare, împotriva agresiunii, violenței, războaielor. Unanimitatea cu care a fost adoptat acest apel probează atmosfera în care s-a desfășurat reuniunea, dorința de colaborare — dominantă dealtfel a congresului de la București.

— Ce credeți despre modul în care dialogul dintre istorici poate contribui la progresul adevărului istoric, știut fiind că nu există un monopol al acestuia, un deținător al ultimului cuvînt?

— Deosebit de pozitiv la acest congres internațional mi s-a părut faptul că s-au purtat discuții libere, un schimb de păreri deschise. Din polemici se naște adevărul. Istoria rămîne știință, atît timp cît reflectă obiectiv procesul evoluției. Deci adevărul poate fi numai unul singur, desigur cunoscut parțial, incomplet. Dar polemica îți oferă șansa de a te apropia tot mai mult de el. De aceea, în orice dezbateri sînt imperios necesare buna-credință, dorința reală de a descoperi adevărul!

F. D.

**FILE DE
EPOPEE**
**CONCURSUL
magazin istoric
ediția 1984**

CONCURSUL MAGAZIN ISTORIC

(Urmare din p. 23)

este prevăzută, de asemenea, cu cîte un talon de participare. Aceste patru taloane — care vor fi publicate deci în nr. 5, 6, 7 și 8/1984 — vor fi trimise toate odată, împreună cu răspunsurile la cele 40 întrebări, pe adresa *Magazin istoric, Căsuța poștală 1-702, București, Intrarea Ministerului, nr. 2, cod. 70100*. Termenul ultim de expediere a răspunsurilor este *15 septembrie 1984*.

Dacă numărul scrisorilor cu răspunsuri exacte depășește pe cel al premiilor, câștigătorii vor fi desemnați, ca și la concursurile anterioare, prin tragere la sorți. Numele celor care atasează două sau mai multe serii de taloane vor fi prezente de două sau mai multe ori în urnă.

Datele personale ale concurenților (*nume, adresă, profesie, loc de muncă*) vor fi scrise cîtec, cu litere mari de tipar, după cele 40 răspunsuri.

Concursul este dotat cu următoarele premii:

- PREMIUL 1 un televizor OLT
- PREMIUL 2 un casetofon DANA
- PREMIUL 3 un radioreceptor GLORIA
- PREMIUL 4 un radioreceptor INTERSON
- PREMIUL 5 un radioreceptor EXPRES
- PREMIUL 6 un aparat foto ORIZONT
- PREMIILE 7-8 două aparate foto SMENA 8 M
- PREMIILE 9-10 două stilouri HERO
- PREMIILE 11-15 cinci serviete
- PREMIILE 16-20 cinci truse stilou SIRIUS
- PREMIILE 21-35 15 seturi diapozitive istorice
- PREMIILE 36-60 25 abonamente pe un an la MAGAZIN ISTORIC
- PREMIILE 61-100 40 abonamente pe 6 luni la MAGAZIN ISTORIC

alun de participare

alun de participare

alun de participare

alun de participare

alun de participare

alun de participare

Români în oastea

lui Garibaldi

Revista *Archivio trimestrale*, care apare la Roma, sub egida Centrului de studii istorice privind mișcarea republicană, publică, în numărul său 3/1983 (tipărit la 30 decembrie 1983), articolul istoricului român Ștefan Delureanu, intitulat *Il Mondo romeno di fronte a Mazzini, a Garibaldi e all'impresa dei Mille* (Mazzini, Garibaldi și expediția „celor o mie” în opinia românească).

Ajunsă la al nouălea an de apariție, *Archivio trimestrale* este condusă de un comitet științific, al cărui președinte este senatorul Giovanni Spadolini, ministru al apărării în guvernul Craxi. Fost președinte de Consiliu (10 iunie 1981-30 noiembrie 1982), personalitate marcantă a istoriografiei italiene contemporane, senatorul Giovanni Spadolini a participat în august 1980, la al XV-lea Congres internațional de științe istorice de la București, cu care prilej a inaugurat și o expoziție a cărții italiene de istorie¹. Într-un interviu acordat revistei noastre (nr. 10/1980), Giovanni Spadolini releva similitudinile dintre mișcarea de eliberare și unificare națională italiană și cea română, din sec. XIX. „Pentru unul ca mine, care și-a dedicat atîta ani studierii Risorgimentului italian, caracteristicele și etapele Risorgimentului românesc nu pot să nu trezească emoții. Redesteptarea națională a fost aceeași în cele două țări, așa cum multe sînt dezvoltările asemănătoare în deceniile următoare”.

Momente relevante privind apropierea dintre mișcarea națională română și cea italiană, de la mijlocul secolului trecut, sînt reamintite și în

articolul istoricului român, publicat în nr. 3/1983 din *Archivio trimestrale*. Pe baza unei bogate documentații, din arhive de la București, Torino, Veneția, a presei vremii, precum și a unor studii apărute în ultimii ani, Ștefan Delureanu evocă ecurile pe care le-a avut în opinia publică românească lupta italienilor pentru unificare națională, „animată de aspirația edificării statului unitar, de vocația democratică și republicană”. Mazzini, sufletul acestei mișcări, subliniază autorul român, era privit cu admirație și înțelegere de gînditorii revoluționari români. „Pentru Bălcescu [Mazzini], era cel mai mare revoluționar din Europa — și aceasta e judecata unui istoric —, pentru Dimitrie Brătianu, omul secolului, pentru Ion Heliade Rădulescu, personificarea întregii gîndiri italiene”.

Articolul evidențiază, totodată, prezența unor voluntari români în legendara oaste a „celor o mie” a lui Garibaldi, care, în mai 1860, a pornit eroica expediție de eliberare a Siciliei și a Italiei de Sud. În urma unor minuoase investigații, autorul ajunge la concluzia că în oastea lui Garibaldi s-au aflat „zece ofițeri și cel puțin șaiseci de soldați și subofițeri români”². Participarea acestora la expediția garibaldiană constituie o semnificativă pagină din cronica legăturilor româno-italiene, fundamentate, în decursul veacurilor, și prin aceleași năzuințe de libertate, unitate și independență națională.

F. D.

¹ Există informații că, tot în 1860, sub comanda lui Garibaldi a luptat un număr mai mare de voluntari români.

² *Magazin istoric*, nr. 12/1980.

PE VREMEA CÎND ROMA ERA DOAR UN SĂTUC

File din
istoria Africii

Dr. CONSTANTIN DANIEL,
președintele Asociației de studii orientale
din R. S. România

Cu 5 milenii în urmă, țara care se întindea în sudul vechiului Egipt, dincolo de prima cataractă a Nilului de la Assuan, era cunoscută sub mai multe denumiri. Egiptenii o numeau Nubia, „Țara Aurului” — fiindcă pe teritoriul ei se aflau bogate zăcămintele de aur; în scrierile sacre ale evreilor, ea apare ca Țara Kuș, nume folosit uneori și de către egipteni; grecii, crezând că pielea locuitorilor este de culoare închisă din pricina soarelui arzător, îi spuneau Etiopia, „Țara Oamenilor Arși”. Deoarece

în Nubia valea Nilului este îngustă și pe malurile fluviului nu se putea face agricultură irigată ca în Egipt, bășinașii se îndeletniceau cu creșterea vitelor, așa cum fac și astăzi urmașii lor din Sudan (cuvînt care în limba arabă are sensul de „Țara Negrilor”).

Faraonul uzurpator

Între Nubia și Egipt au existat, un timp, relații de bună vecinătate. După cum arată izvoarele din perioada regatului egiptean mijlociu (cca. 2040-1730 î.e.n.), nubienii luptau ca mercenari în rîndurile trupelor egiptene, detașamentele de arcași din Egipt fiind constituite numai din negri *medja*, care erau, poate, strămoșii triburilor de culoare *bedja*.

Dar, folosindu-se de disensiunile interne dintre triburile africane, care vorbeau dialecte diferite și aveau datini și credințe aparte, egiptenii și-au întins treptat, stăpânirea asupra lor. Nubienii nu s-au resemnat în fața ocupației egiptene, dovadă fiind o serie de inscripții rămase de la faraonii Horremheb (1348-1320 î.e.n.), Ramses II (1304-1237 î.e.n.) și Ramses III (1198-1166 î.e.n.), în care aceștia se făceau că au reușit să înăbușe răscolurile triburilor nubiene. Peste întreaga Nubie domnea un guvernator egiptean ce purta numele de „fiu regal din Kuș”. El avea o administrație proprie și răspundea, în principal, de strângerea bogățiilor ce luau drumul Egiptului. Printre acestea se aflau, în primul rând, aurul — Nubia fiind principalul furnizor al Egiptului — apoi fildeș, lemn de abanos, pene de struț, piei de leopard, maimuțe, girafe, vite și sclavi.

La începutul mileniului I î.e.n., în Egipt a fost proclamat faraon Șesonq I (circa 945-929 î.e.n.), șeful mercenarilor libieni din armata egipteană. El inaugurează, de fapt, o serie de cîrmuitori de origine libiană, care s-au succedat timp de aproape două veacuri. În această epocă, Egiptul se divide în principate semiindependente, conduse, fiecare, de către o căpetenie libiană care se intitula fie prinț, fie vizir, fie chiar faraon (dinastiile XXII și XXIII, între 945-730 î.e.n.). Se pare că o parte din preoții de la Theba, marile centre religioase și fosta capitală a Egiptului, s-a refugiat pe teritoriul Nubiei, rămăsă neocupată, unde cultul principalului zeu egiptean Amon-Ra se păstrase nealterat și unde ei sperau să-și recâștige autoritatea subminată de conducătorul libian, căruia, la rândul lor, îi contestau, socotindu-l un uzurpator, titlul de faraon, adică de reprezentant al zeului, considerat, ca și zeul, de natură divină.

Pe de altă parte, divizarea Egiptului în principate a diminuat mult capacitatea militară capabilă să-i constrângă pe africanii din Țara Kuș la ascultare și supunere. Profitînd de contextul politico-militar favorabil creat la începutul sec. VIII î.e.n., cîrmuitorul Nubiei, Alara, susținut de preoții egipteni refugiați, se proclamă faraon legitim și fiu al lui Amon-Ra. Din perspectiva istoriei civilizațiilor, nu este lipsit de importanță faptul că acest imperiu african, întins și puternic, s-a dovedit în stare să facă față armatelor egiptene, pe vremea cînd Roma era doar un sătuc. Conform tradiției, Roma a fost fondată la 753 î.e.n., iar prima atestare documentară datează din jurul anilor 600 î.e.n.; Cartagina apare întemeiată, potrivit legendelor, la 814 î.e.n., primele atestări scrise fiind mult mai tardive; de asemenea, prima olimpiadă, cu care încep datele sigure, din istoria grecilor, a avut loc la 776 î.e.n., fiind aproape contemporană cu crearea statului kușit al negrilor. Dar, în vremea grecii, pe atunci, erau împărțiți în minuscule *polisuri*, kușii și își făuseră un imperiu care va ajunge să stăpînească întreg Egiptul antic, luptînd cu Asiria pentru supremație, în Orientul Apropiat.

Palate, temple și piramide

După Alara, în Țara Kuș a urmat ca rege Kașta. El și-a stabilit capitala în orașul Napata, situat lângă a patra cataractă a Nilului și în apropierea muntelui sacru Gebel-Barkal, munte pe care fusese ridicat un templu consacrat lui Amon-Ra. Cîrînd, Napata a devenit un oraș prosper, prin care treceau corăbiile încărcate cu mărfuri ce pluteau pe Nil spre porturile Mediteranei. Sub regele Kașta, kușii își dezvoltă puterea militară, armata lor invadînd și ocupînd partea de sud a Egiptului. Succesorul lui, Piankhi (751-716 î.e.n.), cucerește, în numele lui Amon-Ra, întreg Egiptul (c. 730 î.e.n.) și întemeiază dinastia denumită „kușită” sau „etiopiană”. Numele lui Piankhi, fondatorul acestui mare imperiu, a fost păstrat de toți faraonii africani alături de propriile lor nume, așa cum împărații romani îl vor păstra pe cel al lui Cezar.

După cucerirea Egiptului, statul kușit se întindea de la hotarele Etiopiei de azi pînă la Marea Mediterană. În cei 100 ani cît au domnit, faraonii kușii au reușit să pacifice Egiptul, înlăturînd pe șefii libieni ai mercenarilor din orașele de pe Nil. Ei preluseră de la egipteni doctrina statului teocratic, în care un mare rol îl deținea preoția. Marii preoți îl invocau, prin oracole, pe zeul Amon-Ra și tot ei interpretau, după cum le convenea, așa-zisele lui răspunsuri, hotărîtoare, de pildă, în alegerea faraonului ce urma să fie înscăunat.

Fratele și urmașul lui Piankhi, Șabaka (716-656 î.e.n.), a fost confruntat cu intențiile dominatoare ale Imperiului asirian, aflat în plină expansiune în zona Orientului Apropiat. În 664 î.e.n. asirienii se îndreaptă către Egiptul de Sud și nimicesc aproape în întregime Theba. Ultimul faraon etiopian, Tanutamon, biruit de asirieni, este nevoit să părăsească Egiptul, retrăgîndu-se în capitala Napata din Țara Kuș. Legăturile culturale cu Egiptul slăbesc, însă cele comerciale persistă, kușii continuînd să-și trimită mărfurile în regiunile din delta Nilului.

Deși alungați din Egipt, negrii din Țara Kuș constituiau o amenințare potențială pentru faraonii egipteni, deoarece toți cei nemulțumiți de stările de lucruri din Egipt fugeau în Kuș. Chiar și numeroase trupe egiptene trecuseră de partea faraonului de la Napata. Acesta se considera în continuare singurul faraon legitim al Egiptului, ales al zeilor și zeu el însuși. Toate acestea l-au determinat pe faraonul egiptean Psametic II, care își avea capitala la Sais, să trimită trupe de mercenari pentru a ataca Nubia. Armata lui Psametic cucerește și devastează Napata, dar nu îi poate înfrînge definitiv pe kușii.

În urma expediției egiptene, faraonii kușii se retrag și mai spre sud, întemeindu-și o nouă capitală la Meroe. Orașul era situat în apropierea drumurilor comerciale care legau Marea Roșie — unde acostau corăbiile din India și chiar din China — de centrul și sudul Africii, precum și de o serie de oaze din

pustiul Saharei. În plus, în acea zonă se afla un pământ rodnic, care, irigat după sistemul egiptean, dădea recolte bogate. În apropiere de Meroe se găseau atât zăcăminte de fier cât și lemnul necesar pentru cuptoarele în care se prelucrau mineralele. Astfel kușii dezvoltă metalurgia fierului și curînd ajung să exporte acest element în întreaga Africă. Prosperitatea kușilor era evidentă la Meroe, unde se construiesc palate fastuoase, temple mărețe, rivalizînd cu cele din Theba, și se înalță piramide, e drept mai mici decît cele din Egipt, dar mult mai nume-

roase. Avem puține date despre ceea ce s-a petrecut în Imperiul kușit între anii 70 ai sec. VI și anii 30 ai sec. V î.e.n., dar știm că în această perioadă legăturile cu Egiptul sînt precare. Țara se dezvoltase și își întărise capacitatea de apărare, astfel încît încercarea regelui persan Cambyes II (530-522 î.e.n.), care cucerise tot Egiptul, de a deveni stăpîn și peste Imperiul kușit eșuează lamentabil (522 î.e.n.).

Ca în mai toate statele din Orient, modul de producție al statului kușit era cel *oriental* (sau *tributal* sau *asiatic*), bazat pe exploatarea comunităților agrare, obligate să plătească anual un tribut considerabil. Faraonul kușit era ales de armată și de popor, dar numai după ce era consultat zeul Amon-Ra și acesta își exprima preferințele prin intermediul oracolelor. Cum oracolele erau simple instrumente manipulate de preoți, se înțelege că ei dețineau, de fapt, autoritatea supremă în statul teocratic kușit. De exemplu, dacă faraonul îmbătrînea sau nu le mai era pe plac, preoții îi puteau ordona să se sinucidă.

Țara preotului Ioan?

Faraonul era supus multor interdicții rituale alimentare și, în genere, viața lui se desfășura conform unor reguli foarte stricte. Înălți demnitari din preajma lui erau datori să-l imite chiar în invaliditățile sau deformitățile lui corporale. În statul kușit femeia se bucura de multe drepturi. Un rol important îi revenea mamei regelui defunct, care purta numele de *Kandake*. Fiica și mama faraonului în viață erau considerate și cîștite ca soții ale zeului Amon-Ra, la fel ca marile preotese din Theba, și cuvîntul lor atrîna greu în treburile politice.

La începutul sec. III î.e.n. kușii stabilesc o serie de relații cu lumea elenistică din jurul

Mediterranei. De asemenea, faraonii Egiptului din dinastia ptolemaică (332-30 î.e.n.), avînd mare nevoie de aurul și mărfurile provenite din Țara Kuș, întrețin legături pașnice cu locuitorii ei. S-au păstrat analele unui rege din Meroe, Nastasen, care a domnit către sfîrșitul sec. IV, fiind contemporan cu Ptolemeu I. Redactate în scrierea egipteană, analele kușite abundă în greșeli și barbarisme, ceea ce dovedește că vechea influență culturală egipteană slăbise. Treptat, aceasta e înlocuită de civilizația greacă, ce iradia

din Egiptul elenistic. Astfel, regele kușit Arkamon (245-220 î.e.n.) — numit de greci Ergamene — reorganizează, în urma unei reforme, sistemul de guvernămint, anulînd autoritatea preoților și a oracolelor lor măsluite și suprimînd regulile severe ale ceremonialului de curte, care îl sileau să ducă o viață austeră. Influența greacă se vădește, deosebe, în modificarea scrierii kușite, care nu mai este cea egipteană din sec. III î.e.n., ci o scriere proprie, derivată din cea egipteană; cuvintele sînt separate între ele iar vocalele notate. Deși această scriere meroitică sau kușită a fost complet descif-

frată, textele scrise nu se cunoaște limba kușită, cu totul deosebită de egipteană. Tot atît de deosebite sînt arta și arhitectura meroitică. Începînd cu sec. III î.e.n., acestea capătă caractere specifice, fiind produsele geniului populației de culoare. Urmele unui observator astronomic, descoperit în ruinele de la Meroe, atestă și gradul cunoștințelor științifice atins de populația kușită.

În 30 î.e.n. romanii cuceresc Egiptul. Curînd după aceasta, legiunile lor se îndreaptă spre „Țara Aurului”, Nubia, adică spre partea de nord a Imperiului kușit. Dar kușii trec la ofensivă, resping legiunile romane, înaintea pînă la Theba și, în 24 î.e.n., încearcă să recucerească Egiptul. Prefectul roman al Egiptului, Petronius, le oprește înaintarea și îi silește să se retragă, urmărindu-i, pe valea Nilului, în amonte, pînă la fosta lor capitală Napata. În fața acestei situații, faraonul kușit trimite o solie cu propuneri de pace lui Octavianus Augustus, care le acceptă. După aceste înfruntări, statul kușit are relații pașnice cu Roma, cu țările din Orientul Apropiat, cu India, cu China și cu Imperiul persan, judecînd după impresionanta cantitate de ceramică provenită din China, India

Rege etiopian. Basorelief din secolul II î.e.n.

În p. 59: arceși nubieni. Sculptură în lemn din perioada regatului egiptean mijlociu (cca. 2040-1730 î.e.n.)

și Persia, descoperită în ruinele de la Meroe. Dar, tot în sec. I e.n., apar primele semne de criză în statul negrilor din sudul Egiptului. Se pare că această criză a fost provocată, în principal, de modificarea drumurilor care legau Africa ecuatorială de Mediterana. Într-adevăr, în sec. I, transportul mărfurilor pe Nil încetează, fiind preferată navigația pe Marea Roșie, apoi de-a lungul coastelor Oceanului Indian. De această schimbare a profitat statul Aksum, locuit de o populație de origine semitică. Statul Aksum se întindea pe ambele maluri ale Mării Roșii, controlând astfel căile maritime comerciale din Oceanul Indian. Pe de altă parte, pe vremea împăratului Dioclețian (284-305 e.n.), în Egiptul de Sud năvălesc, din deșertul arabic, blemii, o populație nomadă. Ei pustiesc și regiunile de nord ale Nubiei, întrerupând astfel legăturile dintre Egipt și Țara Kuș. S-a emis, de asemenea, ipoteza unei importante modificări de climă, deoarece, în această epocă, terenurile irigate și grădinile din ținuturile stăpinite de kușiți sînt mai puțin întinse.

Ultima mărturie scrisă despre Imperiul kușit este descrierea ambasadei trimise de regele din Meroe, Tekerideamin, la Roma, în al 3-lea an de domnie a împăratului Trebonius Galla (325 e.n.). Puțin după aceasta, pe

la 330-340 e.n., se produce prăbușirea Imperiului kușit, care este cucerit de regele din Aksum, Ezana, așa cum reiese dintr-o inscripție a acestui rege. Trei secole mai târziu, africanii din Sudan întemeiază în Nubia, în nordul fostului Imperiu kușit, statul creștin Mukurra; de asemenea, în jurul orașului Meroe negrii din Sudan creează statul creștin Aloa. Aceste state au dăinuit pînă în secolul XV e.n.

Imperiul kușit a dat naștere multor legende și mituri de largă circulație în lumea din jurul Mediteranei. Se spunea că locuitorii din acele ținuturi aveau o viață nespuse de lungă, de fericită și îmbelșugată; stimulați de astfel de zvonuri, pictorii greci au închipuit adesea peisajii dintr-o Etiopie imaginară. Viața frumoasă a celor din statul kușit a constituit și subiectul unui roman popular picaresc *Etiopica*, scris de un anume Heliodor, în sec. III, roman care s-a răspândit în întreaga lume. În sec. XVIII, *Etiopica* a fost tradus și în românește și a circulat în țările române sub forma a nenumărate copii manuscrise, fiind una dintre cele mai îndrăgite cărți din literatura populară. De statele creștine, continuatoarele ale Țării Kuș, se leagă legende din evul mediu despre țara preotului Ioan¹.

¹ Magazin istoric, nr. 4/1979.

OVERLORD: CAPITOLUL SECRET

(Urmare din p. 46)

să staționeze o garnizoană puternică". Sinteza menționa însă că o divizie urma să se deplaseze din Pas de Calais, alina din Belgia, ambele îndreptându-se, probabil, către zona de luptă din Normandia.

Următoarea sinteză, din 31 Iulie, nota că cele două divizii au apărut în Normandia, "iar ultima divizie de blindate care mai rămăsese la nord de Sena a sosit acum, și ea, în zona luptelor. Este de presupus că inamicul a fost obligat să facă aceste mișcări de trupe de urgență crescînd a necesităților de pe cîmpul de luptă, în ciuda temerilor față de o debarcare a aliaților, la nord de Sena. Deși inamicul consideră acum că o asemenea debarcare este mai puțin iminentă, totuși asemenea temeri persistă".

Către 3 august, cînd Patton a venit pe continent în fruntea Armatei 3 americane, cel mai mulți ofițeri germani își dăduseră deja seama că Normandia era locul adevăratei ope-

rației. Era însă prea târziu. Pentru a rezista unei amenințări de la început imaginare, germanii păstrasera în afara unei bătălii cruciale a războiului sute de tancuri și mii de soldați, dintre cei mai buni (în total 15 divizii). La fel de remarcabil era faptul că, după cum avea să noteze Masterman, "nici cel mai mic detaliu nu a fost compromis datorită marilor disimulări create pentru operația Overlord. Dimpotrivă, germanii i-au privit cu și mai multă considerație pe agenții care au jucat un rol de primă mînă în realizarea acestei disimulări".

La 25 octombrie 1944, colonelul John Bevan, ofițerul comandant al acțiunilor de mistificare și șeful lui Masterman, îl scria superiorului său imediat: "Cînd se va scrie istoria războiului, cred că se va constata că în mare măsură ca urmare a acțiunilor întreprinse prin canalele BI-A, înaltul comandament german a fost pus în situația de a da dispozițiuni egonate, în special în perioada vitală de după debarcările în operația Overlord". "Un exemplu măreț de autominimizare britanică. Pentru

a parafraza pe Churchill¹, niciodată atît de puțini nu au imobilizat atît de mulți.

Cuvînt introductiv și notele
serialei lui

dr. Eugen PREDA

Versiunea românească

Sergiu CELAC

¹ S. Ambrose se referă la remarcă premierului britanic, făcută în Camera Comunelor cu privire la Bătălia Angliei (august-octombrie 1940), în care poporul englez, aflat singur în fața Reichului nazist, a înfruntat cu spirit de jertfă și curaj violentă ofensivă a aviației germane concepută ca un preludeu al invaziei insulelor britanice. Vorbind despre recunoștința poporului față de vitejii și devotații piloți britanici, Churchill arăta: "Niciodată în istoria conflictelor dintre oameni n-a fost contractată o atît de mare datorie de către un număr atît de mare de oameni față de atît de puțini".

POSTA MAGAZIN ISTORIC

LA MÎNECIU

În legătură cu articolul *Cronică ploieșteană* (nr. 2/1983) vă relatez un fapt mai puțin cunoscut de prahoveni, și nu numai de ei — serie prof. ALEXANDRU BARBU, din com. Mîneciu, jud. Prahova.

La intrarea în com. Mîneciu Ungureni se află un monument (în imaginea de mai jos) ridicat de ostașii Regimentului 32 Mîreca, unitate care s-a acoperit de glorie pe cîmpul Mărășeștilor. La 29 august 1915, regimentul a fost dislocat la Mîneciu Ungureni și Cheia.

Aici ostașii s-au pregătit de luptă, făcînd exerciții și manevre, bucurîndu-se totodată de ospitalitatea localnicilor. În semn de prețuire pentru ospitalitatea mînecenilor, și ca un angajament pentru marile fapte ce vor urma, ofițerii și trupa regimentului, în mai 1916, au oferit comunei Mîneciu acest monument. „Regimentul Mîreca nr. 32 sentinela neamurii la hotarul țării sale”, scrie pe una din plăcile de marmură, iar pe o altă: „Oferit de ofițeri și trupă comunei Mîneciu Ungureni — 10 mai 1916”.

LAUDĂ ȚĂRANULUI ROMÂN

I. TOADER, din com. Independența, jud. Galați: Interesul dv. pentru felul cum a fost redat chipul pămînturilor române de la sate în plastică poate fi satisfăcut prin consultarea albumelor și a muzeelor unde se găsesc expuse planșele picturilor Grigorescu, Aman, Băncilă, Reuss, Szathmari, Löwendal, a căror operă conține o adevărată laudă țăranului român. În colecția Magazin Istoric puteți găsi reproduceri în nr. 12/1971, 1, 12/1973, 1/1975, 5, 11/1980, 3/1982 și un articol despre G. Löwendal în nr. 10/1975. De curînd, Muzeul de artă al R.S.R. și cenacul „G. Călinescu” al Academiei R.S.R. au ținut o manifestare muzeală dedicată lui G. Löwendal.

TELEGRAFUL ROMÂN 132

ANDREI STĂNESCU, din Timișoara: Am citit în nr. 6/1982, în articolul despre Andrei Șaguna, că acesta a înființat la 3 ianuarie 1853, la Sibiu, săptămînalul

Telegraful român, gazeta și profil social, cultural și bisericesc. Recent, am aflat că la Sibiu apare o publicație intitulată tot Telegraful român. Este vreo legătură între ele?

Este una și aceeași publicație care, în 1984, a intrat în cel de-al 132-lea an de apariție neîntreruptă. Este editată de Arhiepiscopia ortodoxă română a Sibului, președintele comitetului de redacție fiind dr. Antonie Plămădeală.

Din sumarele ultimelor numere, într-o aleasă ținută grafică și publicistică, amintim articolele: *Correspondența înedită a mitropolitului Andrei Șaguna* cu episcopul Calinic de Rîmnice (nr. 1-2/1984), *Alexandru I. Cuza și permanența sa în conștiința poporului român: 100 ani de la nașterea profesorului Nicolae Cartoian* (nr. 3-4/1984), *Alecu Russo* (nr. 5-6/1984), precum și rubrica *permanență, scrisă cu erudit nerv publicistic, Semnalăm... Semnalăm*, prin care Telegraful român ține de fapt un dialog cu numeroase alte ziare și reviste din țară.

OPT ABONAȚI

Sîntem un grup de elevi din clasa a VIII-a. Pasiunea noastră dintre noi este istoria. Nouă ne-a plăcut foarte mult serialul *Drumul spre Pearl Harbor* și de aceea mai mulți dintre noi s-au abonat la revista Magazin Istoric. Vă rugăm să publicați și pe viitor astfel de articole. Cu stimă și respect. Cel opt pasionați cititori elevi, de la școala din Ulmi, jud. Dimbovița, ce ne scriu se numesc: DORU TOMA, DĂNUȚ DOBRE, IULIAN TOLESCU, ROBERT BOBE, MIRCEA NEGULESCU, CLAUDIU MIREL ȘTEFĂNOIU, PAUL ALEXANDRU, MARIN OANCEA.

Reamintim cu acest prilej cititorilor noștri că abonamentele la Magazin Istoric se fac la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi și instituții, școli etc., de la orașe și sate. Prețul unui număr este de 6 lei, abonamentul de 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei, la care se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu, taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

CELE DOUĂ BĂTĂLI

RADU ANTON IONESCU, din București: Mulțumesc Poștelor Magazinelor Istoric care a binevoit să-mi răspundă în nr. 1/1984 în legătură cu nelămurirea mea privind cele două bătălii de la Petrovaradin (1694 și 1716). Eu nu știam de bătălia din 1694, deoarece informațiile le-am luat din istoria lumii în date, care o precizează doar pe cea din 1716. Cu această ocazie am luat cunoștință și de schița de asediu alcătuită de stolnicul Constantin Cantacuzino, pe care a dirijat-o în 1702 ambasadorul englez la Istanbul, lord Paget și care, astăzi, se află în fondurile Bibliotecii Școlii de Studii Orientale și Africane de pe lângă Universitatea din Londra.

CITITORI ȘI ARTICOLE

Pe marginea unor articole apărute în paginile revistei, ne-au scris și următorii cititori: RADU NICOLAE, din Alexandria (Sodoma și Gomora, nr. 7/1983); ION PANAITESCU, din București (Totul pentru țară, totul pentru victorie, nr. 6/1980); NICOLAE POPOVICI, din com. Ștefan cel Mare, jud. Neamț (Cantacuzinii moldoveni, nr. 4-6/1983); AUREL I. NICULEȚ, din com. Frumușița, jud. Galați; MIHAIL STOICESCU din București; IOSIF GRUIN, din Timișoara; GRI-GORE PALADE, din București; IOAN BARDAC, din Petroșani, dr. IOAN BÎRZU, din Craiova; ALEX. ANTONESCU, din București, prof. ADRIANA MANEA-ROȘCULEȚ, din com. Dobromir, jud. Constanța; MIHAIL TIMOFTE, din Bistrița (Între ignoranță și eroare voită, nr. 2/1984).

CONTENTS (Romanian History) 23 AUGUST 1944-23 AUGUST 1984: I. Ardeleanu The Rhythms of Romanian History; G. Zaharia The Struggle of the R.C.P. for the Alliance of National Anti-Hitlerist Forces (II); G. Tuțul 1 Mai 1944.. Under the Banner of the United Workers' Front; R. R. Rosetti 1943. Against Nazi Germany (Mémoires) ● A. Ligor, I.C. Chițimia, S. Anuichi Prince Vasile Lupu: 350 Years after ● C. Mureșanu Uninterrupted Continuity on the Ancient Romanian Land ● L. Prisecaru Old German Books about the Romanians ● G.D. Palade Political Notes from the Late 19th Century (III) ● D.B. Funderburk 1897. A Romanian Traveler through U.S.A. (II) ● The XV-th ICHS: A.L. Narocinițki (USSR) ● Romanians in Garibaldi's Army

SOMMAIRE (Histoire roumaine) 23 AOÛT 1944-23 AOÛT 1984: I. Ardeleanu Les rythmes de l'histoire roumaine; Gh. Zaharia La lutte du P.C.R. pour la coalition des forces nationales antihitlériennes (II); Gh. Tuțul 1 Mai 1944. Sous le signe du Front Unique Ouvrier; R. R. Rosetti 1943. Contre l'Allemagne nazie (pages de mémoires) ● A. Ligor, I.C. Chițimia, S. Anuichi Le voievode Vasile Lupu — 350 ans ● C. Mureșanu Permanence des Roumains dans l'ancienne Dacie ● L. Prisecaru Auteurs allemands (XVI-e-XVIII-e siècle) sur les Roumains ● Gh.D. Palade Notes politiques de la fin du XIXe siècle (III) ● D.B. Funderburk 1897. Un Roumain voyage aux États-Unis (II) ● Le XV-e CISH: A.L. Narocinițki (URSS) ● Des Roumains dans l'armée de Garibaldi

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) 23 АВГУСТА 1944 г.-23 АВГУСТА 1984 г.: И. Арделяну Ритмы румынской истории; Г. Захария Борьба РКП за создание союза национальных антигитлеровских сил (II); Г. Пупуй 1 Мая 1944 г. под знаком Единого рабочего фронта; Р.Р. Росетти 1943. Против нацистской Германии (страницы мемуаров) ● А. Лигор, И.К. Чичимия, С. Ануки Господарь Василе Лупу — 350 лет спустя ● К. Мурешану Беспрерывное постоянство в древнем очаге ● Л. Присекару Немецкие книги (XVI-XVIII веков) о румынах ● Г.Д. Паладе Политические заметки конца XIX-го века (III) ● Д.Б. Фандербурк 1897. Румыны-путешественники в США (II) ● XV-й МКИН: А.Л. Нарочиницкий (СССР) ● Румыны в войске Гарибальди

INHALT (Rumänische Geschichte) 23. AUGUST 1944-23. AUGUST 1984: I. Ardeleanu Der Rhythmus der Rumänischen Geschichte; Gh. Zaharia Der Kampf der RKP für den Zusammenschluss der antihitleristischen nationalen Kräfte (II); Gh. Tuțul 1. Mai 1944 — im Zeichen der Arbeitereinheitsfront; R.R. Rosetti 1943. Gegen Nazi-deutschland (Erinnerungen) ● A. Ligor, I.C. Chițimia, S. Anuichi Der Wojewode Vasile Lupu — 350 Jahre ● C. Mureșanu Die ununterbrochene Kontinuität auf dem Boden der Vorfahren ● L. Prisecaru Deutsche Druckwerke (16.-18. Jahrhundert) über Rumänen ● Gh.D. Palade Politische Aufzeichnungen vom Ende des 19. Jahrhunderts (III) ● D.B. Funderburk 1897. Ein Rumäne bereist die USA (II) ● Der XV. IKGW: A.L. Narocinițki (UdSSR) ● Rumänen in Garibaldis Armee

SUMARIO (Historia romana) EL 23 DE AGOSTO DE 1944-EL 23 DE AGOSTO DE 1984: I. Ardeleanu Ritmos de la historia romana; Gh. Zaharia La lucha del P.C.R. por la coalización de las fuerzas nacionales antihitlerianas (II); Gh. Tuțul 1° de Mayo de 1944 — bajo el signo del Frente Único Obrero; R.R. Rosetti 1943. Contra Alemania nazis (páginas de memorias) ● A. Ligor, I.C. Chițimia, S. Anuichi El voievoda Vasile Lupu — 350 años ● C. Mureșanu Continuidad ininterrumpida en tierra de los antepasados ● L. Prisecaru. Impresos alemanes (ss. XVI-XVIII) sobre rumanos ● Gh.D. Palade Apuntes políticos desde fines del siglo XIX (III) ● D.B. Funderburk. 1897. Un rumano viajero por EE.UU. (II) ● El XV° CICH: A.L. Narocinițki (U.R.S.S.) ● Rumanos en el ejército de Garibaldi

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

magazin istoric

București, Intrarea Ministeriului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100.

REDACȚIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstășel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

42427

